23 AUGUST 1944
23 AUGUST 1989

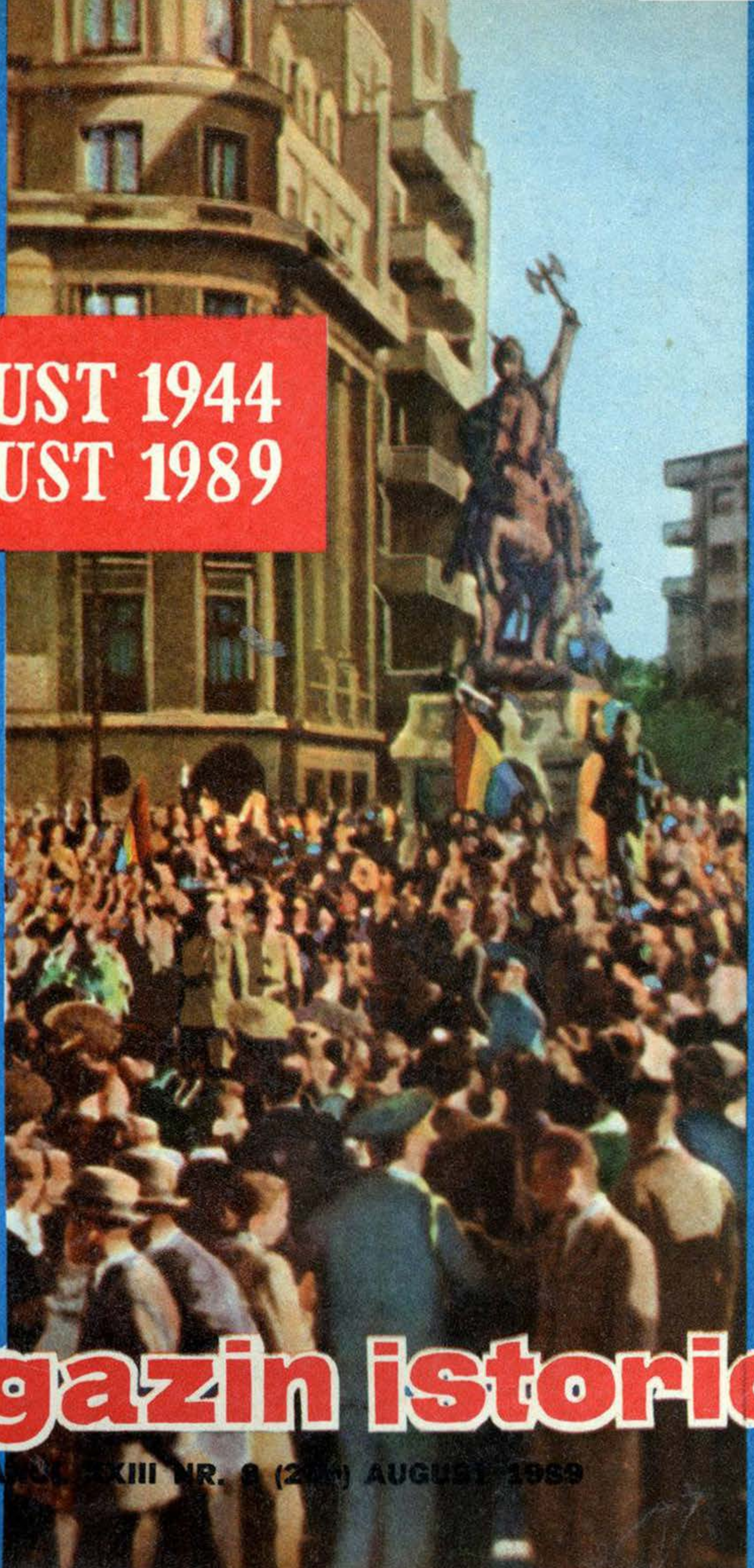

magazin istoric

ANUL XXIII NR. 8 (264) AUGUST 1989

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXIII
Nr. 8 (269)
august 1989

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
IOANA URSU

SUMAR

23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1989

● **Marele act al demnităţii naţionale:**
Mircea Muşat 2

● **Din cronica rezistenţei antihitleriste. Armata şi naţiunea ca un singur om:**
Ilie Ceauşescu 7

● **Radio Bucureşti transmite un comunicat important pentru ţară:**
Eugen Preda 12

● **Presa în liniile de foc ale Revoluţiei:**
Constantin Antip 18

● **Pasul făcut de România — „O surpriză mondială":**
Cristian Popişteanu 23

● **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1989.**
Glorioasa aniversare 25

● **„Ardealul pământ românesc": o carte, document de conştiinţă** 28

Ştefan cel Mare — adînca iubire a pământului strămoşesc:
Radu R. Rosetti 29

Pe urmele strămoşilor:
Ion Popescu-Puţuri 33

● **Decembrie 1944. Operaţia „Strajă pe Rin":** *Michel Géoris*... 36 ● **Constantin Stere. „Ştiinţa spre a străbate la adevăr":** *Z. Ornea*... 42 ● **În Bucureşti, acum 50 ani...** 46 ● **Unitatea românilor — eveniment cu răsunet european...** 50 ● **Biografia unui oraş — Malacca:** *Mihai Conrad*... 51 ● **Repere în timp. Păltiniş:** *Gheorghe David*... 54 ● **A avut loc războiul Troiei?:** *Claude Mossé*... 57 ● **Cărţi sosite la redacţie...** 41 ● **Telex...** 56 ● **Poşta** Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

1 4 45 ani de la Revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă. După cinci zile şi cinci nopţi de lupte înfrigurate, la 28 august 1944, forţele insurecţionale române au zdrobit trupele hitleriste care urmăreau să pună stăpînire pe capitala ţării. Pe arterele centrale ale Capitalei, plini de bucurie şi entuziasm, bucureştenii, asemenea tuturor locuitorilor patriei, salută epocala victorie, în cadrul unor grandioase mitinguri (montajul şi policromizarea imaginilor de pe copertele 1 şi 4 realizate de Titus Pittini)

2 3 Detalii dintr-o pictură murală executată la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din Bucureşti, de un grup de studenţi ai Institutului de arte plastice „Nicolae Grigorescu", elogiind trecutul de luptă pentru unitate, libertate şi independenţă naţională, pentru progresul continuu al patriei

23 AUGUST 1944

23 AUGUST 1989

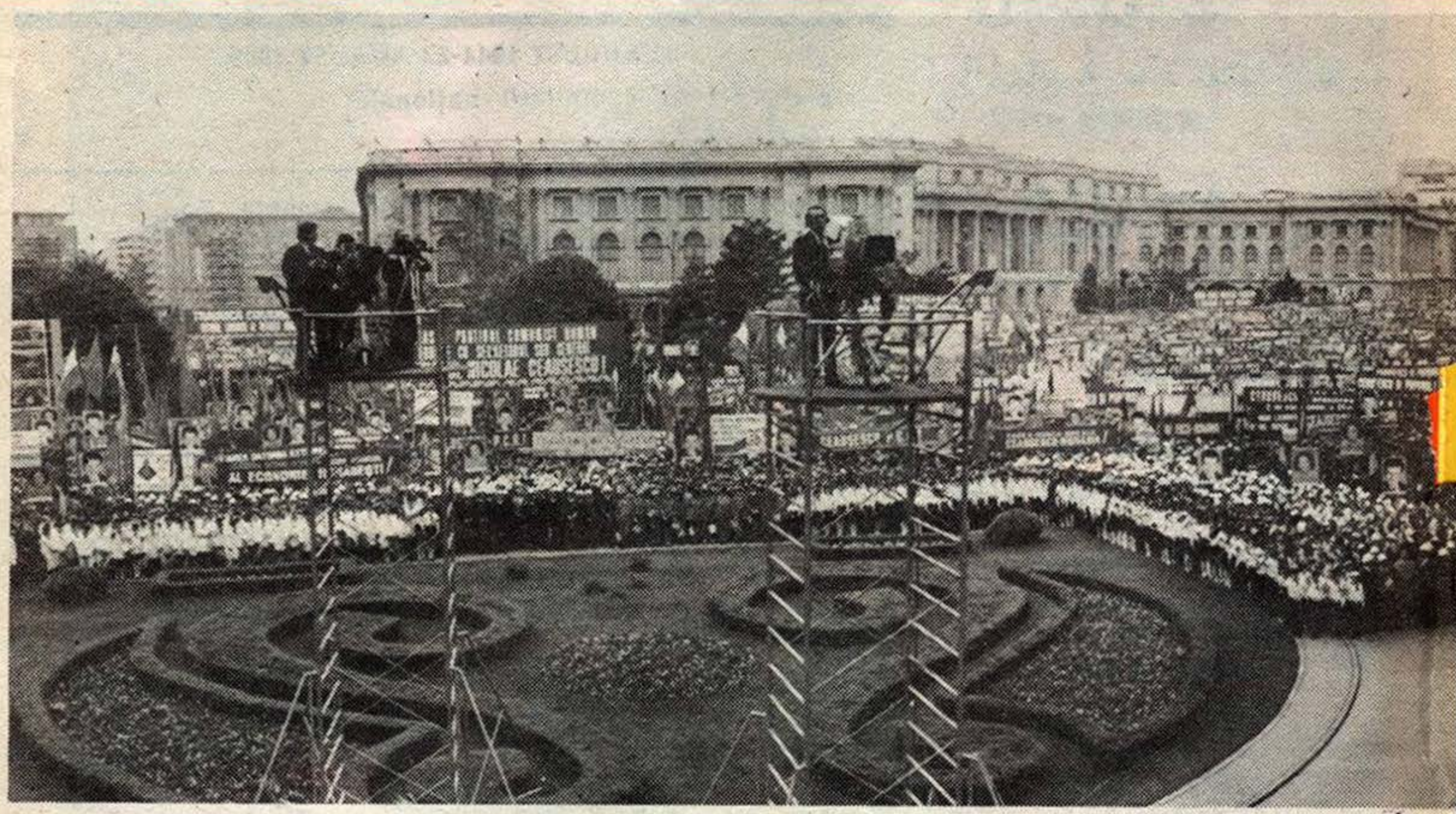

MARELE ACT AL DEMNITĂŢII NAŢIONALE

Semnul de distinctivă importanţă istorică sub care se desfăşoară munca entuziastă prin care întregul nostru popor întîmpină cea de a 45-a aniversare a Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă îl constituie hotărîrea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 27-28 iunie 1989 cu privire la propunerea de realegere de către Congresul XIV a tovarăşului Nicolae Ceauşescu în funcţia supremă de secretar general al Partidului Comunist Român. Colectivele de oameni ai muncii de pe tot cuprinsul ţării, întreaga noastră naţiune sînt puternic mobilizate de această hotărîre, ce dă glas propriilor convingeri şi voinţei de a avea mai departe în fruntea partidului şi a Republicii noastre socialiste pe cel mai iubit şi stimat fiu al naţiunii, pe strălucitul conducător de partid şi de ţară, pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu — eminent militant comunist şi patriot înflăcărat, ilustru gînditor revoluţionar, luptător ferm pentru realizarea ţelurilor supreme ale clasei muncitoare, genial făuritor al noului destin al ţării şi al celei mai luminoase epoci din istoria patriei —, care şi-a consacrat şi îşi consacră de şase decenii, cu abnegaţie şi eroism, întreaga viaţă binelui şi fericirii naţiunii române, cauzei independenţei şi suveranităţii, socialismului şi păcii. Pentru fiecare comunist, pentru fiecare cetăţean, se subliniază în Hotărîrea adoptată de plenară, aceasta „constituie cea mai sigură garanţie a edificării cu succes a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, pe baza aplicării creatoare a principiilor generale ale socialismului ştiinţific la condiţiile concrete din ţara noastră, a viitorului comunist al patriei, a înaintării neabătute a României spre cele mai înalte culmi de progres şi civilizaţie".

Marea adunare populară organizată de oamenii muncii din Capitală în ziua de 19 aprilie 1989 — expresie vibrantă a deplinei unități a poporului în jurul partidului, al tovarășu ui Nicolae Ceaușescu, a satisfacției și mîndriei patriotice generate de marile victorii dobîndite în construcția socialistă, în întărirea independenței și suveranității țării

În suita marilor evenimente care au jalonat și direcționat evoluția istorică a poporului român, augustul de foc al anului 1944 se așază firesc, cu întreaga sa pondere valorică, în cununa de glorie a neamului românesc. El unește și corelează peste timp, ca un arc de boltă al istoriei noastre naționale, lupta multiseculară dusă de poporul român pentru păstrarea ființei proprii, pentru unitate și independență național-statală, cu luptele clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale tuturor forțelor de bază ale națiunii noastre care, sub conducerea partidului comunist, au deschis României calea marilor realizări și împliniri socialiste de azi. Aceste momente eroice au dus la edificarea României ca stat liber și independent și s-au transpus, cu întreaga lor semnificație, în actul demnității naționale înfăptuit acum patru decenii și jumătate — sinteză a unei strălucite și multimilenare existențe istorice, expresie nepieritoare a puterii și voinței poporului român de a se ridica peste vitregiile vremurilor.

Cu profunzimea gîndirii sale novatoare, dialectice, cu înțelegerea desăvîrșită a proceselor istorice fundamentale ale istoriei noastre naționale și universale, cărora le-a deslușit permanențele și le-a revelat înaltele virtuți, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a oprit și a analizat, în context național și internațional, glorioasa Revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, punînd în lumină corelațiile sale dialectice în timp și spațiu, implicațiile ei în istoria universală. Ținînd seama de amploarea forțelor populare care au participat la insurecția armată, și în primul rînd a clasei muncitoare condusă de partidul comunist — exponentul intereselor vitale ale întregului popor —, de faptul că a răsturnat regimul politic al guvernării antonesciene și a determinat întoarcerea armelor împotriva trupelor hitleriste și izgonirea lor de pe teritoriul țării *„insurecția din august 1944 a marcat începutul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României"*. Fundamentînd conceptul de revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, tovarășul Nicolae Ceaușescu precizează că, prin actul de la 23 August, *„România a adus o importantă*

contribuție la prăbușirea frontului hitlerist în Balcani, la dezvoltarea ofensivei armatelor eliberatoare spre Europa centrală, la grăbirea înfrîngerii depline a Germaniei hitleriste".

Este, de asemenea, meritul istoric al tovarășului Nicolae Ceaușescu de a fi analizat și definit în mod exemplar esența social-politică a actului de la 23 August 1944, ca o încununare a luptei poporului român pentru libertate și dreptate socială, pentru progres, unitate și independență națională. Fundamentînd teza materialist-dialectică a corelației organice dintre trecut, prezent, viitor, în concepția istoriei unice și unitare a poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „*Actul de la 23 August nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianță cu partidul socialist, cu celelalte forțe revoluționare și patriotice, s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii națiuni. Bărbăția și abnegația neînfricată în fața dușmanului, încrederea nestrămutată în dreptatea cauzei și în biruință, dragostea nemărginită față de patrie, toate aceste înalte virtuți de care au dat dovadă înaintașii noștri în luptele duse de-a lungul veacurilor au căpătat o nouă strălucire în focul insurecției armate din august 1944 și în crîncenele bătălii purtate pe frontul antihitlerist*".

Anii de luptă împotriva dominației Germaniei hitleriste și a dictaturii antonesciene au constituit, cum se apreciază în opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, una din acele perioade revoluționare, relativ scurte, care survin în evoluția unui popor, și care schimbă întregul raport de forțe anterior, cristalizează și afirmă pe scena istoriei noi forțe ce întruchipează adeziunea generală a maselor, a poporului în consens cu coordonatele intereselor naționale. A fost aceasta epoca în care, în România s-a realizat largul consens național fără de care ar fi fost de neconceput acțiunea istorică a demnității naționale din august 1944. Necesitatea nu putea genera însă în mod automat, spontan soluția istorică optimă. Pentru înfăptuirea ei era necesară acțiunea forței politice a clasei muncitoare, a poporului nostru, și, în același timp, acea forță principală, superioară, afirmată cu multe decenii înainte, partidul clasei muncitoare. Se reliefează, astfel, rădăcinile istorice adînci ale mărețului act eroic al demnității noastre naționale de la 23 August 1944, adevăratele sale valențe de eveniment istoric măreț, care a pus temelii trainice României de azi — țară liberă, independentă și suverană între popoarele și națiunile lumii. „*Niciodată în România* — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — *n-a existat un alt partid politic cu o istorie atît de bogată și glorioasă care să fi luptat cu abnegație și să fi realizat atîta pentru fericirea poporului român, pentru măreția națiunii noastre*".

Stau mărturie puternicele bătălii de clasă din deceniul patru care au culminat cu marea demonstrație patriotică, antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939, în organizarea și desfășurarea căreia o contribuție determinantă au avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, tovarășa Elena Ceaușescu. Partidul comunist a fost organizatorul și conducătorul mișcării de rezistență în anii grei ai războiului hitlerist, ai dominației Germaniei hitleriste, a condus cu mari sacrificii lupta pentru răsturnarea dictaturii antonesciene.

Partidul Comunist Român, cadrele sale de bază, în rîndul cărora s-a afirmat puternic personalitatea eroică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, au organizat și condus cu strălucire poporul român la victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, care a marcat un moment epocal în istoria României.

Marele act de la 23 August 1944 — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la Plenara din iunie 1989 — „*a lichidat pentru totdeauna dominația imperialistă, a deschis calea spre adevărata independență, creînd condițiile ca poporul să poată să-și făurească viitorul așa cum își dorește, fără nici un amestec din afară*". De pe aceste solide temeiuri de istorie națională, revoluția din august 1944 a deschis un ev nou în destinele poporului român — evul socialist —, al înfăptuirii celor mai înaintate idealuri de libertate, independență, progres și dreptate socială, spre care au aspirat și pentru care au luptat de-a lungul veacurilor fiii acestei țări. În 45 ani, România a parcurs mai multe etape istorice: înfăptuirea revoluției democratice și a revoluției socialiste, construirea bazelor socialismului și consolidarea noii orînduiri în patria noastră, trecînd la înfăptuirea mărețului program de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism.

În prima etapă, desfășurată în perioada 23 august 1944-30 decembrie 1947, prin instaurarea guvernului de la 6 martie 1945, înfăptuirea reformei agrare și proclamarea Republicii au fost înfăptuite sarcinile revoluției popular-democratice. Participînd cu

toate forţele sale militare şi economice la războiul dus alături de Uniunea Sovietică, de coaliţia Naţiunilor Unite, România a asigurat eliberarea întregului teritoriu naţional şi a adus o contribuţie de seamă la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei şi a unei părţi din Austria, la victoria finală asupra Germaniei naziste.

Crearea, în luna februarie 1948, a partidului unic al clasei muncitoare a asigurat forţa politică conducătoare a poporului pe calea socialismului. Partidul Comunist Român şi-a asumat înalta misiune istorică de a uni forţele întregii naţiuni pentru depăşirea stării de înapoiere şi edificarea noii orînduiri sociale, în care poporul, stăpîn pe destinele sale, să-şi făurească viitorul în mod liber, independent, aşa cum îl doreşte.

Naţionalizarea industriei, a băncilor şi a altor sectoare economice a dus la lichidarea proprietăţii capitaliste din aceste ramuri şi a pus bazele dezvoltării socialiste a economiei româneşti, ale formării proprietăţii comune a întregului popor. Odată cu încheierea cooperativizării agriculturii, în 1962, a fost creată economia socialistă unitară. Transformările economico-sociale revoluţionare înfăptuite în perioada 1948-1965 au asigurat înlăturarea exploatării omului de către om, au creat condiţiile dezvoltării unitare, pe temelia proprietăţii socialiste — de stat şi cooperatiste — a tuturor sectoarelor de activitate.

Tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi tovarăşa Elena Ceauşescu la deschiderea Expoziţiei omagiale documentare şi de carte, organizată în Capital cu prilejul împlinirii a 100 ani de la declararea zilei de 1 Mai ca zi a solidarităţii internaţionale a celor ce muncesc şi a 50 ani de la marea demonstraţie patriotică, antifascistă şi antirăzboinică de la 1 Mai 1939

În perioada 1948-1965 au fost comise însă şi o serie de greşeli, s-au manifestat lipsuri serioase. În soluţionarea unor probleme ale construcţiei socialiste, nu s-a ţinut seama de specificul condiţiilor concret- istorice din ţara noastră. Marile cheltuieli militare efectuate la începutul anilor '50 şi existenţa „Sovromurilor" în ramurile economice de bază au împiedicat, de fapt, dezvoltarea economiei naţionale. Au avut loc încălcări ale legalităţii, care au dăunat dezvoltării socialiste a patriei noastre. Au fost cultivate concepţii străine, de fapt antisocialiste, care negau forţa şi capacitatea poporului român, a clasei noastre muncitoare, denaturau istoria, frînau cultivarea limbii, tradiţiilor şi culturii naţionale. A existat o gravă îngrădire a activităţii creatoare, a dominat o concepţie greşită, care ignora necesitatea dezvoltării proprii a ştiinţei şi tehnicii româneşti.

Un moment de adevărată răscruce l-a constituit Congresul IX (iulie 1965), cînd în fruntea partidului şi a ţării a fost ales marele fiu al neamului, eroul comunist al naţiunii române moderne, tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

23 AUGUST 1944
23 AUGUST 1989

Caracterul creator al politicii partidului a căpătat un impuls deosebit, valențe noi, superioare, în activitatea multilaterală desfășurată pe căile deschise de Congresul IX al P.C.R. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a supus unei analize profunde determinările istorice ale actualei etape de dezvoltare a României în raport cu întreg trecutul poporului nostru. *„Congresul al IX-lea nu ar fi fost posibil fără înfăptuirea Revoluției de eliberare socială și națională, fără celelalte congrese ale partidului, fără lupta îndelungată, de veacuri, a înaintașilor noștri pentru formarea poporului, a națiunii, a statului național român"*. Prin modul nou, profund creator și revoluționar de abordare a sarcinilor și obiectivelor social-economice ale etapei istorice date, prin larga deschidere spre înnoiri și perfecționări în toate domeniile de activitate, Congresul IX a inaugurat o perioadă de dinamism fără precedent în dezvoltarea societății socialiste românești.

Desfășurarea cu succes a amplului proces de adînci prefaceri democratice și socialiste început odată cu revoluția română din august 1944 este indisolubil legată de înfăptuirea misiunii istorice a clasei muncitoare, a rolului politic conducător al partidului în viața națiunii. În această vastă operă de creație revoluționară s-au manifestat cu strălucire înaltele calități de conducător politic ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, contribuția sa excepțională la elaborarea și transpunerea în viață a politicii partidului, la lupta pentru cucerirea puterii, întărirea alianței muncitorești-țărănești, înfăptuirea reformelor democratice, constituirea proprietății de stat și cooperatiste, la victoria socialismului în patria noastră.

În perioada 1965-1980 s-a realizat consolidarea economiei socialiste și dezvoltarea intensă a forțelor de producție de pe întreg teritoriul țării. Aceasta a permis trecerea, la începutul anilor '80, la etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, a înfăptuirii integrale a Programului partidului, care se va încheia în jurul anului 2000.

Asupra dinamismului și mutațiilor revoluționare multiple produse în perioada începută odată cu Congresul IX și-au pus puternic amprenta spiritul novator, gîndirea cutezătoare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, militantul comunist de genială clarviziune, cu înalt prestigiu internațional. De numele secretarului general al partidului sînt indisolubil legate originalitatea soluțiilor concrete adoptate în ultimele două decenii și jumătate pentru rezolvarea problemelor de bază ale organizării și conducerii societății noastre, aplicarea creatoare a socialismului științific, a concepției materialismului dialectic și istoric, a adevărurilor universal-valabile la condițiile concret-istorice din România, aprofundarea fenomenelor și aspectelor noi apărute în procesul transformării revoluționare a societății românești și a lumii contemporane.

Epoca nouă inaugurată de Congresul IX al partidului este cea mai înfloritoare și mai bogată în împliniri din întreaga existență a patriei pe care poporul nostru o numește, cu legitimă mîndrie, *Epoca Nicolae Ceaușescu*, după numele omului a cărui gîndire cutezătoare și activitate clocotitoare au acționat și acționează ca o uriașă pîrghie de progres, ca un statornic și neasemuit exemplu și îndemn la slujirea devotată a țării, la efort și pasiune pentru propășirea ei în libertate. În această *epocă nouă*, înscrisă cu litere de aur în cartea gloriei românești, țara a cunoscut o dezvoltare remarcabilă, și-a sporit, în ritmuri altădată de neconceput, avuția națională, și-a cîștigat adevărata independență economică și politică, consolidată temeinic prin achitarea tuturor formelor de datorii externe, suportul însuși al libertății oricărui stat, s-a dezvoltat necontenit unitatea de neclintit a poporului în jurul partidului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

La 23 August 1989, poporul român se prezintă cu victorii istorice în toate domeniile de activitate. Dintr-o țară agrară slab dezvoltată, România s-a transformat într-un stat industrial-agrar cu o industrie puternică, modernă și o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere, pregătindu-se să devină o țară socialistă mediu dezvoltată.

Ambianța de puternică emulație revoluționară și patriotică cu care toți fiii și fiicele acestei țări întîmpină cel de-al XIV-lea Congres al partidului este, de aceea, structural și entuziast dominată de expresia încrederii și adeziunii țării la politica internă și internațională a partidului și statului nostru, la înfăptuirea exemplară a hotărîrilor de însemnătate cardinală ce vor fi adoptate de Congresul XIV, la mersul neabătut al României pe drumul libertății și progresului, al socialismului și comunismului. *„Cel de-al XIV-lea Congres al partidului* — arată secretarul general în magistrala cuvîntare rostită la Plenara din iunie 1989 — *poate fi considerat drept Congresul marilor victorii socialiste, al muncii pline de abnegație a întregului popor, al adevăratei suveranități și independențe depline, Congresul care deschide perspectivele minunate spre înaltele culmi ale societății fără clase, spre culmile comunismului!"* ■

Conf. univ. dr. Mircea MUȘAT

Din cronica rezistenţei antihitleriste

ARMATA ŞI NAŢIUNEA CA UN SINGUR OM

Născute pe fundalul unei puternice stări de spirit antifasciste şi antihitleriste care domina armata română, divergenţele dintre oştire şi Ion Antonescu s-au agravat continuu, îmbrăcînd diverse forme de manifestare. Cum am văzut în numerele trecute ale revistei[1], opoziţia şi nemulţumirile faţă de orientările politicii externe a regimului antonescian s-au manifestat la nivelul întregului organism militar, de la eşaloanele inferioare pînă la corpul de comandă. Pe fundalul general al evenimentelor, care se anunţa defavorabil puterilor Axei, şi al cursului spre consens naţional, imprimat de orientarea Partidului Comunist Român relaţiilor dintre componentele politice ale rezistenţei antifasciste pe parcursul anului 1943, analiza poziţiei de ansamblu, a măsurilor şi acţiunilor întreprinse de armată pentru salvarea ţării de la catastrofa spre care o îndrepta politica aventuristă a lui Ion Antonescu, reliefează o serie de aspecte mai puţin cunoscute, chiar şi în literatura de specialitate, dar cu atît mai importante pentru înţelegerea factorilor care au făcut posibilă executarea de către întreaga armată, fără nici o defecţiune, a întoarcerii armelor la 23 August 1944.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6,7 / 1989.

Pînă la noi ordine

Într-un studiu-sinteză întocmit de Marele Stat Major român la puțin timp după terminarea războiului, subliniindu-se „unitatea și vigoarea" cu care s-a declanșat și apoi a fost susținută acțiunea militară a României, „începînd chiar din noaptea de 23/24 august 1944", se arăta cu deplină dreptate că actul revoluționar „a fost fructul nu numai al asentimentului unanim al întregului popor, dar și al prevederilor și măsurilor pregătitoare concrete făcute în domeniul militar". În pregătirea militară a actului istoric de la 23 August 1944, autorii *Sintezei lucrărilor de documentare asupra contribuției militare a României în războiul contra Germaniei și Ungariei* vedeau „argumentul peremptoriu pentru a arăta că acțiunea noastră nu a fost un simplu act de *oportunism* impus de constrîngerea unei situații create exclusiv de forțe străine... Fără această pregătire, armata română și națiunea, ridicată ca un singur om, nu ar fi putut întoarce *spontan* armele contra germano-maghiarilor, să curețe teritoriul de forțele hitleriste în 8 zile și în același timp să acopere debușeurile peste Carpați în Transilvania pînă la sosirea forțelor sovietice".

Pe parcursul anului 1943, Marele Stat Major, reflectînd puternicul curent de rezistență manifestat de întregul popor față de continuarea participării armatei române la operațiile de pe frontul sovieto-german, atitudinea vehement ostilă a cadrelor superioare de comandă față de o eventuală nouă angajare a armatei române în operații, a influențat decisiv condițiile de exercitare a „colaborării" militare româno-germane. Manevrele de trupe organizate în Transilvania, sporirea numărului umităților și a efectivelor acestora însărcinate cu asigurarea liniei de demarcație cu Ungaria prefigurau închegarea unui vast plan de acțiune menit să ofere armatei române posibilitatea de a se degaja de controlul german.

În această vastă și deosebit de importantă acțiune, în prima parte a anului 1943, Marele Stat Major și-a concentrat atenția spre retragerea marilor unități românești din „zonele operative" și dirijarea lor pe pozițiile ce asigurau edificarea unui dispozitiv nu numai diferit, ci chiar în contradicție cu necesitățile continuării „colaborării" militare cu Germania hitleristă. Evoluția situației *reale* a forțelor române între „zona operativă" și cea „interioară" evidențiază o preocupare constantă pentru sporirea continuă a efectivelor unităților și subunităților din interiorul țării. Astfel, la 1 mai 1943, dintr-un total general de 770 594 oameni la cît se cifra armata română, se mai aflau pe front doar 112 232 militari, la 15 septembrie 100 081, pentru ca la 1 octombrie, dintr-un total de 822 496 oameni, efectivele marilor unități din zona de operații să numere 98 856, iar la 20 decembrie 1943 numai 63 413 militari. Prin ordine exprese ale Marelui Stat Major a fost interzisă înlocuirea pierderilor marilor unități de pe front, pentru ca, apoi, sub pretextul scăderii capacității operative a acestora, să poată fi retrase în țară.

Efectivele foarte ridicate ale unităților menținute în țară și sustragerea lor de la efortul de război s-a făcut prin acordarea de fonduri speciale care nu erau incluse în bugetele oficiale ale armatei. La sfîrșitul anului 1943, în ciuda cererilor presante germane solicitînd angajarea de noi forțe române pe front, pentru a se putea face față trupelor sovietice aflate în plină ofensivă, Marele Stat Major a dispus demobilizarea a peste 170 000 oameni. Concentrarea, începută la 10 martie 1944, s-a efectuat numai în beneficiul marilor unități din interiorul țării. Concomitent, pe motiv că efectivele numeroase ar fi diminuat capacitatea de manevră a marilor unități angajate pe front, Marele Stat Major a luat măsuri pe linia reducerii încadrării acestora cu luptători. Astfel, în conformitate cu dispozițiile adresei nr. 77 524, din 29 martie 1944, semnată de subșeful Marelui Stat Major, general adjutant Socrate Mardare, s-a trecut la reducerea cu 4 500 oameni a efectivelor marilor unități operative. Disponibilitățile astfel obținute urmau să fie vărsate la „părțile sedentare sau la unitățile din garnizoane". De asemenea, armamentul și materialele „ce prisoseau" trebuiau vărsate unităților de recruți și organelor de mobilizare. Toate dispozițiile ordinului au fost executate pînă la 10 aprilie 1944. În august 1944 majoritatea marilor unități române (22) se aflau pe frontul din Moldova, dar efectivele acestora se cifrau doar la 402 538 oameni, în timp ce „forțele din interior" numărau aproximativ 675 000 militari.

Între acțiunile de importanță deosebită pentru desfășurarea cu succes a luptelor din august 1944 s-a numărat și reținerea unităților de recruți în garnizoanele de reședință. Toate aceste măsuri inițiate de Marele Stat Major nu dezvăluie însă pe deplin factorii ce au asigurat promptitudinea și unitatea de concepție și acțiune manifestate de oștirea română la 23 August 1944 și explică doar parțial succesul operațiilor desfășurate de armata noastră după această dată. Referindu-se la acest aspect, autorii *Sintezei*... arată că în „pregătirea revoluției" s-a făcut uz mai mult de dispoziții verbale decît de ordine scrise, prevederile și dispozițiile fiind pregătite și cunoscute de un număr restrîns de ofițeri. În ce au constat ele?

Obiective cuprinzătoare

Cu deosebire ni s-au impus atenției ipotezele și planurile de război întocmite de Marele Stat Major pentru varianta unei agresiuni declanșate de Ungaria horthystă. Înmulțirea unor astfel de activități în anul 1943 ar părea firească, la o primă vedere, și explica-

bilă pe plan politic, ca o consecinţă normală a propagandei tuturor forţelor politice ale rezistenţei, care şi-au concentrat eforturile în direcţia demonstrării necesităţii ca armata română să treacă la pregătirea unor acţiuni concrete în vederea eliberării, cu propriile mijloace, a teritoriului naţional aflat sub ocupaţia Ungariei horthyste. Nu trebuie exclusă din analiza factorilor cauzali nici varianta unor acţiuni oficiale, ale cercurilor guvernante, menite să confere credibilitate declaraţiilor de intenţii privind principalul obiectiv al întregii politici militare — redobîndirea teritoriului răpit statului român prin dictatul fascist de la Viena. În realitate, ipotezele şi planurile de operaţii p ivesc însă întregul teritoriu naţional, amenajarea de poziţii defensive care să permită menţinerea sub control a teritoriului de la nord şi vest de Carpaţi, desfăşurarea unor acţiuni de luptă pentru fortarea trecătorilor din Carpaţii Răsăriteni, apărarea zonei petrolifere şi a direcţiei Ploieşti—Bucureşti, pent u prevenirea unui eventual „atac bruscat maghiar", deşi aceste regiuni erau garnisite cu trupe germane, iar o acţiune ungară era de neconceput fără acordul german. Toate acestea, coroborate cu măsurile de „echipare" a teritoriului cu mijloace de transmisiuni, baze materiale şi baze aeriene, fortificarea zonelor Sibiu şi Braşov, precum şi prevederea de a se trece la pregătirea grupărilor operative „pînă în cele mai mici amănunte, precum şi selecţionarea comandamentelor, cadrelor şi elementelor de execuţie care vor fi chemate să conducă şi să execute aceste operaţiuni", indică o concluzie mai apropiată, credem noi, de adevăratele scopuri ale activităţilor menţionate. *Se căuta, aşa cum documente de sorginte diplomatică o confirmă pe deplin, pe lîngă păstrarea intactă a forţei combative a armatei române, trasarea liniilor de forţă şi rezistenţă ale unui sistem defensiv în limitele teritoriale aflate sub control româ-*

Sprijinită de întregul popor, armata română şi-a adus — alături de armatele sovietice — o importantă contribuţie la luptele pentru eliberarea Ungariei...

nesc, care să fie în măsură să asigure din punct de vedere militar adoptarea deciziei politice de ieşire din Axă şi de alăturare la coaliţia Naţiunilor Unite.

Erau, desigur, luate în calcul posibilităţile unei reacţii comune a forţelor hitleristo-horthyste din adîncimea teritoriului aflat sub control ungar, din nordul Transilvaniei spre sud, cu intenţia de penetrare a Carpaţilor spre Valea Prahovei, Bucureşti şi prin Valea Oltului şi de la vest spre Crişana şi Banat. În Transilvania s-au stabilit — cum se arăta într-o notă a Marelui Stat Major din 14 august 1943, relativă la asigurarea condiţiilor de aplicare a „ipotezei de război contra Ungariei (U)" —, ca prim aliniament al rezistenţei, văile Mureşului, Tîrnavei Mici şi Tîrnavei Mari şi ca ultim aliniament — Carpaţii. Pentru aplicarea măsurilor preconizate, la 21 august 1943, Biroul I din Secţia de operaţii a Marelui Stat Major a întocmit o „notă" specială cu problemele ce urmau a fi prezentate comandanţilor marilor unităţi spre a fi cunoscute de aceştia şi a întreprinde măsurile adecvate. Din analiza disponibilităţilor militare ale Ungariei, Marele Stat Major aprecia că aceasta ar putea angaja împotriva României forţe ce s-ar fi ridicat la maximum 147 batalioane de infanterie, 108 baterii de cîmp, 49 baterii grele, aproximativ 25 baterii de munte, o divizie de cavalerie şi o divizie blindată, 538 avioane de categoria I şi 400 avioane de categoria II-a[1]. În vara anului 1943, conform situaţiei reale din ţară şi nu celei comunicată germanilor, forţele „disponibile pentru frontul de vest" se cifrau la 204-209 batalioane diferite, 180 baterii de cîmp, 12 baterii de munte, 72 baterii grele moto şi hipo, la care se adăugau o divizie de cavalerie, un detaşament blindat, 342 avioane categoria I şi 400 avioane categoria II-a, 30 divizioane de artilerie antiaeriană şi un batalion de paraşutişti. Această situaţie reliefează şi un alt

[1] În stabilirea celor două categorii se aveau în vedere gradul de uzură şi anul de fabricaţie ale avioanelor.

aspect important în elucidarea problematicii de care ne-am ocupat. Concomitent cu acțiunile de sabotare a ordinelor lui Antonescu și de sustragere a majorității forțelor românești disponibile de la desfășurările ce se consumau pe frontul sovieto-german, preocupările Marelui Stat Major au vizat trasarea liniilor de forță pentru un amplu sistem defensiv menit să asigure libertatea de acțiune pe plan politic. Sesizînd natura și obiectivele preocupărilor românești pe plan militar, Legația germană din București informa, la 1 noiembrie 1943, OKW-ul că „armele livrate de Germania nu au fost utilizate contra Uniunii Sovietice, ci au rămas în țară, măsura fiind argumentată prin necesitatea de a se asigura apărarea contra Ungariei. Este vizibilă încercarea de a se obține ca în țară să rămînă cît mai puține trupe germane".

Spre punctele fierbinți ale bătăliei

O simplă comparare a disponibilităților militare ungare și a celor românești în toamna anului 1943 indică o netă superioritate de partea celor din urmă. În această situație ar fi fost firească concluzia că în condițiile unui dezavantaj evident al forțelor era exclusă varianta unei agresiuni horthyste, care să vizeze inclusiv ocuparea Bucureștilor. Cu toate acestea, Marele Stat Major se simțea obligat să comunice comandanților marilor unități că în cazul „cînd tendințele Ungariei de a trece la operațiuni ofensive împotriva noastră se vor vădi, înțelege să nu se lase surprins, ci să aibă totul pregătit, încît să poată face față agresiunii". Pentru realizarea deziderатului menționat, se apreciau necesare organizarea unei „defensive active pe frontiera de nord a Moldovei", pregătirea unei acțiuni ofensive rapide pentru reducerea intrîndului secuiesc și acțiuni de întîrziere pe frontiera de vest pînă la linia Oravița — Berzovia — Lugoj — Săvîrșin — Gurahonț — Vașcău, pentru interzicerea pătrunderii inamice spre est. La îndeplinirea misiunilor de luptă menționate urmau să concure marile unități din compunerea armatelor 1 și 4 române.

Urmărind asigurarea mijloacelor de aplicare a concepției evidențiate, Marele Stat Major a ordonat, în lunile august-septembrie 1943, „pe considerente de instrucție", dar în realitate din „motive de siguranță", ca: Divizia 3 infanterie, cu efective la nivelul părților active, să fie dislocată în Transilvania; Divizia blindată să organizeze un detașament rapid ce a fost sustras apoi de la aplicarea ordinului de a fi angajat în Moldova; Divizia 18 munte să fie înlocuită din zona petroliferă și dislocată în Munții Apuseni; Divizia de gardă să fie făcută „disponibilă" prin aducerea Diviziei 9 infanterie în Dobrogea; să se mărească numărul batalioanelor fixe regionale din Munții Apuseni și să se sporească efectivele batalioanelor de marș și a marilor unități de instrucție care au primit misiuni speciale de asigurare a pazei teritoriului.

În perspectiva relevată, se detașează preocuparea Marelui Stat Major de a asigura Armatei 4, căreia i se fixaseră misiuni speciale pentru situația că se decidea ieșirea din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, atît forțele cît și cadrul teritorial de dislocare în conformitate cu obiectivele stabilite. La 15 martie 1944, cînd s-a dispus angajarea forțelor pe front în Moldova, Marele Stat Major a ordonat concentrarea comandamentului Armatei 4 în partea de nord a Moldovei, pe aliniamentul Tîrgu Neamț — Tîrgu Frumos — Iași, dispozitiv a cărui adîncime se sprijinea pe Carpați, avînd sub control trecătorile pe care, în ipotezele și planurile de ripostă împotriva unei agresiuni horthyste, i se fixase misiunea de a acționa pentru lichidarea forțelor de ocupație din zona centrală a Transilvaniei. Între forțele care i-au fost puse la dispoziție erau și marile unități incluse în planurile de ripostă menționate și ai căror comandanți cunoșteau detaliile de executare a acestora. Este vorba de Divizia 18 munte, Divizia 1 gardă și Detașamentul blindat. În același timp, a fost acordată o atenție deosebită asigurării și controlului liniilor de comunicație și transmisiuni, astfel încît să fie scoase de sub incidența unei previzibile încercări a Wehrmachtului de a bloca manevra de forțe și mijloace, influențînd decisiv, într-o asemenea variantă, șansele de exprimare ale factorilor politici și militari români. Desfășurarea și concentrarea de forțe și mijloace pe întreg teritoriul aflat sub control românesc în zilele ce au urmat declanșării Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă au confirmat pe deplin eficiența și utilitatea măsurilor pregătitoare. În esență, o pondere importantă în ansamblul confruntărilor militare din perioada 23-31 august 1944 a reprezentat-o lupta pentru controlul căilor de comunicație. În tranșarea acestei deosebit de importante „bătălii" pentru căile de comunicație, forțele române au beneficiat de soluții tactice și puncte de rezistență foarte bine puse la punct și apărate, care, pe de o parte, le-au facilitat executarea unor manevre pe spații largi, permițîndu-le concentrarea de unități și mari unități în timp util în zonele și centrele sensibile, iar, pe de altă parte, s-au constituit în focare de rezistență dîrză ce au contracarat sau limitat eforturile germane de a-și dirija forțele spre punctele fierbinți ale bătăliilor, acolo unde se decidea cursul evenimentelor politico-militare.

În strînsă unitate cu poporul

Autorii *Sintezei*... fără a se opri asupra măsurilor și acțiunilor efective privind materializarea planului de „operațiuni

contra trupelor germano-maghiare de pe întregul teritoriu al țării și din zona armatelor", menționează ca termen stabilit pentru aplicarea planului data de 12 iunie 1944.

Deosebit de interesantă ni se pare, în acest context, relevarea faptului că, alarmat de acțiunile întreprinse de Marele Stat Major pentru organizarea trupelor din interior, de celelalte măsuri adoptate pe planul pregătirii unei reacții militare românești împotriva forțelor germane, comandantul Misiunii militare germane din România a elaborat, la 26 iunie 1944, Ordinul nr. 16 prin care a dispus organizarea „comandamentelor de zonă și locale ale Wehrmachtului" în România. În constituirea „zonelor" s-a avut în vedere luarea sub control a centrelor vitale (zonele București, Ploiești, Craiova) și a direcțiilor de acces dinspre vest și nord, și, prin Carpați, în Câmpia Română (zonele Arad, Orșova, Făgăraș). Comandamentele și forțele germane subordonate acestora aveau drept principală misiune „rezolvarea evenimentelor neobișnuite, mai ales cele politice" și „acordarea ajutorului în cazuri de forță majoră (pentru Ploiești este competent Comandamentul german al regiunii petrolifere române, pe bază de ordin special al șefului Comandamentului suprem al Wehrmachtului)".

Se cunoaște faptul că din motive de oportunitate strategică — forțele hitleriste dislocate pe frontul din Moldova dispuneau de mari concentrări de blindate ce ar fi putut interveni rapid și decisiv împotriva forțelor românești —, acțiunea de răsturnare a guvernului antonescian și de întoarcere a armelor împotriva Germaniei naziste a fost amînată. Pînă la 23 august 1944, Marele Stat Major, celelalte foruri superioare de comandă au acționat intens pentru asigurarea condițiilor necesare realizării „unanimității de concepție și acțiune" în măsură să garanteze succesul marii ridicări la luptă a întregului popor român. Servind și promovînd aceleași interese majore ale patriei, între comuniști și conducerea superioară a armatei s-a realizat acea „interpenetrabilitate" firească asigurată de simțămîntul responsabilității față de destinele țării. Componentă a rézistenței naționale antihitleriste, armata se va angaja în totalitatea ei pe baricadele Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă organizată și condusă de Partidul Comunist Român.

Dinamica desfășurării evenimentelor politice și militare interne și internaționale în perioada anilor 1940-1944 avea să demonstreze justețea și eficiența căilor și mijloacelor utilizate de comuniști pentru ralierea tuturor componentelor rezistenței naționale. Soluția oferită de Partidul Comunist Român de ridicare a întregului popor la lupta cu arma în mînă pentru răsturnarea dictaturii antonesciene și alăturarea României la coaliția Națiunilor Unite s-a dovedit a fi unica variantă în măsură să asigure salvarea națiunii. Politica realistă promovată de partidul comunist de atragere a tuturor forțelor politice patriotice, antihitleriste pe o platformă comună de luptă a permis angajarea întregii armate române pe coordonatele înfăptuirii obiectivelor Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Actul istoric de la 23 August 1944 a găsit în armata română un corp omogen, care a răspuns în întregime chemării la luptă lansată de comuniști. Profund devotată cauzei naționale, intereselor supreme ale țării, armata română, animată de un puternic patriotism, în unire cu poporul, a întors armele în totalitatea ei împotriva Germaniei naziste, angajîndu-se în lupta pentru eliberarea deplină a teritoriului întregii Românii, a Ardealului de Nord, aflat sub ocupația horthysto-hitleristă, și apoi la războiul pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, a unei părți din Austria, pînă la înfrîngerea totală a Germaniei hitleriste. ■

...și Cehoslovaciei

General-locotenent dr.
Ilie CEAUȘESCU

Semnalul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă l-a constituit insurecția armată, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, în alianță cu alte forțe politice, precum și cu armata.

NICOLAE CEAUȘESCU

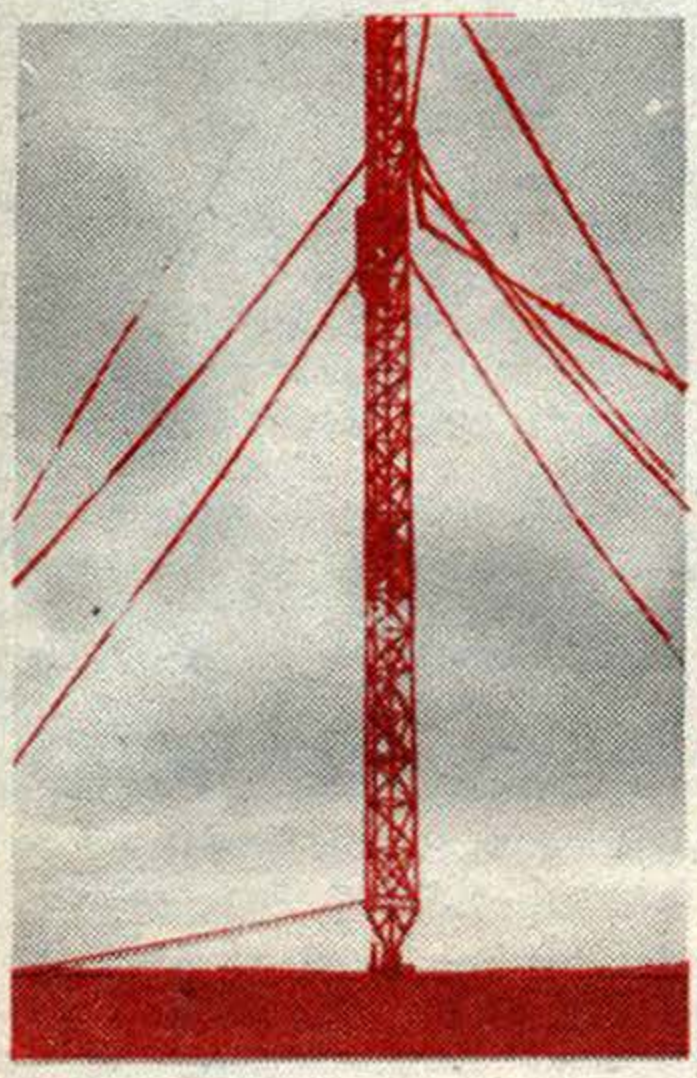

RADIO BUCUREȘTI TRANSMITE UN COMUNICAT IMPORTANT PENTRU ȚARĂ

De aproape două ore înserarea luase locul zilei senine și călduroase[1], cînd la sediul Societății Române de Radiodifuziune din str. general Berthelot (astăzi Nuferilor) nr. 60 a parvenit telefonic dispoziția: Opriți programul anunțat, dați muzică națională! **La începutul zilei de 23 august, la orele 0.00, la posturile de Radio România (1 875 m) și București (364,5 m) fusese prezentat, cum se obișnuia, „rezumatul programului": „În programul vorbit. La ora 21.00 — teatru:** Jocul apelor, **de Alfred Moșoiu[2]. Radiojurnalele vor fi difuzate la 7.30, 14.00, 22.00 și 1 noaptea cu ultimele știri". În continuare, fuseseră enumerate selecțiunile muzicale.**

Sediul Radiodifuziunii Române din strada general Berthelot 60, înainte...

Tipologia programelor radio pentru miercuri 23 august 1944 nu se deosebea de aceea a zilelor anterioare. Emisiunea pe posturile România și București începea la 7.30 și dura pînă la 10.30, după care era reluată de la ora 13.00 pînă la 16.00. Între orele 10.30-13.00 și 16.00-20.50, conform anunțului, emisiunea continua „pe postul Bucegi (banda 48 [m]), cu un program de muzică variată și ușoară și cu situația spațiului aerian la fiecare început de oră și la sfîrșitul emisiunii".

Spațiul aerian fusese „liniștit" în ziua de 23 august. Spre seară, în birourile și studiourile

[1] În ziua respectivă, soarele a răsărit la orele 05.28 și a apus la orele 19.07 (potrivit orarului actual de vară — 06.28 și, respectiv 20.07).

[2] Poet simbolist, prozator și autor dramatic (1890-1932); piesa amintită, scrisă în 1921, era o premieră radiofonică, avînd în distribuție pe popularul actor Mihai Popescu; a fost reprogramată și difuzată duminică, 27 august 1944.

Radiodifuziunii[1] se desfăşurau operaţiuni de rutină în vederea reluării emisiunii. Neobişnuită fusese doar suplimentarea, cu puţin timp înainte, a pazei militare. În clădirea din strada general Berthelot 60, care li se înfăţişa rarilor trecători ca o vilă albă cu turn şi două etaje cufundate în întuneric şi străjuită de un grilaj mare de fier, nimeni nu ştia şi nu bănuia atunci ce se va întîmpla. Laconicul ordin telefonic fusese executat prompt. Un fapt era însă cert, verificat de scurta istorie a radiofoniei de pretutindeni: schimbarea unui program anunţat, chiar fără nici o precizare, captează cu maximă intensitate atenţia ascultătorului, alarmează centrele de radioascultare, nu în cele din urmă pe cele străine, care urmăresc permanent „bătălia undelor". Nu a fost timp însă pentru presupuneri. A intervenit o nouă dispoziţie: Avertizaţi ascultătorii să nu închidă aparatele. Vom transmite un comunicat important pentru ţară!

Dintr-o dată, muzica s-a întrerupt şi în văzduh au răsunat cuvintele: Atenţiune! Atenţiune! Lăsaţi aparatele deschise! Vom transmite un comunicat important pentru ţară! **Din nou muzică şi iar:** Atenţiune! Atenţiune!...

În casele oamenilor, în instituţiile de stat, la comandamentele militare, peste tot, în jurul aparatelor de radio s-a creat o atmosferă de aşteptare încordată. La centrele de radioascultare din ţările beligerante şi din cele neutre ale Europei totul era pregătit pentru a capta comunicatul **de la Radio Bucureşti.**

---

[1] Încă din ultima decadă a lunii aprilie 1944, principalele servicii ale Societăţii Române de Radiodifuziune fuseseră dispersate în diferite zone fixate de Marele Stat Major Român. Astfel, în Bucureşti au rămas doar Direcţia Generală şi cîte un eşalon al Serviciilor Tehnice ale Studiourilor, al Subdirecţiei Generale a Programelor, precum şi al celorlalte servicii care asigurau continuitatea activităţii, cît şi legăturile cu cele evacuate. La 24 aprilie, la Timişul de Sus, în Vila „Tamina", au început să funcţioneze studiourile de ajutor, de aci transmiţîndu-se, prin cablu, radiojurnalele şi programul muzical pentru a fi difuzate prin staţiile Radio România (Bod), Radio Bucureşti (Băneasa) şi Dacia-Română, pe unde scurte. De la aceeaşi dată, tot la Timişul de Sus funcţiona şi Direcţia Radiojurnale, la Bucureşti rămînînd doar o permanenţă care primea şi retransmitea ştirile la Timiş şi pentru a asigura emisiunile informative în cazul întreruperii legăturii prin cablu. În comuna Bod se aflau: Subdirecţia Generală a Programelor (transferată şi ea ulterior la Timişul de Sus), formaţiunile muzicale (pentru ele se amenajase un studio de emisie în sala de festivităţi a primăriei din localitate), Biblioteca muzicală şi Discoteca; la Feldioara se afla Direcţia Tehnică, la Hălchiu — Direcţia Comercială şi Contravenţii, la Rotbav — Direcţia Juridică şi Casa de Pensii; Direcţia Administrativă a fost evacuată tot la Timişul de Sus.

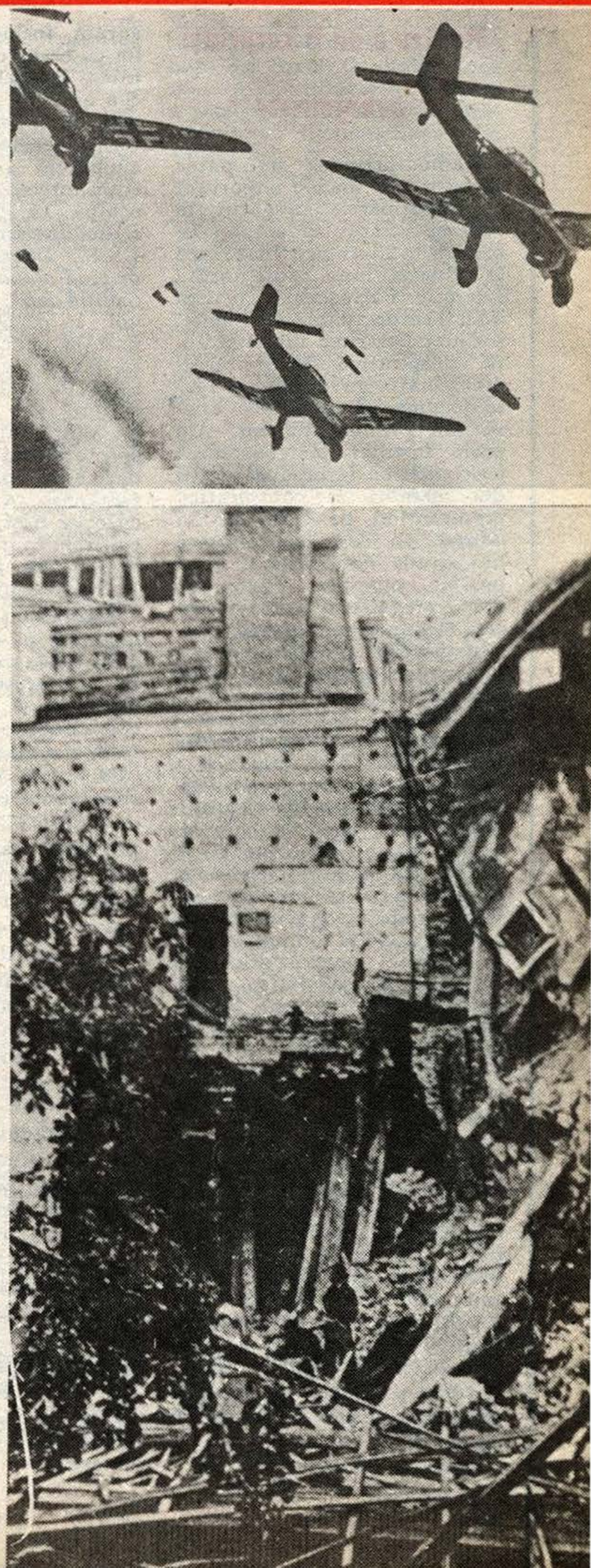

...şi după bombardamentele aviaţiei hitleriste

„Pentru a nu fi surprinşi de evenimente"

Radiodifuziunea nu putea să nu ocupe un loc important în minuţioasele pregătiri în vederea înfăptuirii actului istoric de la 23 August 1944. Încă la sfîrşitul lunii iunie, arăta Lucreţiu Pătrăşcanu, „pentru a nu fi surprinşi de evenimente, s-a luat hotărîrea într-o şedinţă conspirativă de a pregăti proclamaţia guvernului şi toate documentele menîte să apară din primul moment. Am păşit imediat la redactarea proclamaţiei. Împreună cu alţi doi membri ai conspiraţiei, reprezentînd pe rege, ne-am adunat în casa conspirativă din strada Armenească, după ora 11 noaptea. Textul pe care-l pregătisem a fost acceptat în întregime, după oarecare discuţii" *(România liberă,* 23 august 1945). La 24 iulie, conducerea Partidului Comunist Român, în urma discuţiilor purtate la consfătuirea din noaptea de 13/14 iunie[1] şi a celor care avuseseră loc ulterior cu reprezentanţi ai armatei, trăsese concluzia, c um se arată într-un document de arhivă, că printre chestiunile ce urmau a fi rezolvate se înscriu redactarea proclamaţiei şefului statului şi imprimarea ei pe disc „pentru difuzarea la radio". La solicitarea reprezentanţilor Palatului, P.C.R. s-a ocupat de pregătirea corespunzătoare a tehnicianului, găsirea unui aparat de imprimat şi a plăcilor pe care să se efectueze înregistrarea.

În planul insurecţional figura difuzarea prin radio, imediat după „doborîrea dictaturii", a următoarelor documente: proclamaţia şefului statului, lista noului guvern şi declaraţia sa, decretele-legi întocmite de reprezentantul P.C.R., care avea să le şi contrasemneze în calitate de titular al Ministerului justiţiei, şi care se refereau la amnistia generală politică, militară şi agrară, inclusiv în urma legilor cu caracter rasist şi desfiinţarea lagărelor de internare. S-a avut în vedere, de asemenea, ca în cazul în care directorul general al Radiodifuziunii nu ar fi concurat la transmiterea documentelor, „o echipă să ocupe postul de radiodifuziune" (Arhiva I.S.-I.S.P., *Documente şi memorii privind alăturarea României la coaliţia antihitleristă 1943-1947,* vol. I, p. 506). În planurile puse la punct de reprezentanţii P.C.R., generali din anturajul Palatului, şefii de state majore ale Comandamentului Militar al Capitalei şi Inspectoratului General al Jandarmeriei, printre obiectivele româneşti ce trebuiau apărate cu orice preţ, după preluarea controlului de către noua conducere, se aflau şi clădirile Radiodifuziunii.

La ora 19.00, după ce în cursul după-amiezii de 23 august 1944, avuseseră loc demiterea şi arestarea lui I. Antonescu şi a principalilor săi colaboratori, Ordinul de operaţii al Comandamentului Militar al Capitalei stabilea întărirea gărzii existente la postul de emisie Băneasa, precum şi pe aceea care avea în pază clădirea studioului din strada general Berthelot 60.

La 24 august, ora 01.00, două ore după ce preluase efectiv funcţia de şef al Marelui Stat Major, generalul de divizie Gheorghe Mihail a ordonat Corpului vînătorilor de munte-Braşov: „Trimiteţi imediat o gardă puternică la postul de radio Rotbav [judeţul Braşov, unde se afla în evacuare emiţătorul postului de radio Moldova de la Iaşi]. Garda se va opune oricărei încercări de a ocupa postul de radio". Înainte de miezul nopţii, Directiva operativă a şefului Marelui Stat Major către toate unităţile armatei române stabilea şi misiunea de a se împiedica orice acţiune de sabotaj vizînd transmisiunile permanente.

În numai cinci minute

După cum consemna Vasile I. Ionescu (1898-1978), directorul general al Radiodifuziunii din acea vreme, după ce a primit „întărirea gărzilor afectate posturilor de emisiune şi studiourilor din str. general Berthelot nr. 60", el a cerut, „în calitate de comandant militar, instrucţiuni d-lui general comandant al Capitalei" Iosif Teodorescu. Chemat la sediul Comandamentului Militar al Capitalei, din strada Eliza Filipescu nr. 1, i s-au dat „dispoziţii categorice ca din acel moment să nu mai execute alte ordine" şi să se prezinte la Palat, unde se afla şi noul şef al guvernului, împreună cu unii dintre membrii săi abia numiţi, „pentru a primi directive". „Aici — precizează directorul general al Radiodifuziunii — mi s-au dat instrucţiuni de detaliu de către dl. prim-ministru general [Constantin] Sănătescu, de ministrul afacerilor străine, dl. [Grigore] Niculescu-Buzeşti, general [de divizie Aurel] Aldea, ministrul de interne şi general Mihail, şeful Marelui Stat Major. Cu acest prilej mi s-au predat documentele privind actul istoric de la 23 August, pentru a fi aduse la cunoştinţa ţării, pe calea difuzării. Cu escorta militară necesară, menită a-mi asigura drumul de la Palatul regal pînă la sediul Societăţii, în str. general Berthelot 60, am sosit în incinta instituţiei la ora 22.15, luînd deîndată măsurile impuse de situaţie..."[2].

Aşadar, în numai *cinci minute,* după reîntoarcerea la sediu, au fost luate toate măsurile necesare pentru ca dispozitivul radiofonic să treacă la înfăptuirea misiunii sale[3].

---

[1] *Magazin istoric,* nr. 6/1969.

[3] Darea de seamă prezentată noului Consiliu de administraţie al Societăţii Române de Radiodifuziune, la 12 octombrie 1944. Ultima şedinţă a vechiului Consiliu avusese loc la 17 august 1944.

[3] Studioul din Timişul de Sus a fost prevenit doar cu cîteva clipe înainte să se acorde cea mai mare atenţie emisiunii ce va fi difuzată de la Bucureşti şi să ia măsurile corespunzătoare pentru a asigura continuitatea programelor.

În prezent, putem aprecia la întreaga dimensiune ce au însemnat acele momente. Atunci au fost difuzate documentele istorice care — corespunzînd intereselor şi voinţei întregii naţiuni — chemau poporul să-şi ia destinele în propriile sale mîini, ceea ce s-a şi întîmplat. Era, totodată, *un ordin* în clar, primul adresat întregii armate şi pe care aceasta l-a executat îndată, în totalitatea ei. Era, de asemenea, un demers diplomatic, întemeiat pe o acţiune politică şi militară în plină desfăşurare pentru recunoaşterea drepturilor naţionale ale României şi anunţarea alăturării ei, în calitate de cobeligerantă, la coaliţia antihitleristă. Că atunci, în miezul fierbinte al evenimentelor, lucrurile aşa au şi fost înţelese, rezultă limpede şi din relatarea lor de către ziarul american *Christian Science Monitor*, din 24 august 1944: „Emisiunile postului de radio Bucureşti au difuzat ştirea că România a devenit în fapt cobeligerantă..."

Rapoartele Centrului de radioascultare al B.B.C. (Londra) au înregistrat difuzarea proclamaţiei de la Bucureşti la ora 22.20 şi, după cinci minute, şi lista noului guvern român[1]. Imediat au fost informate Foreign Office, emisiunile B.B.C. (care au reluat ştirile începînd de la ora 23.00) şi Agenţia Reuter, care a răspîndit-o, de asemenea, în lume[2]. Rapoarte ulterioare bri-

[1] Aceasta este ora la care a început difuzarea proclamaţiei, fapt ce rezultă clar din coroborarea surselor interne (vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1983) cu cele străine.

[2] Centrul de radioascultare român înregistra, la 24 august, ora 02.50, prima informaţie dată de Radio Moscova: „După cum transmite Agenţia Reuter, postul de radio Bucureşti a anunţat că în România a fost format un nou guvern". De reţinut că, aproape cu două ore înainte, ambasadorul S.U.A. la Moscova, A. Harriman, după ce tocmai ascultase la B.B.C. ştirile din România — cum se arată în raportul trimis la Washington — a „întrebat imediat pe şeful interimar al diviziunii americane din Ministerul de externe dacă guvernul sovietic ştie ceva în plus în această problemă faţă de ceea ce s-a anunţat prin radio din Bucureşti". La ora 15.30, Harriman a repetat întrebarea primlocţiitorului comisarului poporului pentru afaceri externe, A.I. Vîşinski, care „a afirmat că nu are nici o informaţie, cu excepţia a ceea ce auzise la radio". Că autorităţile sovietice urmăreau îndeaproape şi emisiunile posturilor româneşti reiese clar, cum raporta acelaşi ambasador a doua zi: „Toate ziarele moscovite publică o «trecere în revistă a emisiunilor de radio străine» asupra evenimentelor din România". În textul apărut în ziarele sovietice se arăta: „În seara zilei de 23 august, posturile de radio române, engleze şi americane au transmis relatări din care rezultă limpede că în România au loc evenimente care nu pot să nu atragă cea mai îndeaproape atenţie. Regimul Antonescu s-a prăbuşit. În seara de 23 august, Radio Bucureşti a relatat că a fost format un nou guvern al României, condus de generalul Sănătescu".

tanice, microfilmate şi aduse în ţară prin grija Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, indică reluarea textului proclamaţiei româneşti la ora 24.00 şi 01.00, cînd a fost transmisă, după Radio Bucureşti, şi Declaraţia guvernului. Centrele de radioascultare din Elveţia şi ale Comisiei Federale de Comunicaţii din Statele Unite, care au pus materialul captat la dispoziţia corespondenţilor de presă, cum rezultă din paginile ziarului *New York Times*, apărut în 24 august, au semnalat că Radio Bucureşti transmisese şi cele două Decrete-legi, precum şi numirile noului şef al Marelui Stat Major şi a primarului general al Capitalei.

La 24 august ora 09.00, odată cu celelalte documente, Radio Bucureşti a difuzat şi Declaraţia C.C. al P.C.R. S-a păstrat următoarea scrisoare cu data din aceeaşi zi: „Stimate domnule Ionescu, vă alătur Declaraţia Partidului Comunist, care urmează a fi citită la radio, în tot cursul zilei de azi, împreună cu Declaraţia guvernului şi celelalte documente oficiale. Cu stimă, Lucreţiu Pătrăşcanu". Declaraţia a apărut în aceeaşi zi şi în primul număr legal al *României libere*, ca şi în alte ziare din Capitală. Descriind evenimentele, cotidianele bucureştene subliniau că „îndată ce a fost rostită proclamaţia la posturile noastre de radio, cetăţenii din toate marginile Capitalei au ieşit pe străzi chiuind de bucurie" *(Timpul)*: „Ştirea marilor evenimente petrecute aseară s-a răspîndit în cîteva clipe în toată Capitala. Încă înainte de difuzarea la radio a proclamaţiilor adresate ţării, populaţia Bucureştilor ştia, simţea că «ceva se petrece». Cînd aceasta s-a anunţat oficial, străzile au căpătat dintr-o dată un aspect pe care nopţile de întuneric ale oraşului nu l-au cunoscut niciodată. O însufleţire extraordinară domnea pretutindeni" *(România liberă)*. De altfel, un agent secret german (Edwin Konerth, aflat atunci în Bucureşti) raportînd că proclamaţia „s-a difuzat la ora 22.20", atrăgea atenţia forurilor sale ierarhice de la Berlin: „Ea a fost primită de populaţie cu mare bucurie".

În ochiul furtunii

Înainte de a fi răsunat primul foc de armă, autorităţile germane au încercat să reducă la tăcere *vocea noii Românii* care răsuna prin posturile de radio. „Cînd [în seara de 23 august] serviciul de transmisii radiofonice intern de la Bucureşti şi-a întrerupt emisiunile obişnuite la ora 9.24 p.m. [ora Europei Centrale], după numai 30 de secunde cele două puternice transmiţătoare de la Bucureşti [Băneasa şi Bod] au fost acoperite prin intervenţia unei baterii de bruiaj nemţeşti de tot felul" *(New York Times*, 24 august 1944). Bruiajul nu s-a dovedit însă eficace, cum aveau să constate şi forurile germane. „Generalul german [E. Hansen, şeful Misiunii Militare Germane] — se arată în Jurnalul de război al Înaltului Comandament al Wehrmachtului — a comunicat la 24. VIII[3] la unison cu ambasadorul [ministrul Germaniei la Bucureşti, Manfred von Killinger], că este vorba de o

[3] Din analiza comparativă a acestui text cu acela al Jurnalului de război al Grupului de armate german „Ucraina de Sud", se poate conchide că această convorbire telefonică a avut loc la ora 04.05, în 24 august.

lovitură de stat foarte bine pregătită, în strînsă înțelegere cu armata și întreaga opoziție. *Poporul și trupele au fost informate prin radio și și-au dat aprobarea* [subl. ns.]. Nu poate fi găsit nici un general dispus să intre într-un contraguvern împotriva regelui și a noului guvern".

Tocmai pornind de la aceste constatări, în ansamblul măsurilor luate de germani pentru ocuparea Capitalei și reprimarea insurecției române un loc de primă importanță a fost acordat anihilării emisiunilor de radio românești și a oricăror posibilități de mobilizare, în continuare, a armatei și poporului, de informare a lumii prin programele postului București. Iată cîteva fapte: *24 august*. La ora *05.00*, comandantul gărzii postului de emisie Băneasa[1], sublocotenentul Romulus Friss, din Regimentul 2 vînători de gardă, anunță prin linia telefonică directă cu studiourile din strada general Berthelot 60 că „fuseseră semnalate trupe germane însoțite de artilerie antiaeriană [în deplasare] spre București". La ora *05.30*, comandantul gărzii postului de emisie Bod, căpitan Constantinescu, raportează prin cablu „Societății [Române de Radiodifuziune] că trupe germane, dispunînd și de tunuri, remorcate la mașinile cu care au sosit, au apărut în fața postului Radio România, spunînd santinelelor să le permită intrarea în post. La opunerea ostașilor [români], germanii au căutat să pătrundă cu forța, deschizînd un foc viu asupra gărzii[2]. Ei au reușit în cele din urmă să intre în incinta stațiunii pînă la casa portarului". La ora *07.30* conducerii Radiodifuziunii i se transmite telefonic „că în fața clădirii principale a postului de emisiune București [Băneasa] trupele germane se masează la marginea pădurii Băneasa și au așezat un tun, în bătaie, cu direcția postului de emisiune și că acest tun descarcă neîncetat proiectile care aveau însă traiectoria pe deasupra postului, cu excepția cîtorva ce au căzut chiar pe terenul stației". Cu toate acestea „Radiodifuziunea Română cu personalul ei tehnic nu s-a intimidat. Postul a intrat în funcțiune la ora normală, la 7.30..."[3]. La ora *08.10*, deși luptele continuau de aproape trei ore în jurul stației de la Bod, cum consemnează același memoriu al directorului general al Radiodifuziunii din 12 octombrie 1944, „personalul tehnic dovedind abnegație și curaj, a pus în funcțiune postul numai cu o întîrziere de 40 minute", putîndu-se difuza și pe această lungime de undă „documentele politice care vesteau țării instaurarea noului regim". Cînd mai erau zece minute de emisie din programul dimineții de 24 august, la ora *10.20*, postul de radio Băneasa a fost luat cu asalt

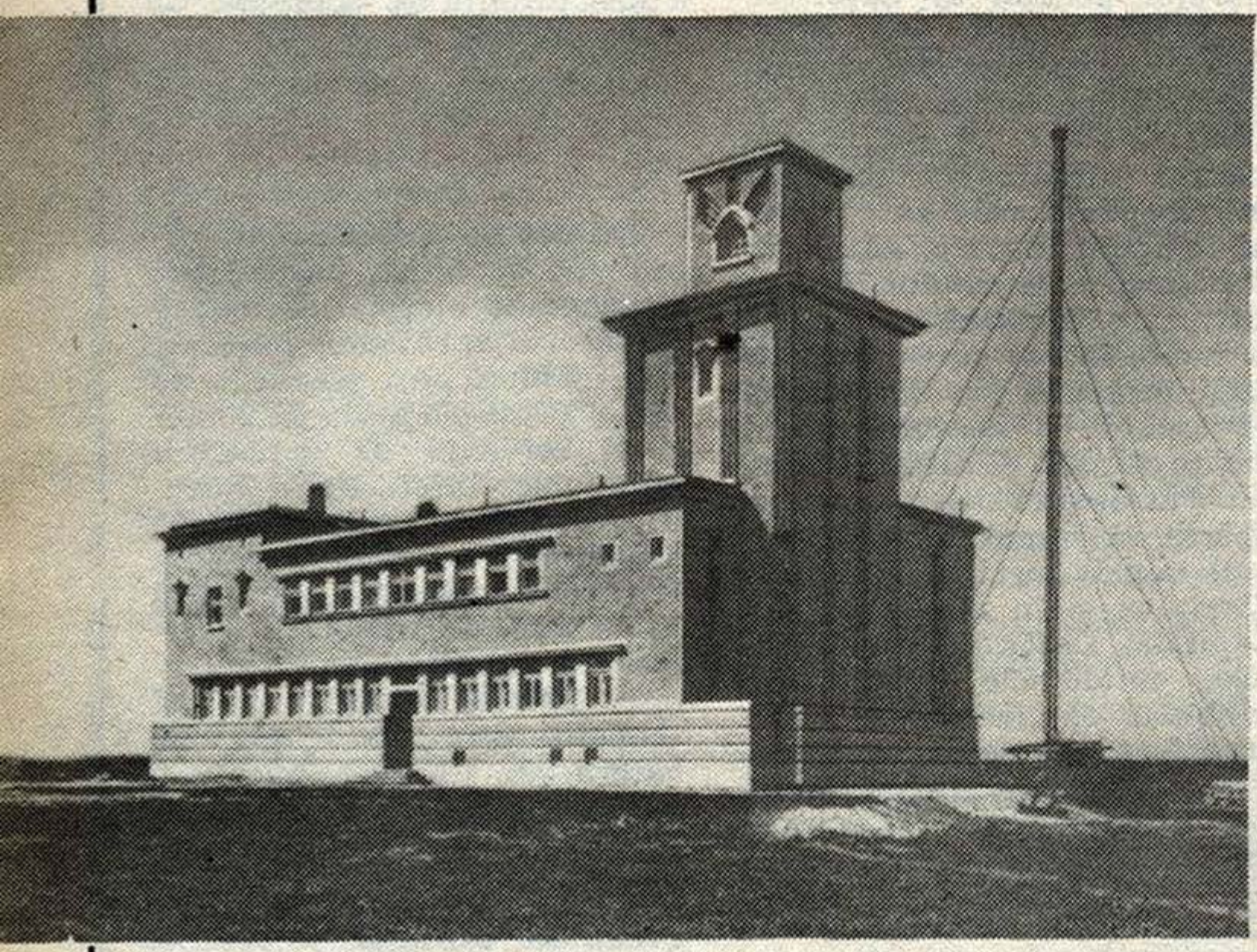

Clădirile stațiilor de radio de la Băneasa...

[1] Actualmente, în localul respectiv se află Institutul de meteorologie.

[2] Conform datelor din Arhiva Radioteleviziunii, garda formată din 120 militari fusese întărită în cursul nopții de 23/24 august „cu un pluton de călărași".

[3] Concomitent cu atacurile forțelor germane în vederea anulării oricărei posibilități de difuzare a emisiunilor de radio românești, a fost montată o gigantică înșelătorie pe calea undelor. Încă la ora *04.30* (24 august), cum au stabilit centrele de radioascultare românești, posturile de radio germane Donau (Dunărea) și Alpi „au anunțat că vor transmite un important comunicat special în limba română". Abia la ora *08.00*, cînd se sconta pe imincnta ocupare a stațiilor de la Băneasa și Bod, postul de radio Donau, care emitea de la Viena, a anunțat informația, pe de-a întregul falsă, că „s-a constituit un guvern național român", care făcea apel la continuarea luptei de partea Germaniei. Operațiunea de diversiune a continuat și pe posturile germane Ilse II, situat în zona satului Ciolpani, și Gustav. Referindu-se, în după-amiaza de 25 august la faptul că „minciuni și născociri nebunești sînt răspîndite de nemți și trădători prin Ilse II și Gustav", ziarul *România liberă* scria: „Guvernul Blocului Național Democratic este la lucru. Este singurul guvern al României. Orice altă știre este o minciună și o prostie. Antonești și oamenii lor sînt în mîinile noastre, sub pază bună... Ostașii noștri se bat cu furie, acum cînd știu pentru ce luptă... Pe străzile Capitalei cordoane de soldați nemți dezarmați, în mare parte din S.S., se îndreaptă sub santinelă spre lagărele de prizonieri". În aceeași noapte, corespondentul ziarului *New York Times* la Londra, Sidney Gruson transmitea redacției sale: „Postul de radio german «Danube» [Donau] a făcut apel aseară la armata română să «refuze să lupte împotriva fostului ei aliat». Dar apelul a rămas fără răspuns, deoarece cu puțin timp înainte Radio București comunicase că orașul fusese complet eliberat după lupte grele".

de forțe germane superioare numeric și în armament[1]. La ora *10.25* postul de radio de la Băneasa e scos din funcțiune și germanii îl ocupă. La ora *10.30*, pe postul de la Bod, în jurul căruia luptele continuau, se anunță, conform programului, că se va relua emisiunea la ora 13.00.

Între timp, la ora *8.30*, avusese loc primul, dintre cele trei atacuri de pînă la ora 10.30, ale aviației germane asupra studiourilor din str. general Berthelot. Cu toate acestea, microfonul nu a fost închis nici un moment, personalul rămînînd la datorie. Ora *13.00*. Se reiau, conform programului, emisiunile de radio românești prin emițătorul de la Bod, deși în jurul stației continuă luptele; aviația germană, revine la atac asupra studiourilor din București... Ora *13.30* — după opt ore, la Bod „lupta a luat sfîrșit prin dezarmarea atacatorilor care au fost luați prizonieri"[2]. La ora *16.10* — zece minute după ce s-a terminat întregul program de prînz — se produce un nou atac aerian al aviației germane. Cinci bombe distrug instalațiile tehnice și studiourile din str. general Berthelot.

„Împlinirea datoriei — consemnează Memoriul din 12 octombrie 1944 — a adus drept jertfă 10 soldați din garda studiourilor care au murit și doi răniți, iar din personalul Societății patru funcționari morți și patru răniți; dovada cea mai elocventă a abnegației și împlinirii datoriei... N-a existat nici o șovăire, a fost un elan unanim în a se da dovadă de patriotism și a se certifica spiritul de jertfă și ordine și de pătrundere a măreției actului istoric de la 23 August 1944". În situația creată au fost date instrucțiuni „postului Bod și Direcției Radiojurnalelor [Timișul de Sus — Vila «Tamina»] de continuare a emisiunilor"[3].

Am menționat doar cîteva dintre momentele de tensiune și aprigă confruntare în care forțele insurecționale au reușit să mențină difuzarea emisiunilor de radio, să asigure, astfel, totodată, propagarea adevărului despre evenimentele istorice din România. Astfel de episoade s-au derulat cu mare intensitate și în zilele următoare, cînd o suită de atacuri terestre asupra stației de la Bod au fost zădărnicite de trupele române. La 28 august, ora *04.40*, Batalionul 1 din Regimentul 6 dorobanți de gardă „Mihai Viteazul" a populație este invitată să dea întreg concursul armatei noastre" (Raportul Centrului de ascultare român). Documentul captat de centrele de ascultare din străinătate a avut un amplu răsunet în mijloacele de informare din țările coaliției antihitleriste și neutre. În aceeași zi, la ora *18.30*, primul ministru, general C. Sănătescu comunica Marelui Stat Major: „*Să se dea chiar în această seară* [subliniat în original] un comunicat operativ la radio în care să se arate situația operativă și, în special, să se dea vești asigurătoare asupra situației din Capitală: atacul germanilor; riposta românească, dezarmarea germanilor și lichidarea rezistențelor".

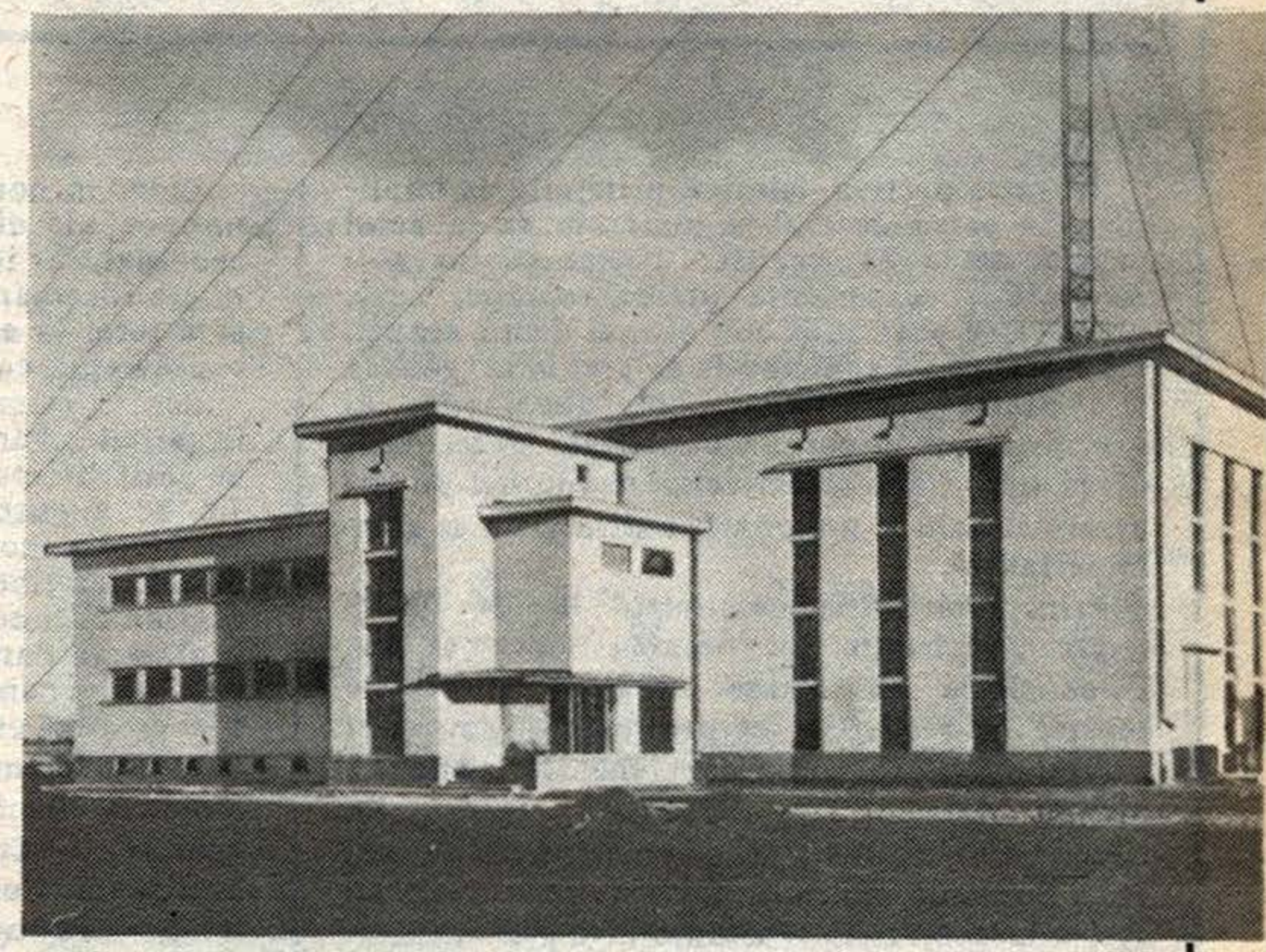

...și Bod apărate cu îndîrjire de forțele insurecționale române, asigurînd, astfel, permanent difuzarea emisiunilor de radio

(Continuare în p. 27)

---

[1] Încă la ora *9.30*, zona postului Băneasa fusese împresurată de trupe germane, care continuau să afluiască dinspre nordul Capitalei și au declanșat un puternic tir de artilerie asupra pozițiilor armatei române din vecinătate, urmat de un bombardament de aviație, care a distrus și podul de cale ferată București-Constanța, blocînd circulația între fîntîna Miorița și lacul Băneasa.

[2] În Memoriul din 12 octombrie 1944, se menționează că, fiind luat prizonier, căpitanul Constantinescu, „sub pretextul de a preda compania locotenentului german, comandant al trupelor germane asaltatoare, l-a invitat în incinta postului împreună cu însoțitorii săi, pentru a pune în practică această «așa-zisă propunere»... În momentul cînd a ajuns cu ei și cu escorta în dreptul amplasamentului armelor automate ale gărzii noastre, a făcut semn de deschidere a focului ofițerului subaltern care a executat comanda. Locotenentul german și însoțitorii lui au rupt-o la fugă, iar comandantul gărzii noastre, fără a ezita, s-a dus în fața ostașilor lui, preluînd comanda".

[3] Operațiile militare împotriva trupelor hitleriste începute în noaptea de 23 spre 24 august 1944 au fost urmate, la 25 august, de *Proclamația guvernului român către țară*, transmisă la orele 16.30 de postul România: „...Germania s-a pus în stare de război cu România. Guvernul român ordonă armatei noastre să înceapă lupta în toată țara împotriva Germaniei, în vederea eliberării teritoriului. De asemenea, întreaga

Înfăptuirea revoluției din august 1944 a constituit rezultatul luptei Partidului Comunist Român, de unire a clasei muncitoare, a țărănimii, intelectualității, a tuturor forțelor naționale pentru apărarea intereselor întregului popor, a integrității și independenței patriei noastre.

NICOLAE CEAUȘESCU

PRESA ÎN LINIILE DE FOC ALE REVOLUȚIEI

În retrospectiva istorică prilejuită de împlinirea a patru decenii și jumătate de la actul crucial de la 23 August 1944 se cuvine a fi marcată și experiența presei române, care, prin tot ce avea mai bun și mai demn atunci, s-a înscris cu o contribuție de preț la pregătirea și realizarea acestui moment fundamental al devenirii contemporane a patriei, la transpunerea în viață a obiectivelor Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Prin publicațiile comuniste ilegale (peste treizeci, în frunte cu România liberă**) și prin coloanele a numeroase cotidiane și reviste legale, în redacțiile cărora lucrau adversari decișI ai dictaturii antonesciene și Germaniei naziste (ziarele** Timpul, Ecoul, Informația zilei, Ardealul, **revistele** Vremea, Gîndul nostru. România militară, **încă multe altele), au fost aduse servicii substanțiale luptei antifasciste a poporului, pentru libertate, independență, unitate. Înfrîngînd piedici și greutăți de tot felul, folosind procedee dintre cele mai ingenioase, publicistica rezistenței naționale s-a dovedit un puternic mijloc de afirmare a strategiei coalizării tuturor forțelor naționale într-un front larg și unitar, capabil să ducă la doborîrea regimului antonescian, la eliberarea țării de trupele hitleriste și alăturarea ei Națiunilor Unite, strategie promovată consecvent de Partidul Comunist Român și validată strălucit de evenimentul cardinal de acum 45 ani.**

Odată cu transformările determinate pe ansamblul social și politic de cotitura radicală de la 23 August 1944 au avut loc mutații de importanță majoră și în domeniul presei.

Chiar în noaptea de 23 spre 24 august, foile imunde ale dictaturii, cele prohitleriste, s-au sabordat, iar într-un interval scurt au fost anihilate încercările ziarelor, care se compromiseseră total în anii vechiului regim doborît de a supraviețui, cu titluri sau conduceri schimbate.

Pentru prima oară, după douăzeci de ani de ilegalitate, Partidul Comunist Român dispunea de posibilitatea de a edita în mod liber presa sa. La 24 august, dimineața, cuvîntul comunist s-a făcut cunoscut prin primul număr legal al România liberă; **la 20 septembrie a văzut lumina zilei cel dintîi număr legal al organului central al Partidului Comunist Român,** Scînteia; **presa comunistă a cuprins practic întreaga țară printr-o vastă rețea de ziare de partid regionale și județene, între care:** Luptătorul — **Ilfov,** Moldova liberă — **Iași,** Drum nou — **Brașov,** Înainte — **Craiova,** Luptătorul bănățean — **Timișoara,** Cuget liber — **Constanța,** Prahova nouă — **Ploiești,** Clopotul — **Botoșani,** Dezrobirea — **Galați,** Zori noi — **Valea Jiului,** Igazsag — **Cluj,** Er Zeitung — **Timișoara,** Chemarea — **Tîrgoviște,** Cîmpul — **Teleorman,** România muncitoare — **Brăila,** Vreme nouă — **Vaslui.**

Concomitent, și al doilea partid muncitoresc, Partidul Social-Democrat și-a reconstituit presa, începînd cu cotidianul central Libertatea, **al cărui prim număr a fost difuzat la 26 august 1944, fiind urmat de alte publicații ca:** Ultima oră, Ardealul luptător — **Alba Iulia,** Oltenia muncitoare — **Craiova,** Presa — **Pitești,** Dobrogea muncitoare — **Constanța,** Lumina — **Bîrlad,** Ancheta — **Tîrgoviște,** Erdély — **Cluj,** Făclia Banatului și Freiheit — **Timișoara,** Piatra socialistă — **Piatra Neamț.**

O zi memorabilă în istoria națională și universală

Pe lîngă Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, care încheiaseră Frontul Unic Muncitoresc[1] în aprilie 1944, celelalte partide din Blocul Național Democrat format la 20 iunie 1944 în scopul răsturnării guvernului antonescian, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal, au reluat apariția ziarelor lor principale: *Dreptatea* (26 august), *Viitorul* (27 august) și și-au difuzat opiniile și prin alte gazete din București și din provincie.

Organizațiile politice aliate cu aripa stîngă a Blocului Național Democrat și-au înființat, de asemenea, gazete: Frontul Plugarilor — *Horia* (Deva), *Poporul* (Sibiu), *Plugarii* (Cluj) și altele, premergătoare ale ziarului central *Frontul Plugarilor* (ce va apare la începutul lui 1945); Uniunea Patrioților — *Tribuna poporului* (15 septembrie 1944); Partidul Socialist Țărănesc — *Dezrobirea* (16 septembrie); Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Madosz) — *Világosság*. Ritmul și dinamica mișcării sindicale și a celei de tineret, sub deviza frontului unic, au fost reflectate în *Viața sindicală* și, respectiv, în *Scînteia tineretului*, ziarul central al Uniunii Tineretului Comunist și în *Libertatea tineretului*, periodical Comitetului Central al Uniunii Tineretului Socialist.

Pe lîngă presa partidelor politice și organizațiilor de masă constituite, evantaiul presei s-a îmbogățit prin extensiunea ziarelor independente, marilor cotidiane din Capitală care-și continuau apariția — *Timpul*, *Ecoul* etc. —, adăugîndu-li-se altele noi ca *Victoria* (octombrie 1944) sau *Jurnalul de dimineață* (noiembrie 1944). S-a revitalizat rețeaua revistelor social-culturale, literare și artistice prin reapariția *Vieții*

[1] *Magazin istoric*, nr. 4,5/1989.

românești (care fusese interzisă în septembrie 1940), a revistei *Gîndul nostr* , prin noile periodice *Democrația*, *Orizont*, *Arta liberă* ș.a.

Paleta ziaristicii românești din acea vreme, sumar prezentată aici, cu rol doar de exemplificare, arată că toate forțele politice și sociale, mediile culturale, toate sectoarele vieții societății românești, așa cum se înfățișa ea după înlăturarea regimului antonescian, își aveau posibilități largi de exprimare și reflectare.

Mijloacele de informare în masă au fost tribuna de la care s-au răspîndit în toată țara vestea victoriei epocale de la 23 august 1944 și ecoul însemnătății ei. Primul dintre ele a fost Radiodifuziunea care, la orele 22.20 din seara zilei de 23 august 1944, a anunțat țării și lumii marele eveniment. În paginile presei apărute în zorii zilei de 24 august au fost publicate actele oficiale ale puterii de stat emanate de revoluție: proclamația către țară, declarația guvernului, decretele emise, ca și documente ale partidelor politice, precum Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român, care adresa apelul: „În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său".

Ziarele au fost unanime în a aprecia actul săvîrșit în ajun ca avînd o reverberație unică în istoria națională și universală. „Ziua de 23 August 1944 — scria *România liberă* în editorialul ediției sale speciale — va rămînea... înscrisă cu litere de foc în cartea de aur a istoriei poporului român. Și — coincidența a făcut — ca tot în această zi să fie eliberată și Capitala de totdeauna a Franței: Parisul. La Paris ca și la București s-a strigat astfel în aceeași zi: în sfîrșit, *ceasul libertății a sunat*". Același calificativ valoric dădea și editorialul *O zi istorică* al ziarului *Timpul*: „23 August 1944 a trecut în istorie... Dictatura a luat sfîrșit, o dată cu ea au încetat ostilitățile cu Națiunile Unite. Veste mai îmbucurătoare și mai plină adeziune cu voința națională nu ni se putea da". Iar *Eco l* aprecia: „Zilele prin care trecem acum sînt hotărîtoare pentru toată istoria României. La 23 August, poporul român s-a aliniat în rîndul popoarelor iubitoare de pace, gata să facă totul pentru a o dobîndi și pentru a-și croi o viață nouă, bizuită pe independența națională și dreptatea socială".

Ziarele reliefau urmarea logică și necesară: anularea dictatului fascist de la Viena, prin eliberarea părții de nord-vest a României. „Ardealul a revenit pe primul plan al actualității politice. De astădată nu ca un derivativ, ci pe linia normală a desfășurărilor istorice — scria *Dreptatea*, în numărul cu care își inaugura reapariția... Destinul împlinirii noastre și-a reluat cursul veritabil spre Apus". Editorialul consacrat evenimentului de revista *Vremea*, din 27 august, cuprindea îndemnul: „Spre Transilvania, leagănul românismului, trebuie... să se îndrepte armata română pentru eliberarea unui pămînt de atîtea ori sfințit cu sîngele luptătorilor noștri".

Relevînd uriașa semnificație a actului de la 23 August 1944 pentru destinele poporului român, presa noastră punea în evidență și înrîurirea lui pe plan internațional, asupra evoluției ulterioare acelui de-al doilea război mondial în Europa. *Ieșirea României din războiul hitlerist a schimbat întreaga situație strategică din s d-estul Europei*, își intitula *România liberă*, din 27 august, un articol în care sublinia că evenimentele din țara noastră aveau „o importanță covîrșitoare pentru scurtarea războiului"; iar într-o cronică externă din același număr arăta: „Cîmpia Dunării este deschisă. Spatele armatelor hitleriste din Balcani este descoperit... Întregul plan defensiv german se prăbușește". Această judecată de valoare românească era confirmată de numeroase raționamente și concluzii ale mijloacelor de informare de masă străine[1].

Oglindă fidelă a luptei eroice a întregului popor

Presa revoluționară, democratică din acele zile fierbinți nu s-a mărginit la contabilizarea evenimentelor și la oficiul de transmitere a știrilor despre ele, ci a militat cu ardoare pentru comandamentele supreme ce stăteau în fața națiunii — lupta pentru completa eliberare a țării de sub cizma hitleristă, pentru reîntregirea teritoriului patriei cu partea smulsă samavolnic prin dictatul fascist de la Viena, pentru continuarea războiului, împreună cu Uniunea Sovietică și celelalte puteri aliate, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste, pentru făurirea unui nou destin poporului, în condiții de libertate, democrație, suveranitate națională și securitate internațională.

Cu deosebită putere era înfățișată lupta eroică dusă de armata română și de formațiunile de luptă patriotice împotriva forțelor hitleriste. „Ostașii noștri se bat cu furie, acum cînd știu pentru ce luptă — scria *România liberă* din 26 august 1944. În apărarea Capitalei regimentele pe care Antonescu le considera «proprietate personală» s-au distins în lupta contra nemților prin dîrzenie și rapiditate. Cuiburile și detașamentele nemțești din interiorul orașului au fost toate lichidate... Capitala României este liberă și absolut asigurată". În numărul din 1 septembrie, *Libertatea* remarca: „Cu avînt, cu un eroism mai presus de orice luptă, unitățile românești au făcut zid din pieptu-rile lor puternice de țărani și

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1974, 8/1979.

muncitori, sub comanda ofiţerilor lor bravi, şi au răpus bestia hitleristă". Referindu-se la componenţa populară a forţelor insurecţionale, *Timpul*, datat 27 august, evidenţia: „În toate cartierele Bucureştilor s-au constituit numeroase grupuri de patrioţi, alcătuite în cea mai mare parte din muncitori şi funcţionari, care au pornit la descoperirea cuiburilor de rezistenţă naziste... Grupurile patriotice puse sub un comandament unic... activează pe teren în sprijinul activ al Comandamentului Militar din Capitală". Presa s-a făcut ecoul intenselor lupte desfăşurate pentru zdrobirea trupelor germane din celelalte zone ale ţării — Valea Prahovei, Braşov, Constanţa, Turnu Severin şi alte localităţi. „În oraşele principale, unde au încercat să opună rezistenţă — scria *România liberă*, în numărul citat mai înainte —, populaţia civilă s-a alăturat unităţilor din armata română, astfel că în scurtă vreme naziştii au fost fie capturaţi, fie ucişi". Conjugarea eforturilor armatei cu cele ale formaţiunilor de luptă patriotice, eforturi desfăşurate sub semnul unei unităţi perfect înţelese, a fost apreciată şi de presa vremii ca una dintre expresiile definitorii ale schimbării fundamentale pe planul rosturilor şi funcţionalităţii puterii armate a ţării determinate de cursul imprimat istoriei României de Revoluţia de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă. În acest sens, în ziarul *Ecoul*, cu data de 31 august 1944, poetul Miron Radu Paraschivescu scria inspirat: „Brava, mîndra şi eroica noastră armată... a întors armele. Armata României şi-a regăsit sensul istoric, sensul organic, firesc al luptei sale. Între poporul românesc şi armata ţării s-a împlinit legătura indestructibilă dintre membrele unui corp viu, acţionînd într-un sens precis, într-un spirit, pentru o cauză unitară şi sub o conducere unitară... Şi pe acest drum, armata română se întîlneşte cu toţi fiii ţării. Din corp de sine stătător, ea devine ceea ce dintotdeauna a trebuit să fie, o armată naţională: parte integrantă, strîns legată, dependentă şi alipită corpului naţional în întregul lui. Formaţiile de luptă patriotice se organizează şi activează cot la cot, umăr la umăr, în strînsă şi directă colaborare cu formaţiile militare ale armatei române.

Şi tot acesta este drumul tradiţiei şi al progresului nostru istoric. Fiindcă de la Mircea cel Bătrîn pînă la Ştefan cel Mare, de la Mihai Viteazul pînă la Doja, Horea şi Iancu, de la tînăra armată naţională de la 1848, pe care o cerea Nicolae Bălcescu, pînă la războiul independenţei şi Unirii celei Mari, drumurile armatei noastre au fost acelea ale poporului înarmat...

Pe această legătură profundă, structurală, dintre poporul civil înarmat şi armata ţării luptînd pentru libertatea poporului se bizuie marea noastră biruinţă de astăzi împotriva duşmanului de moarte al patriei noastre şi al omenirii întregi: hitlerismul".

Pornind de la această realitate, presa a acordat spaţii ample oştirii, luptei sale, locului ei în cadrul social. *Scînteia* a publicat săptămînal pagina specială *Armata şi poporul*. *România liberă* a avut rubrica *O armată nouă*. *Era nouă* tipărea *Pagina frontului*. Multe dintre ziarele centrale au avut trimişi speciali sau corespondenţi de război pe teatrul de operaţii. Rubricilor din presa scrisă li se adăugau emisiunile speciale ale Radiodifuziunii române: *Ora armatei*, inaugurată la 17 septembrie 1944 şi transmisă bisăptămînal, *Poşta militară radio*, cu frecvenţă zilnică, ale cărei mesaje erau recepţionate de serviciile de radioascultare ale armatelor şi marilor unităţi şi apoi, prin intermediul unor „buletine radio", erau difuzate pînă la companii.

Presa şi radiodifuziunea aveau un complement în presa militară, restructurată potrivit circumstanţelor schimbate, prin suprimarea foilor de propagandă ale fostului regim, reorientarea revistelor generale şi de specialitate, prin apariţia unor noi publicaţii. Astfel, revista octogenară *România militară*, monitorul publicisticii militare, a primit un însoţitor de prestigiu în *Gazeta luptătorilor*, apărută sub egida Marelui Stat Major în septembrie 1944 (cu titlul iniţial *La arme*), veritabil oficios al oştirii, cu „scopul de a informa frontul asupra celor ce se petrec în ţară, precum şi a menţine încrederea interiorului în tăria armatei noastre"; această gazetă cu periodicitate bisăptămînală şi trisăptămînală se situa în rîndul publicaţiilor principale de mare tiraj ale ţării. Au luat fiinţă gazetele numite „de front" ca *Avîntul* — Armata 1, *Armata* — Armata 4, a căror reţea se va extinde la corpuri de armată şi divizii. Presa militară dedica numeroase rubrici realităţii de pe front — *Mersul operaţiunilor*, *Faptele săptămînii*, *Colţul ostaşului*, *Fapte de vitejie*, *Portrete de eroi* etc. —, precum şi legăturii dintre front şi spate, popularizării evenimentelor din ţară — *Ţara şi frontul*, *Din ţară şi de peste hotare*, *Corespondenţă între front şi interior*. Redactori de la gazetele militare scriau şi în ziarele centrale şi locale din ţară, care beneficiau, în domeniul informării, de concursul Marelui Stat Major, prin reţeaua organizată de reporteri şi fotoreporteri la armate, corpuri, divizii, unităţi independente de aviaţie.

Imperativul realizării unităţii statului

Odată eliberat teritoriul român aflat sub autoritatea noului guvern de la Bucureşti, dominanta presei patriotice a constituit-o imperativul realizării unităţii statului prin lupta pentru dezrobirea părţii de nord-vest a ţării, imperativ limpede reafirmat în manifestul Partidului Comunist Român către armată publicat

în *România liberă* din 4 septembrie 1944. Reliefînd lupta pentru „eliberarea fraților noștri din Ardealul cotropit", manifestul arăta militarilor: „Întregul popor român înconjură cu dragoste lupta voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună... Ofițeri și soldați! Prin războiul contra cotropitorilor germani și unguri vom dobîndi pacea și fericirea poporului român. În lupta voastră sînteți sprijiniți cu hotărîre și curaj de formațiunile patriotice înarmate și de întregul popor român". Chemarea partidului era susținută și de apelul mișcării de rezistență din nord-vestul țării, publicat în ziarul *Timpul* din 13 septembrie 1944: „Comitetul Național Român din Ardealul de Nord, către toți românii din patria mamă, cerîndu-le să-și fortifice eforturile lor pentru eliberarea fraților din Ardeal, care sînt la limita răbdării și suferințelor lor și care așteaptă să fie reintegrați într-o viață liberă și democratică românească, pentru toți cetățenii unei Românii libere, democratice și independente, fără deosebire de origine etnică și de credință".

Abordînd ideea directoare a documentelor menționate, în articolul *O datorie de onoare* publicat în *Tribuna poporului* din 22 septembrie, George Ivașcu scria: „Actul de la 23 August a vestit României, printre alte multe nădejdi, și pe aceea a dezrobirii Transilvaniei de Nord. Vestea aceasta a devenit datorie pentru toți din momentul în care am declarat război nu numai Germaniei, principala autoare a dictatului de la Viena, alături de Italia fascistă, ci și Ungariei, beneficiara acestui dictat și cea în robia directă a căreia a căzut poporul român din Ardealul de Nord... Eliberarea Transilvaniei de Nord este — și trebuie să fie — obiectivul adevărat al luptei noastre. Dărîmarea Germaniei hitleriste și a conducerii imperialiste din Budapesta este — și trebuie să fie — scopul strădaniei noastre naționale. Hitlerismul și complicele lui de la Budapesta, iată împotriva cui — și trebuia — de la început [de la însuși dictatul de la Viena — *n.C.A.*] — dusă lupta. Lupta a devenit acum într-adevăr a noastră. Să-i înțelegem pe deplin și fără șovăire poruncile izvorîte din străfundurile cele mai autentice ale istoriei noastre". Pe acest fond se detașează atenția deosebită acordată de partid generației tinere, viitorul poporului. *„Mai mult ca oricînd este necesar ca tineretul muncitoresc să ducă lupta unit și organizat* — scria tovarășul Nicolae Ceaușescu, în *Scînteia* din 22 septembrie 1944. *Tineretul muncitoresc trebuie să fie forța motrice care să mobilizeze întregul tineret din România în lupta alături de clasa muncitoare și de poporul român... Numai cînd tineretul se va prezenta unit în toate manifestările sale, vom putea spune că ne-am îndeplinit sarcina. Numai astfel tineretul român va putea să participe alături de clasa muncitoare și de poporul român la clădirea unei Românii libere, democratice și independente"*.

Presa și-a înțeles pe deplin și și-a asumat conștient datoria, ea fiind o cronică vie și un factor mobilizator al energiilor care se dăruiau fără rezerve cauzei naționale. În paginile ei au fost oglindite emoționant vitejia și eroismul de care au dat dovadă ostașii noștri pe frontul de luptă împotriva hitleriștilor și horthyștilor pe Mureș și pe Someș, în Munții Mezeș și Făget, la Sf. Gheorghe, Tg. Mureș, Cluj, Oradea și în atitea locuri transilvane. Cu aceeași intensitate a fost înfățișat eroismul de pe frontul muncii, care asigura armatei cele necesare îndeplinirii misiunii sale. Prin ceea ce scria despre faptele de arme ale ostașilor, presa contribuia la sporirea elanului în fabrici și pe ogoare, iar prin ceea ce scria despre sacrificiile consimțite de clasa muncitoare, țărănime și intelectualitate în sprijinirea largă a unităților combatante, despre lupta revoluționară a maselor pentru transformări politice, sociale și economice, pentru așezarea României pe temelii noi fortifica brațul și moralul luptătorilor din linia întîia.

Această uriașă investiție de forțe umane, materiale, militare și morale a făcut posibilă eliberarea întregului teritoriu al țării, fapt ce a determinat comunicatul special din 25 octombrie 1944, anunțînd că trupele române, în strînsă cooperare cu cele sovietice, au eliberat orașele Carei și Satu Mare. „Ajunse azi pe frontiera din [înainte de 30 august] 1940, diviziile noastre sînt gata de un nou efort și noi jertfe pentru consfințirea definitivă a drepturilor noastre prin lupta, alături de marii noștri aliați, pînă la înfrîngerea totală a forțelor germano-ungare". Pe calea undelor și a presei, comunicatul Marelui Stat Major a fost răspîndit rapid în toată țara. „Comunicatul special al Marelui Stat Major al armatei din ziua de 25 octombrie 1944 — scria *Scînteia*, în editorialul *Ardealul a fost dezrobit* — anunță această mare bucurie a poporului român... Robirea Ardealului în 1940 a dus la robirea României... Eliberarea României în 1944 a dus la eliberarea Ardealului... Dar războiul nu s-a terminat. Trebuie să luptăm mai departe, să nimicim în bîrlogul său fiara hitleristă, să nimicim din rădăcină imperialismul german și uneltele sale criminale ungare, de felul lui Szálasi. Înainte, spre Budapesta, spre

(Continuare în p. 24)

Intrarea României în războiul antifascist, alături de Uniunea Sovietică şi celelalte ţări ale coaliţiei antihitleriste, a avut un puternic ecou internaţional şi a fost salutată ca un eveniment de importanţă deosebită pentru desfăşurarea victorioasă a luptei pentru zdrobirea fascismului. Presa din vremea aceea aprecia că acţiunile României au dus la prăbuşirea întregului front hitlerist din Balcani şi la scurtarea cu 6 luni a războiului, subliniind că alăturarea României coaliţiei antihitleriste a avut loc în condiţiile cînd încă nu se precizase soarta războiului, cînd nu apărea clară victoria asupra Germaniei fasciste.

NICOLAE CEAUŞESCU

PASUL FĂCUT DE ROMÂNIA:

„O SURPRIZĂ MONDIALĂ"

În istoriografia internaţională a istoricului act de la 23 August 1944, care cuprinde pînă în prezent mii de pagini de documente, analize, comentarii, sînt înscrise şi numeroase mărturii aparţinînd presei din diferite ţări ale lumii. Posturile de radio, ziarele şi revistele au reacţionat prompt faţă de victoria revoluţiei române declanşată prin insurecţia armată şi alăturarea ţării coaliţiei Naţiunilor Unite, informînd opinia publică din statele respective, iar în primele ore şi zile chiar şi cancelariile multor guverne care aflau de la radio şi din presă despre desfăşurarea evenimentelor de la Bucureşti. După semnalarea în *Magazin istoric*, de-a lungul anilor, a izvoarelor de presă din Marea Britanie, Statele Unite, Franţa, Vatican, Portugalia, Elveţia, U.R.S.S., Turcia, Brazilia etc., în urma unei călătorii de studii în Suedia, sîntem în măsură acum să prezentăm cititorilor noştri o succintă revistă a presei din această ţară consacrată actului de la 23 August 1944. Ştiri, articole, comentarii, toate dovedind că şi în Suedia, ţară care a beneficiat şi în cel de-al doilea război mondial de un statut de neutralitate, acţiunea românească a produs o puternică impresie.

Să începem prin a cita ziarul *Dagens Nyheter*, care în ediţia sa din 27 august 1944 publica un amplu articol sub titlul *După România*. Se sublinia că „roata evenimentelor se învîrteşte iute în Balcani", iar „România a declarat oficial război Germaniei", care „aminteşte, în ultimul timp tot mai mult de un fost mare boxer ce este hărţuit şi gonit de pe ring de un tînăr adversar superior, şi se menţine doar printr-o bogată experienţă. După lovitura dată de România, se pare că experienţa nu mai este suficientă, deoarece [lovitura] a venit prea neaşteptat şi a atins Germania într-un centru vital".

Acelaşi ziar scria: „În ceea ce priveşte aspectul militar al problemei, informaţiile recepţionate de la Berlin sînt sărace. Există desigur lupte între germani şi români chiar la Bucureşti, dar succesele germane lipsesc, altfel propaganda le-ar fi relevat. România a comunicat că Bucureştii au fost total curăţiţi de trupe germane şi în continuare situaţia de pe front nu este de natură a le permite [germanilor] vreo acţiune. La început Berlinul crezuse că putea conta pe loialitatea ofiţerimii române faţă de Germania, dar, după cum se vede, noul regim are armata de partea sa". În continuare *Dagens Nyheter* scria că trupele române „au îndreptat armele împotriva celor germane, ceea ce a avut drept urmare înrăutăţirea situaţiei militare germane din oră în oră".

Extinzîndu-şi analiza, autorul suedez consideră că „deoarece România a mers atît de departe şi a declarat război Germaniei este probabil că anumite condiţii puse României [la armistiţiu] vor fi modificate [spre bine].

Pe cînd pasul făcut de România a fost o surpriză mondială se pare că Bulgaria mai întîrzie".

Acelaşi *Dagens Nyheter* scria într-un editorial, a doua zi după începutul revoluţiei române: „Faza ultimă şi veritabilă a războiului a început. După patru zile de succese defensive germane pe Frontul de est, România a găsit că a venit momentul de a... trece de partea Aliaţilor. În felul acesta, sistemul [politico-militar german din] sud-

DAGENS NYHETER Torsdagen den 24 Augusti 1944

STOCKHOLMS-TIDNINGEN Fredagen den 25 augusti 1944

SVENSKA DAGBLADET Fredagen den 25 augusti 1944

est bazat pe vasalitate a primit o lovitură vitală, ceea ce va avea urmări decisive, atît de ordin militar cît şi politic asupra situaţiei europene globale".

La 25 august, ziarul *Svenska Dagbladet*, cel mai cunoscut cotidian din Stockholm, publica următoarele, de la corespondentul său la Helsinki: „Puternică emoţie în Finlanda după schimbarea politică a României. La Helsinki nu se ascunde opinia că ştirile din Bucureşti vor putea avea urmări şi pentru poziţia Finlandei faţă de problema război sau pace". Acelaşi ziar îşi intitula un alt articol *România redevine o democraţie*.

Tot *Svenska Dagbladet* scria într-un editorial din 25 august: „Se aştepta că şi de data aceasta Bulgaria va da prima semnalul retragerii din rîndul aliaţilor şi sateliţilor Germaniei [referire la situaţia din primul război mondial]. Dar de data aceasta se pare că România este cea dintîi care dă semnalul". Acelaşi ziar aprecia că urmările militare ale cotiturii înfăptuită de România „sînt fără îndoială foarte însemnate. Situaţia Germaniei în regiunea balcanică fiind grav ameninţată, nu este decît o chestiune de timp pînă cînd Germania va fi nevoită să-şi retragă trupele din Grecia şi Iugoslavia".

Evaluînd consecinţele evenimentelor din România, autorul articolului din *Svenska Dagbladet* preciza: „Se adaugă faptul că România a avut un rol de seamă în aprovizionarea Germaniei, nu numai cu petrol, ci şi cu grîne şi alte produse esenţiale". El conchidea: „În clipa de faţă, de primă importanţă sînt consecinţele politice şi psihologice" care „vor avea probabil un uriaş efect deprimant asupra opiniei publice germane".

Reîntregirea României prin „realipirea teritoriilor transilvănene pierdute" ca urmare a dictatului de la Viena, era apreciată drept o hotărîre politică de natură să însufleţească întregul popor român.

Stockholms Tidningen se ocupa în comentariul său din 25 august 1944 de faptul, subliniat în titlu, că *Balcanul scapă din gheara germană*. Ziarul rezuma noua situaţie din ţara noastră: „România rupe legătura sa cu Germania, încheie armistiţiul cu Aliaţii şi trece în stare de război cu Ungaria, în vederea redobîndirii Transilvaniei". O concluzie fundamentală era formulată: „Trecerea României de partea Aliaţilor înseamnă începutul unei evoluţii ducînd destul de repede la o descătuşare a întregului Balcan din gheara germană. Hegemonia germană în Peninsula Balcanică se apropie de sfîrşit, în vreme ce Franţa este pe cale de a se elibera şi ea, iar în Italia Aliaţii înaintează încet, dar sigur. Citadela Europa [cum numea Hitler centrul continentului] devine tot mai mică. După cinci ani de război, citadela zace în ruine".

Sînt comentarii şi analize din urmă cu 45 ani. Principala lor calitate rămîne că — asemenea multor aprecieri din presa internaţională a anului 1944 — autorii lor au înţeles de la început importanţa deosebită pe care actul istoric de la 23 August 1944 îl avea pentru grăbirea victoriei coaliţiei antihitleriste, victorie la care România şi-a adus o remarcabilă contribuţie. ■

Cristian POPIŞTEANU

PRESA REVOLUŢIEI

(Urmare ain p. 22)

Berlin! Să piară asasinii popoarelor, jefuitorii hitlerişti! Ardealul dezrobit să fie pe veci liber, iar întreaga Românie — eliberată de jugul nazist şi de năpîrcile legionare dinăuntru — să devină realmente democratică".

Sarcinile revoluţiei naţionale s-au împletit, şi în paginile presei, cu cele ale revoluţiei sociale. Folosind din plin libertăţile cucerite la 23 August 1944, presa revoluţionară, consecvent democratică a constituit un sprijin eficace al organizării maselor, militînd pentru întărirea unităţii de acţiune a clasei muncitoare în Frontul Unic Muncitoresc, pentru dezvoltarea alianţei muncitoreşti-ţărăneşti, pentru unirea într-un front patriotic naţional a tuturor forţelor sociale în vederea progresului ţării. „Unificarea poporului muncitor — scria *Ecoul* din 31 august — este temelia şi nucleul unificării naţiei înseşi, în ansamblul ei. Ea este cauza şi condiţia primă a unităţii noastre naţionale".

Reflectînd esenţialul din realitatea de atunci şi anume, angajarea plenară a naţiunii şi armatei sale pentru cauza sacră a salvgardării patriei, faptul că reacţiunea nu mai era capabilă să determine politica în favoarea ei, că situaţia politică şi socială a ţării era decisă de forţele aflate în slujba dezvoltării sale pe calea revoluţionară, în frunte cu Partidul Comunist Român, presa acelui timp clocotitor ne transmite şi astăzi fiorul avîntului luptei populare pentru aşezarea societăţii româneşti pe temelii noi. ■

Constantin ANTIP

23 AUGUST 1944—23 AUGUST 1989.

GLORIOASA ANIVERSARE

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1989

A doua serie de întrebări

1. În iunie 1933, din inițiativa P.C.R., la București s-a constituit Comitetul Național Antifascist (C.N.A.), largă organizație democratică de luptă împotriva fascismului și războiului, în a cărei conducere C.C. al P.C.R. l-a desemnat pe înflăcăratul revoluționar Nicolae Ceaușescu, care s-a remarcat prin activitatea sa neobosită, prin patriotismul fierbinte, simț organizatoric și un neobișnuit dinamism.

Printre numeroasele acțiuni organizate de C.N.A., în țară și străinătate, s-a înscris și conferința de la 9-10 septembrie 1934, cu prilejul căreia s-a redactat proiectul unui program de acțiune.

Ce preconiza în principal acest program?

2. Trupe române în centrul unui mare oraș transilvănean, după alungarea cotropitorilor hitlerişti şi horthyşti.

Despre ce oraș este vorba?

3. Între formațiunile de luptă patriotice care s-au avîntat cu eroism în bătăliile pentru zdrobirea hitleriștilor s-a aflat și o subunitate de artilerie muncitorească, alcătuită din lucrătorii unei uzine și care, între 25 august - 2 septembrie 1944, a luptat pentru respingerea inamicului în zona Prejmer-Doboli.

Cum a fost denumită această subunitate?

4. Cînd, la 1 septembrie 1939, fără declarație de război, trupele hitleriste au atacat Polonia, poporul român a acordat un sprijin imediat poporului polonez lovit de urgia hitleristă. În pofida presiunilor puterilor fasciste, și în mod special ale celui de-al III-lea Reich, pe pămîntul românesc din dispoziția guvernului Armand Călinescu primiți cu căldură și ospitalitate, și-au găsit adăpost numeroși refugiați polonezi, inclusiv cele mai înalte foruri ale statului polonez.

O statistică întocmită la 10 ianuarie 1940 de Comitetul polonez al refugiaților consemna numărul refugiaților polonezi (civili și militari) aflați la acea dată în 56 localități din aproape toate județele României.

Ce număr indica documentul?

5. Între organizațiile de masă legale create și conduse de P.C.R. s-a aflat și Frontul Studențesc Democrat, în ale cărui rînduri au intrat tineri universitari cu orientări diverse, mobilizați de comuniști la lupta pentru drepturi democratice, împotriva diversiunilor rasiste, pentru pace. „Tineretului nu îi e frică de moarte — se sublinia într-un articol din *Studentul român* — organ de presă al F.S.D. Vom apăra țara, cu jertfa vieții, de orice agresiune fascistă din afară", precizîndu-se necesitatea luptei hotărîte împotriva agresorilor fasciști „care rup

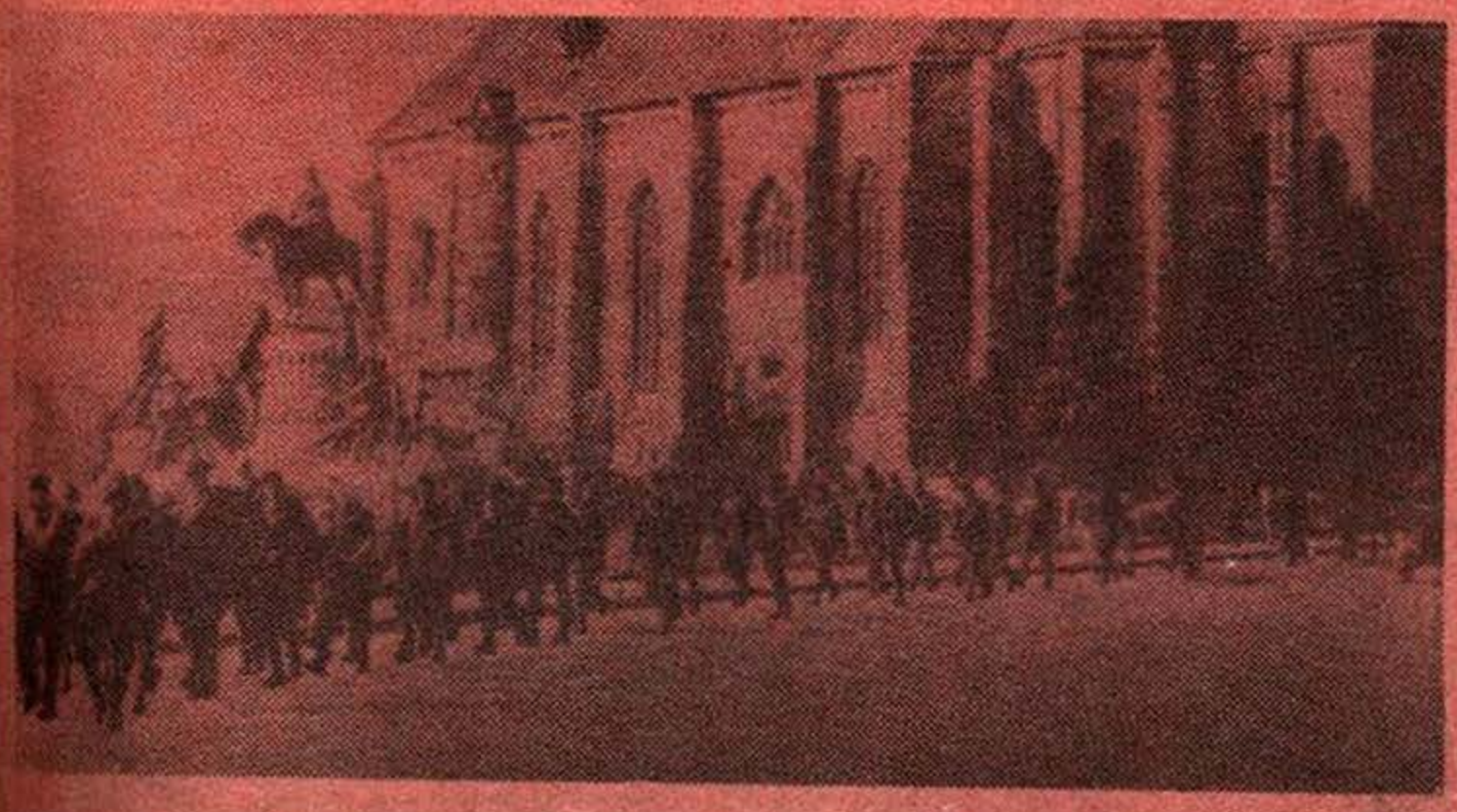

* EDIȚIA 1989 • EDIȚIA 1989 *

CONCURSUL magazin istoric

23 AUGUST 1944

GLORIOASA ANIVERSARE

23 AUGUST 1989

CONCURSUL magazin istoric

* EDITIA 1989 • EDIȚIA 1989 *

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1989

tratatele de pace și împing omenirea la un nou război imperialist".

Precizați: la ce dată a apărut primul număr al acestei publicații?

6. Imagine de la marea demonstrație din Capitală, de la 6 martie 1945, prin care masele populare și-au afirmat hotărîrea de a impune formarea unui guvern revoluționar-democratic.

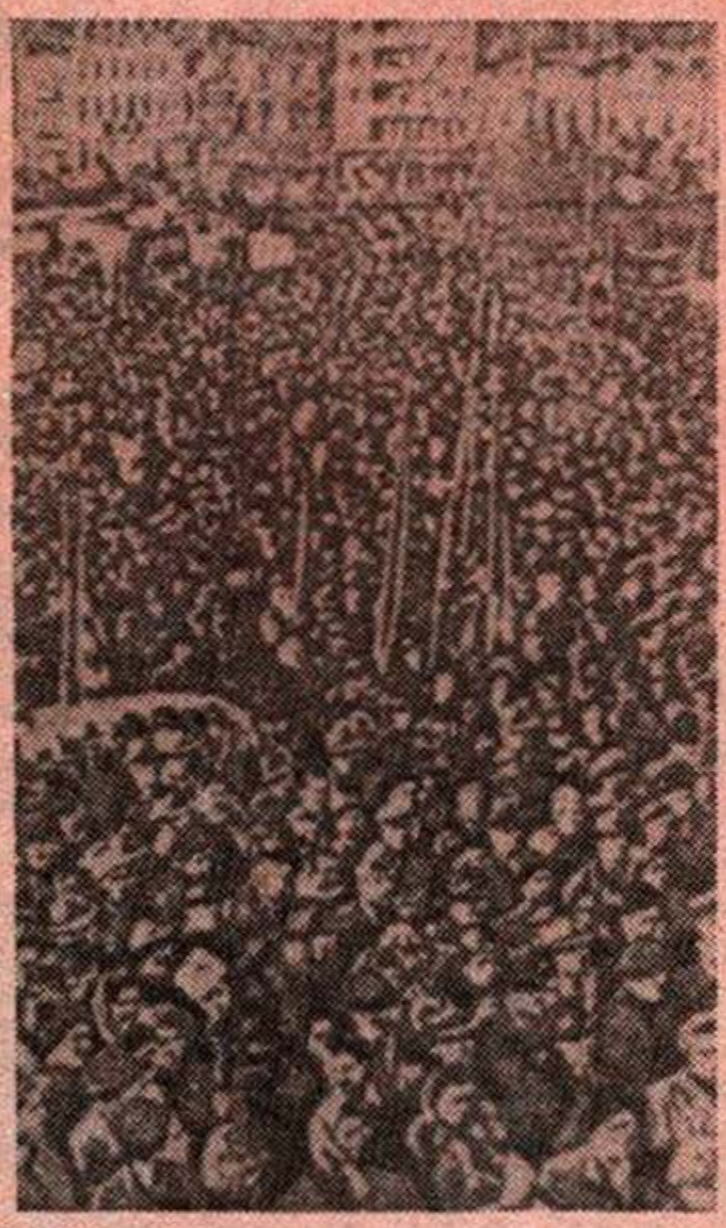

Cîți bucureșteni au luat parte la această demonstrație unde — după cum consemna ziarul Scînteia — au salutat „printr-o dezlănțuire de bucurie nemărginită... această mare victorie a luptei eroice a poporului"?

7. Victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, de la 23 August 1944 a deschis perspectiva desăvîrșirii eliberării teritoriului național de sub ocupația fascistă. În zilele și săptămînile următoare poporul român, armata țării au luat cu un înălțător eroism pentru alungarea dușmanului din partea nord-vestică a țării. Epopeea acelor zile a întruchipat dragostea de patrie a tuturor fiilor țării, dorința nestăvilită a poporului de libertate, unire și independență, revărsarea urii drepte împotriva profitorilor horthyști ai odiosului dictat de la Viena, din august 1940.

Cîți militari români au participat la luptele din intervalul 1 septembrie-25 octombrie 1944, pentru alungarea trupelor hitleriste și horthyste de pe teritoriul patriei?

8. Printre importantele clădiri administrative, sociale și culturale bucureștene distruse de sălbaticele bombardamente represive ale aviației hitleriste, se afla și acest impozant edificiu de cultură.

Știți ce reprezenta?

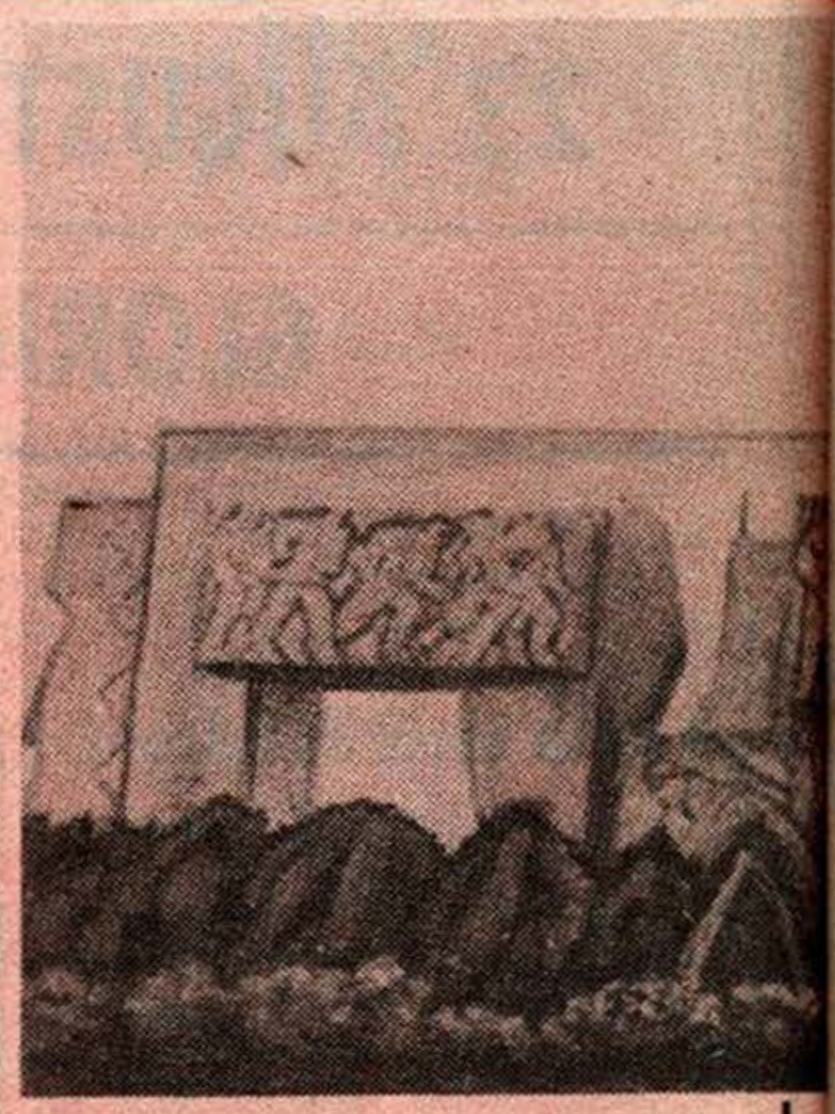

9. Ideal al întregului popor român, eliberarea pămîntului sfînt al patriei s-a încheiat la 25 octombrie 1944, armata română continuînd lupta pentru victoria deplină asupra fascismului.

În imaginea de sus monumentul ridicat întru eternizarea jertfelor ostașilor români pentru eliberarea țării.

În care localitate se află?

10. Epoca Nicolae Ceaușescu se înscrie în cartea istoriei românești drept epoca celei mai grandioase opere constructive întreprinse de poporul român sub conducerea partidului, a secretarului

- talon de participare •
- talon de participare •
- talon de participare •
- talon de participare •
- talon de participare •
- talon de participare •
- talon de participare •
- talon de participare •
- talon de participare •
- talon de participare •

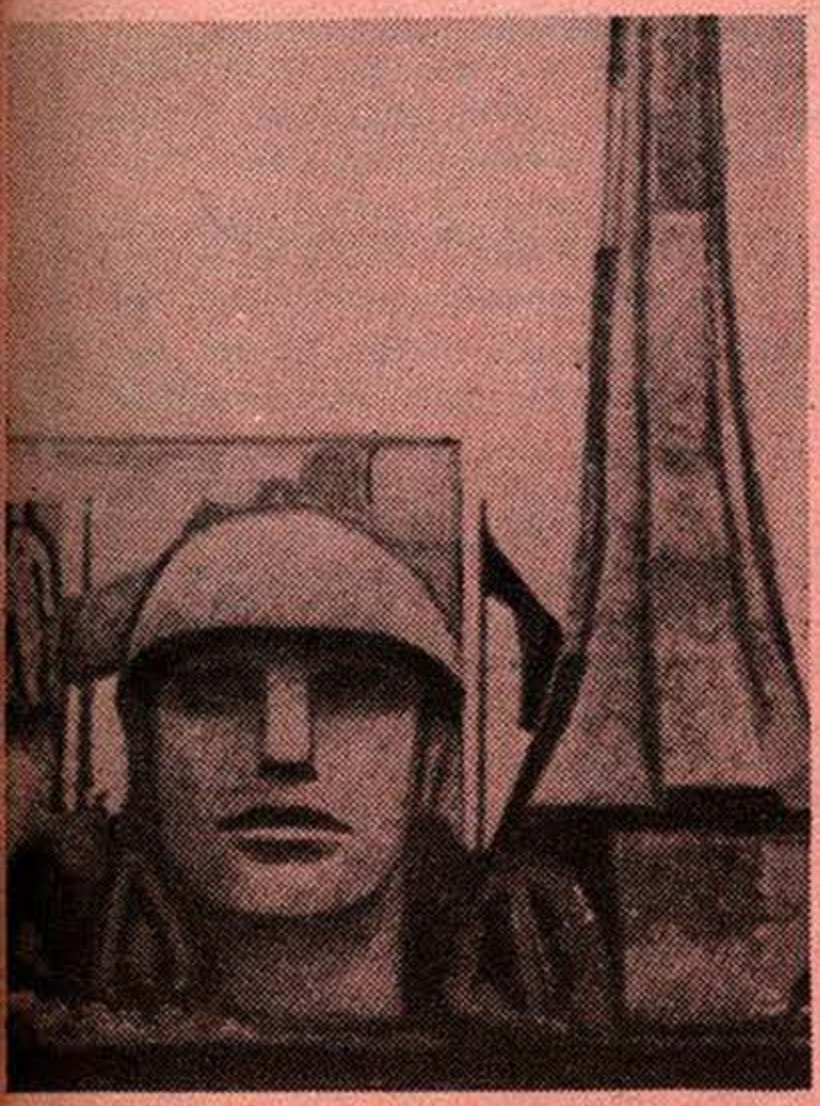

său general, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Uriașul efort constructiv al poporului nostru se oglindește și în bogata suită de manifestări cultural-educative din cadrul Festivalului național „Cîntarea României", organizat din inițiativa tovarășului Nicolae Ceaușescu, amplă suită de manifestări de masă stimulînd energiile creatoare ale poporului în toate domeniile vieții materiale și spirituale.

În imagine, unul dintre noile edificii cultural-artistice pe a cărui scenă s-au desfășurat și multe manifestări ale Festivalului național „Cîntarea României".

Îl recunoașteți?

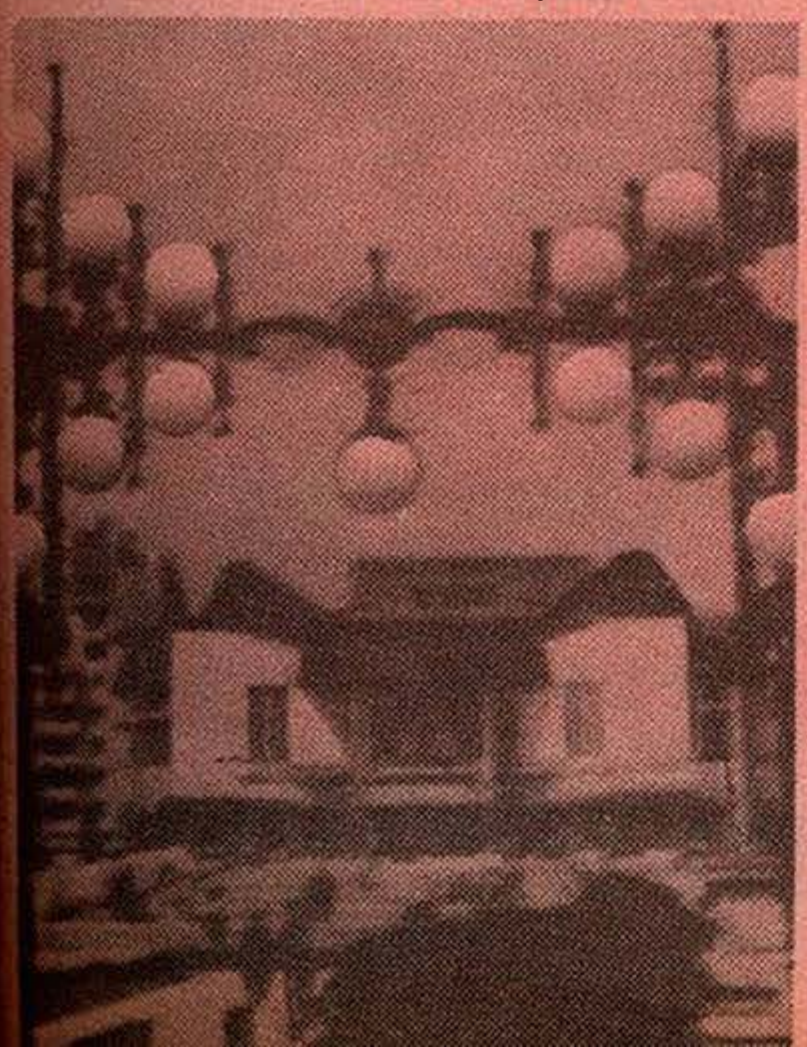

RADIO BUCUREȘTI TRANSMITE...

(Urmare din p. 17)

eliberat clădirea postului de radio Băneasa, trecîndu-se imediat la refacerea instalațiilor[1]. După cîteva ore, la *12.45*, 12 avioane Stukas, însoțite de 4 avioane de vînătoare, lansează, în picaj, 70 bombe pe stația de la Bod, avariind clădirile și antena, căzîndu-le victime un copil, două femei și doi soldați. Programele nu s-au întrerupt nici în aceste condiții, fiind activată rețeaua de ajutor pe undă scurtă — posturile Bucegi, Carpați (50 m) și Piatra. La 14 septembrie, ziarul *Universul* scria: „În joia de pomină [24 august], de la ora 8.30 și pînă la 4 după-masă, valuri după valuri de avioane [germane] au căutat să stingă și să nimicească sediul din str. gen. Berthelot al emițătorului care atunci oferea singura legătură cu restul lumii. Puțin după orele 16, au fost atinse și distruse sediul și studiourile, după ce toate casele din vecinătate fuseseră dărîmate, în cursul încercărilor nereușite de a lovi Societatea de Radio. Toți cîți am folosit și apreciat balsamul informațiilor difuzate în aceste zile de restriște să îndreptăm un gînd pios către aceia care s-au sacrificat ca să ne ofere aceste informații". În articol se preciza că activitatea radioului s-a desfășurat chiar și în condițiile în care emițătorul de la Băneasa fusese ocupat de inamic (24-28 august), și unde, după ce „trupele române au reintrat în posesia lui", printr-o „muncă necurmată" a fost redat traficului în două zile, precum și al scoaterii temporare din uz a postului Bod. „Atenția specială a teroriștilor văzduhului pentru așezămîntul radiofonic dovedește rolul excepțional pe care l-au avut emisiunile de radio, rol plătit, din păcate, cu simțitoare pierderi materiale și omenești. Deplîngem — se arăta în încheierea articolului — din toată inima pierderile omenești, care, încă o dată, arată cu prisosință prezența la datorie a personalului, sub ploaia de bombe cu care a fost acoperită Societatea de Radio".

Să mai aducem sub lumina tiparului și documentul inedit — *Ordinul de zi nr. 882*, din 6 octombrie, al Comandamentului Militar al Capitalei — în care se relevă faptul că „la 23 august 1944 Societatea de Radiodifuziune a fost unicul mijloc pe care guvernul... l-a folosit pentru Mesajul și aducerea la cunoștința țării a măsurilor de ordine ce trebuiau luate în asemenea situații". În continuare se relevă că „dînd dovadă de simțămînt al datoriei și sacrificiul total", întregul personal a „rămas la posturi în timpul atacului inamic, executîndu-se complet misiunea" și că ofițerii și trupa din paza localurilor Radiodifuziunii au dat dovadă de „devotamentul și spiritul de sacrificiu necesar înfruntării unui inamic superior". În același document se face citarea „întregului personal al Societății de Radiodifuziune, pentru neprețuita colaborare la îndeplinirea actului național de la 23 August 1944". ■

Dr. Eugen PREDA

[1] La 31 august ora *13.00*, Radio București a fost repus în funcțiune și concomitent a fost dat în exploatare postul București II-Tîncăbești (212 m).

„ARDEALUL PĂMÎNT ROMÂNESC“:

O CARTE

DOCUMENT DE CONȘTIINȚĂ

Apariția în Editura științifică și enciclopedică a celei de-a doua ediții românești a lucrării Ardealul pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american) aparținînd publicistului istoric Milton G. Lehrer (1906-1969), a însemnat un cert eveniment editorial. La lansarea noii ediții (îngrijită de conf. univ. dr. Ion Pătroiu) a participat soția autorului, doamna Edith Lehrer, care trăiește în Israel, în regiunea Tel-Avivului și care a avut amabilitatea de a răspunde la cîteva întrebări pentru cititorii revistei Magazin istoric.

— Ați fost alături de soțul dvs. în perioada în care el a scris această carte; ne puteți da cîteva amănunte despre condițiile în care a elaborat-o?

— Soțul meu își făcuse studiile la Paris, specializîndu-se în probleme de drept internațional. În 1938 a plecat în Franța și s-a angajat în activitatea publicistică, inițiind o serie de anchete cu oameni de artă și cultură asupra problemelor care frămîntau omenirea în pragul celui de-al doilea război mondial. Articolele și studiile sale i-au impus atenției opiniei publice franceze și din alte țări europene ca pe un om cu vederi largi democratice, antifasciste și antirevizioniste, animat de idei justițiare. Multe dintre anchetele sale au fost publicate în revista Tribune des Nations care apărea atunci în capitala Franței. Succesul înregistrat de revistă în urma publicării lor a determinat conducerea redacției să-i numească ecrespondent permanent pentru țările din sud-estul Europei. În această calitate, el s-a deplasat în Grecia, Iugoslavia, Bulgaria, România, efectuînd documentări minuțioase asupra situației din aceste state în anii 1938-1940, pe baza cărora și-a redactat anchetele din revista al cărei corespondent era. Cu prilejul acestor vizite de documentare a adunat și un bogat material documentar despre istoria Transilvaniei, fiind martorul nemijlocit al unor evenimente care i-au ajutat să înțeleagă problematica atît de complexă a acestei provincii românești. Studiul despre Transilvania, publicat în Tribune des Nations, a avut o mare audiență în cercurile opiniei publice democratice, întrucît, cum bine știți, în acea perioadă, cercurile revizioniste întrețineau o atmosferă ostilă și extrem de dușmănoasă la adresa României, revendicînd mari părți din teritoriul său. Transilvania devenise un obiectiv imediat al expansiunii horthyste.

În primăvara anului 1940, în preajma prăbușirii Franței, soțul meu s-a aflat în situația de a alege între a se stabili în S.U.A. sau a veni în România. A optat pentru aceasta din urmă și, astfel, în mijlocul românilor și împreună cu ei, a trăit drama dezmembrării țării, prin cesiunile teritoriale impuse României în vara acelui an.

După dictatul de la Viena și sub puternica impresie pe care l-au provocat-o gravele evenimente, în mintea sa a căpătat contururi tot mai precise ideea despre o carte prin care să demonstreze marea nedreptate făcută poporului român. În toți anii războiului, din proprie inițiativă, uneori în condiții dificile, a lucrat intens la elaborarea ei, terminînd-o de redactat în martie 1944. Scrisă deci înainte de evenimentele de la 23 August și tipărită pe cont propriu la scurt timp după acestea, cartea a avut un mare ecou. Ulterior, cîteva capitole (traduse în limbi de circulație internațională) au fost prezentate ca material istoric documentar în timpul lucrărilor Conferinței de pace de la Paris din 1946-1947.

— Cu ce sentimente priviți apariția acestei noi ediții complete și atît de riguros științifică?

— Să nu vi se pară ciudat, dar toată viața noastră, a soțului meu și a mea, a fost legată de această carte. Tocmai de aceea apariția ei acum este pentru mine un eveniment emoționant. Reapariția ei, după 45 de ani, este în p mul rînd o răsplată pentru munca unui om de bună-credință. Cartea este, dacă vreți, un document de conștiință. Conștiința unui om care toată viața a iubit adevărul în general, adevărul istoric în special și l-a slujit cu toate puterile sale. Soțul meu a fost un spirit justițiar, a urît minciuna și falsul, a repudiat cu toată fermitatea mistificările.

Sigur, această nouă ediție reprezintă un mare cîștig și parcă ilustrează și mai limpede actualitatea cărții. Trebuie să precizez că în această nouă ediție, textului inițial i s-a adăugat aparatul științific necesar, indicîndu-se bibliografia utilizată de autor. Menționez, de asemenea, indicele de nume care mi se pare deosebit de util.

Ce pot să vă mai spun?

Mi se pare, sînt convinsă de altfel, că această a doua ediție în limba română subliniază grăitor cît de actuală a fost și rămîne cartea. Mai ales azi, cînd propaganda revizionistă publică numeroase materiale susținînd aceleași teze și idei false despre Transilvania, pe care soțul meu Milton G. Lehrer le-a repudiat în cartea sa. Repet, este un moment emoționant pentru mine și sper că această lucrare își va atinge în continuare scopul pe care și l-a propus încă de acum 45 ani: să slujească adevărul.

Interviu consemnat de
Marian ȘTEFAN

Raport elvețian

„În luna noiembrie [1943] un ofițer român, dovedit de a fi ucis un «camarad» german, a fost achitat de curtea marțială din București. Wehrmachtul, nemulțumit, a cerut explicații. Autoritățile militare românești au răspuns cu o expunere a faptelor.

Iată răspunsul, cum a fost el rezumat de un ofițer de la justiția militară care a consultat dosarul:

Ofițerii unei escadrile române de aviație au găsit, undeva în Rusia, o fetiță abandonată. Făcîndu-li-se milă de acest copil de cinci ani, drăguț și inteligent, ei l-au adoptat. Comandantul escadrilei a căpătat afecțiune pentru ea; o instala alături de el la masa popotei; toți o considerau ca o mascotă a escadrilei.

Primind, într-o zi, vizita unor ofițeri germani, românii nu s-au gîndit să disimuleze prezența fetiței adoptate.

— Dar e o evreică! observă unul dintre vizitatori.

— Se poate, replică comandantul român. Ei și?

Neamțul nu mai insistă, mîngîie fetița și o luă pe genunchi. Ea începu să plîngă. Fiind întrebată de ce plînge, ea răspunse că nu-i iubește pe nemți, care i-au omorît părinții.

— Ei nu sînt toți răi, spuse ofițerul [german]. Uite, deschide gura și închide ochii: o să-ți dau o bomboană.

Bomboana a fost un glonte de pistol. Comandantul român îl scoase pe al său și-l împușcă pe asasin, care căzu peste cadavrul victimei sale“[1].

Fragmentul publicat aici a fost extras din raportul politic confidențial, nr. 68, trimis la 22 decembrie 1943 de René de Weck, ministrul Elveției în România (*Magazin istoric*, nr. 8/1987), consilierului federal Pillet-Golaz, șeful Departamentului de relații externe al Confederației Helvetice. Faptele militarilor români citate sînt un exemplu de umanitate, exprimă o reacție violentă a ofițerilor români de respingere a crimelor comise de naziști, de repudiere a discriminărilor rasiale. De asemenea, ele ilustrează demnitatea justiției militare române în raporturile cu armata germană și ingerințele acesteia.

Andrei ȘIPERCO

[1] Arhivele federale elveției din Berna, Fond E 2300, București, volumul II.

ŞTEFAN CEL MARE

adînca iubire a pămîntului strămoşesc

Înzestrat de natură cu deşteptăciune, energie, prudenţă şi un foarte dezvoltat simţ al frumosului (scris pe pămîntul moldovenesc prin atîtea monumente şi produse artistice), Ştefan[1] a ştiut a se face iubit de moldoveni prin buna sa gospodărire, prin faptul că, deşi era mînios, ştia a ierta şi era drept, şi prin faptul că nu numai era darnic, dar ştia cum să deie. Simplu, modest şi fără trufie, neobosit şi nepierzînd nădejdea chiar în împrejurările cele mai grele, ştiind a da pildă şi de hărnicie şi de vitejie şi a-şi-sacrifica sentimentele naturale de mîndrie, a legat pe moldoveni de persoana sa şi s-a impus tuturor contemporanilor.

Predominînd însă toate aceste însuşiri, o adîncă iubire a moşiei strămoşeşti, o justă apreciere a situaţiilor şi a posibilităţilor, o pricepere neîntrecută în conducerea războiului, o deosebită iscusinţă în negocierile diplomatice şi un adînc sentiment creştinesc făceau ca Ştefan să nu poată alege politica de închinare către puterea care reprezenta pentru dînsul contrarul credinţelor celor mai intime ale firii sale.

Dacă Ştefan se hotărîse, în interesul ţării sale, să se opună atacului turcesc, el nu a înţeles niciodată însă a fi cavalerul cauzei altora şi a întreprinde gonirea mahomedanilor din Europa în folosul altora. Prea prudent pentru a nu pune în cumpănă mijloacele sale şi acele ale otomanilor, prea cuminte pentru a se încrede în cuvintele papei şi ale celorlalţi domni creştini, el nu căuta cuceriri, ci ţinea numai să apere fiinţa ţării sale — a moşiei sale, cum se spunea atunci. Această apărare a fiinţei ţării sale nu o concepea însă Ştefan numai faţă de turci, ci faţă de toţi vecinii săi.

Ţinta lui Ştefan fiind apărarea fiinţării Moldovei, el nu putea duce decît o politică

[1] Prima parte a acestui text inedit a apărut în numărul trecut, 7/1989, al revistei noastre.

Marea biruinţă obţinută de Ştefan cel Mare la Codrii Cosminului (26 octombrie 1497), imortalizată pe pînză de Th. Aman

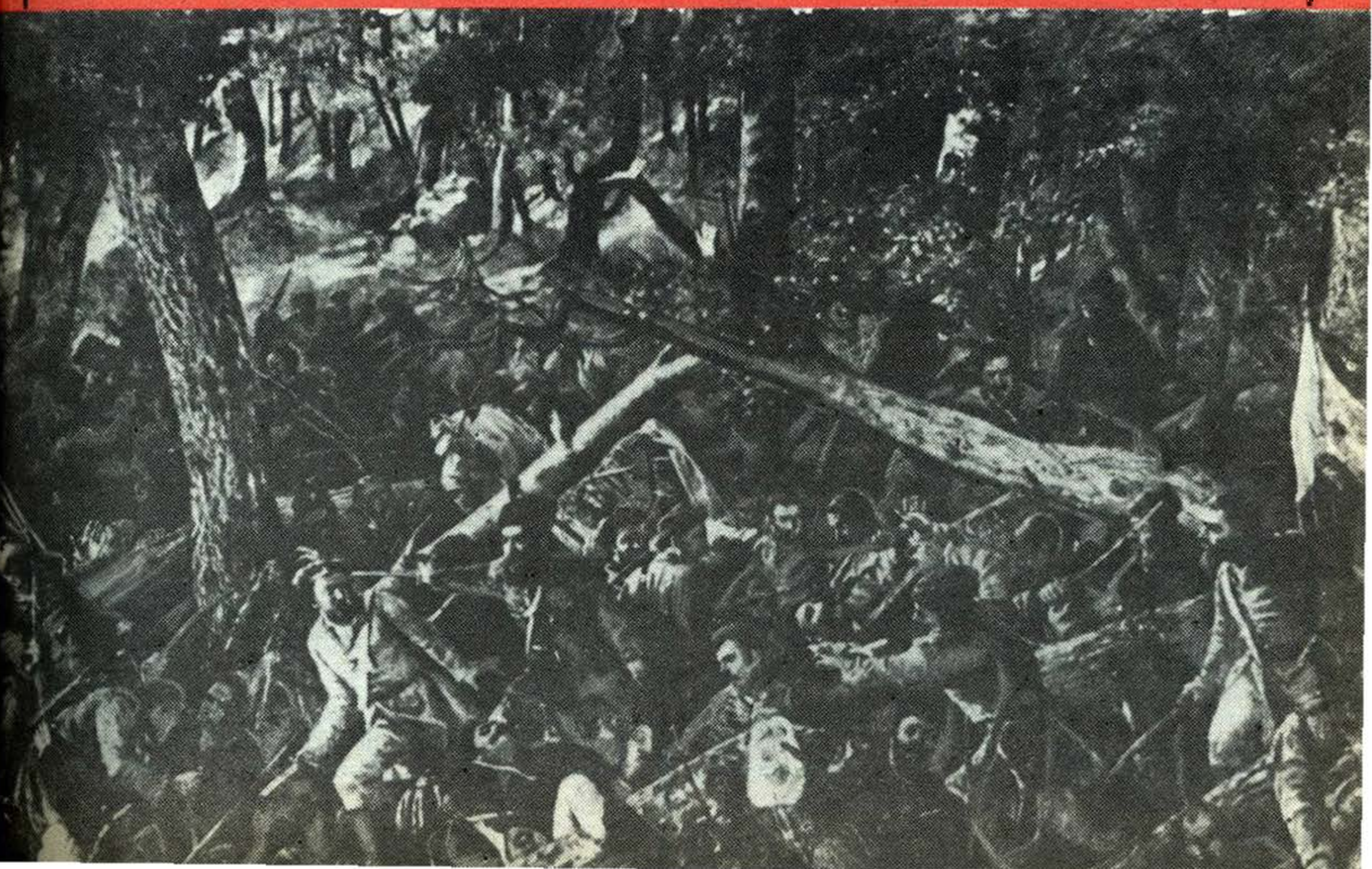

defensivă şi, ca atare, nu putea adopta decît o strategie defensivă. Rezultatele ce se cereau acestei strategii defensive nu erau însă numai pasive — respingerea duşmanului — ci pozitive — distrugerea celui ce calcă pămîntul românesc. Pentru a zdrobi pe duşman, care întotdeauna era superior numericeşte, ca organizare ofensivă şi ca armament, trebuia însă ca, înainte de a-l lovi, să i se micşoreze forţele, aşa că isbirea ce ulterior trebuia să aibă loc să poată fi favorabilă moldovenilor.- Pentru măcinarea (uzarea) forţelor adversarului, domnitorul moldovan dispunea de un instrument admirabil: soldatul plugar moldovan. Acesta, interesat la apărarea ţării, era gata a sacrifica produsul vremelnic al muncii sale, pentru a păstra fondul (ceea ce a îngăduit lui Ştefan a face acele devastări voluntare ale ţării care au uzat pe vrăjmaş), graţie bogăţiei în cai a ţării, era mobil şi dispunea de un armament şi o îmbrăcăminte prielnice luptei de hărţuire, pentru care viaţa zilnică plină de primejdii şi vînătoarea erau o excelentă pregătire.

Zdrobirea duşmanului ce trebuia să urmeze nu se putea face însă decît dacă duşmanul nu se putea folosi, pe cîmpul de luptă, de superioritatea efectivelor şi de cavaleria sa în masă, de unde nevoia de a-l aduce la loc strîmt şi acoperit cu mlaştini sau cu păduri. În acest chip, moldovenii au zdrobit, rînd pe rînd, pe unguri, poloni şi turci.

Pentru a ne da seama de chipul cum se dădeau bătăliile pe vremea lui Ştefan cel Mare, voi descrie două din bătăliile sale, şi anume cele de la Baia (15 decembrie 1467) şi de la Racova (10 ianuarie 1475).

În noiembrie 1467, Mateiaş Corvin, supărat pe domnitorul Moldovei din cauza cuceririi de către acesta a Chiliei, din cauza incursiunilor făcute în Ardeal, din cauza încurajării de către domnul din Suceava a răsculării nobililor din Ardeal în vara aceluiaşi an şi, probabil, aţîţat de Petru Aron, refugiat la curtea ungurească, se hotărăşte a ataca pe Ştefan cel Mare şi în acest scop îşi adună armata în Ţara Bîrsei, sosind şi el la Braşov, la 11 noemvrie.

Ştefan, bine informat ca de obicei, întăreşte pasul Oituzului şi-l ocupă cu o parte din trupele sale, probabil cele localnice.

Mateiaş, înaintînd, dă de moldovenii puşi pentru paza pasului. Aceştia rezistă dîrz, ceea ce sileşte pe unguri a da repetate atacuri, în care pierd multă lume. Mulţumită numărului lor covîrşitor, ostaşii lui Mateiaş reuşesc, în cele din urmă, să forţeze trecerea şi intră la 19 noemvrie în Tîrgul Trotuş. Ard acest tîrg care avea atunci o importanţă destul de mare şi, apoi, înaintează, arzînd, prădînd şi omorînd, prin Bacău, pînă la Roman, hărţuiţi însă necontenit de moldoveni. În Roman, ungurii stau de la 29 noemvrie la 7 decemvrie, amăgiţi fiind de negociaţiunile de pace ce le propune Ştefan, cu scopul de a mări încrederea în atotputernicia sa, a lui Mateiaş. Din Roman, ungurii pleacă la 7 decemvrie, după ce dau foc tîrgului şi palăncii (cetăţii de lemn) ce înconjura oraşul. Ei se îndreaptă cu grosul armatei spre Baia, unde sosesc la 14 decemvrie. În acest timp, o parte mai mică a oştirii ungureşti se îndreaptă spre Tîrgul Neamţ, căruia îi dau foc.

În vremea aceasta oştile lui Ştefan, care se retrăseseră luptînd mereu, se adună în văile Şomuzurilor, păstrînd însă, prin iscoade, contactul cu ungurii.

Detaşamente moldoveneşti ocupă toate potecile ce duc la Baia peste munţi. Ungurii, obosiţi şi încrezuţi, nu iau îndestulătoare măsuri de pază apropiată, aşa că nu ştiu ce fac moldovenii. Cum înserează, oastea moldovenească, care se apropiase de oraş, îl înconjură din toate părţile şi, pe la mijlocul nopţii, se aruncă năvalnic asupra locuinţelor în care se odihnesc duşmanii, le dau foc şi zdrobesc pe ungurii surprinşi şi buimăciţi de somn şi de vin. Puţini dintre aceştia scapă, prin poteci, în Ardeal.

Totuşi, unii scapă şi scapă pentru că nu se executase pe deplin ordinul lui Ştefan de a se ocupa toate potecile; neexecutarea era datorită, după unele cronici, trădării. Printre cei care se salvează astfel se află şi Mateiaş, purtînd în spate mai multe răni de săgeţi. Nici un ungur nu mai calcă pămîntul Moldovei ca duşman, atîta vreme cît a mai domnit Ştefan.

La sfîrşitul anului 1474, o puternică armată turcească se afla în Muntenia, de unde se îndreaptă asupra Moldovei. Trupele de acoperire moldoveneşti opun o primă rezistenţă la graniţă, după care se retrag pe valea Bîrladului, hărţuind mereu atît coloanele de marş cît. mai cu seamă, convoiurile turceşti care înaintau cu greu prin mocirlele şi noroiul din şesul Bîrladului.

Ştefan alesese ca loc pentru bătălie o poziţie de-a curmezişul văii, într-un loc unde aceasta era mai strîmtă. El întărise dealurile din dreapta şi din stînga cu şanţuri şi cu abatise (copaci răsturnaţi); pusese în acele şanţuri acele dintre trupele sale care erau armate cu arme de foc şi cîte zece tunuri la fiecare flanc. Grosul forţelor sale îl adăpostise în pădurile de pe dealurile din stînga Bîrladului, iar el sta într-un loc — probabil între ambele sale grupe de forţe — de unde putea să vadă tot ceea ce se petrecea şi de unde îi era cu putinţă să conducă lupta. Turcii, urmărind trupele de acoperire moldoveneşti, dau pe neaşteptate — din cauza ceţii — peste trupele aşezate de Ştefan de-a curmezişul văii. Aceste trupe deschid un foc viu asupra osmanlîilor, care au o clipă de nedumerire, dar caută apoi să se desfăşoare. Desfăşurarea le este foarte grea, din cauza locului strîmt, a mlaştinilor şi a ceţii.

Cu toată dezordinea ce rezultă în rîndurile lor, turcii se aruncă asupra trupelor creştine din faţă şi reuşesc, mulţumită precumpănirii numărului lor, număr ce este mereu mărit prin trupele de la grosul coloanei, să zdrobească, după lupte crîncene, rezistenţa îndîrjită şi mai presus de orice laudă a trupelor noastre din vale. Atunci Ştefan, care, pre-

cum am zis, urmărea luptadin lături, vede că a sosit clipa hotărîtoare. El se pune în capul moldovenilor, ascunşi în pădure, şi susţinut de artileria sa, care redeschide focul, năvăleşte asupra flancului şi spatelui turcilor.

Ieşirea neaşteptată a acestei mase mari — şi întunecoasă la vedere, cum întunecos era şi adăpostul unde fusese ascunse pînă atunci —, rostogolirea de pe deal în vale, asemănătoare cu a unei mingi de zăpadă ce părea că se măreşte pe fiecare clipă, surprinde pe duşmani. Obosiţi de înaintarea prin zloată şi prin lupta de pînă atunci, zăpăciţi de ceaţă, de chiotele moldovenilor, prinşi între două focuri, ostaşii lui Mahomed al II-lea fac, desigur vitejeşte, după firea lor, dar cu greu, faţă noului atac. Acest soi de a comanda, stînd în afara luptei, este cu totul nou şi deosebit de ce se făcea atunci. El arată bine cît se gîndise Ştefan la problema conducerii luptei, lucru ce nu l-a împiedicat ca în faza hotărîtoare să se pună în capul unităţii ce dădea izbirea hotărîtoare.

O jumătate de veac după această luptă, un gînditor de seamă—Neagoe Basarab — era să recomande fiului său de a nu lua loc, după obiceiul vremii, în primele rînduri, ci înapoi sau pe un flanc, de unde putea vedea şi conduce ansamblul.

În cele din urmă, ei [otomanii] sînt înfrînţi şi nevoiţi a fugi pe la izvoarele Similei spre Siret şi Dunăre, urmăriţi de aproape de moldoveni, care distrug resturile fugărite fără cruţare, dar şi fără odihnă, cum se cuvenea acelora care călcaseră pămîntul sfînt al Moldovei.

Acestea fiind faptele, să vedem acum ce învăţăminte se pot scoate din ele asupra chipului de a da lupta pe vremea lui Ştefan cel Mare. Învăţăminte care, de altfel, sînt întărite de ştirile mai puţin complete ce le avem asupra celorlalte războaie şi bătălii ale lui Ştefan.

Şi în anul 1467, şi în 1475, şi în celelalte războaie, dorinţa de a feri pămîntul Moldovei de călcarea vrăjmaşilor, ispita de a încerca să zdrobească pe aceştia din urmă în afară de graniţele ţării trebuie să fi fost mari, dar tradiţia, organizarea (armata moldovenească nu era o oştire de meseriaşi [mercenari], ci ridicarea în masă a ţării şi cu o asemenea armată nu se putea face război ofensiv), precumpănirea numărului forţelor duşmanului au cîntărit mai greu la omul cumpănit şi cuminte care era Ştefan.

De asemenea, Ştefan trebuie să se fi întrebat dacă era bine numai să întîmpine pe vrăjmaş la graniţă şi să-l respingă sau putea încerca mai mult. Spre a-şi impune voinţa, care era de a fi lăsat să trăiască în pace, trebuia să zdrobească armata duşmană. Or, această zdrobire nu se putea obţine la graniţă, din cauza disproporţiei forţelor. Era nevoie, deci, a uza, a toci pe adversar — moral şi material —, de a-i măcina puterile, pînă ce se ajungea, dacă nu la o superioritate a forţelor proprii, dar cel puţin la o egalitate cu cele duşmane. Această tocire, această măcinare a forţelor inamice nu se putea căpăta decît cu timpul şi numai printr-o necurmată hărţuire şi prin depărtarea din ce în ce mai mult şi cît mai mare a duşmanului de izvorul mijloacelor sale [de aprovizionare], distrugîndu-se în acelaşi timp merindele şi holdele proprii. Iubirea de ţară a moldovanului şi organizarea de atunci îngăduiau adoptarea acestui chip de luptă, căci moldovanului îi priia mai bine a pierde o holdă, decît de a fi de-a pururi rob.

În timpul acestei faze a războiului, în lupta dintre voinţele celor doi adversari, acea a lui Ştefan, dîrză, hotărîtă şi ştiind ce vrea devine din ce în ce mai precumpănitoare.

Pentru a putea ajunge la luptă cu Ştefan, duşmanul era silit să înainteze mereu. Nu poate însă impune lupta armatei moldovene, căci aceasta — ca o adevărată nălucă — se retrage mereu, hărţuind fără contenire flancurile şi spatele armatei duşmane, aducîndu-i pierderi în oameni, în material, în timp şi mai cu seamă obosind-o prin aceea că simte cum că voinţa adversă nu este înfrîntă.

Duşmanul hărţuit mereu, dorind însă să deie lupta cu moldovenii, cînd dă de poziţia organizată de Ştefan crede că din nou acesta va opune una din acele rezistenţe momentane cu care-l înşelase pînă atunci şi dă buzna înainte ca să nu-i scape moldovanul din mînă. Dar acum este prins în cursă (capcană) şi rolurile se schimbă. Noaptea — la Baia; trupele aşezate de-a curmezişul văii Bîrladului — la Racova; pădurea — la Dumbrava Roşie ţintuiesc locului pe duşman şi îl împiedică să se desfăşoare şi să ieie cuvenitele măsuri. Inamicul este ţintuit locului. Ochiul priceputului căpitan lasă să urmeze lupta pînă ce vede că a sosit clipa hotărîtoare. Şi deodată masa oştirii, ascunsă pînă atunci în pădure, se rostogoleşte urlînd şi chiuind dintr-o coastă sau din spate, sau din toate părţile într-un iureş turbat asupra duşmanului. Îl cuprinde din mai multe părţi şi-l nimiceşte. O nouă izbîndă a ctitorului de la Putna se înseamnă pe răbojul trecutului neamului.

Cum a găsit Ştefan acest chip de a lupta, cum l-a născocit?

Ştefan nu l-a născocit, căci acelaşi chip l-au folosit şi premergătorii săi şi pentru a înfrînge pe Carol Robert la Posada, şi pentru a căpăta izbînzile lui Vlaicu Vodă, lui Mircea, lui Ţepeş, în Muntenia, cum l-au folosit şi moldovenii în 1359, şi Bogdan, tatăl lui Ştefan cel Mare, la Crasna în 1450.

Nevoia de a-şi apăra „sărăcia şi nevoile şi neamul", firea neamului şi organizarea social-politică asemănătoare au produs şi la moldoveni şi la munteni un chip de a lupta la fel.

Rezultatele au fost măreţe şi au izbăvit ţările noastre mulţi ani de la stăpînirea străină. Şi dacă rezultatele obţinute pe cîmpul de luptă final au fost măreţe, ele se datoresc şi cinstesc deopotrivă şi pe căpitanii care au îndrumat luptele şi pe ostaşii care le-au făptuit. ■

Radu R. ROSETTI

Una dintre primele jertfe ale dictatului de la Viena

La 11 septembrie 1940, familia Lazea din comuna Lereşti, judeţul Argeş,, primea următoarea telegramă: „Fiul dumneavoastră, locotenent Lazea Dumitru, a căzut la datorie în faţa trupelor ungare în ziua de 4 septembrie 1940", fiind înmormîntat la Debreţin — Ungaria. Pe baza documentelor de la filiala Arhivelor Statului Piteşti vom încerca să reconstituim evenimentele care au dus la tragicul sfîrşit al acestui ofiţer român căzut după odiosul dictat de la Viena.

Născut la 30 ianuarie 1911 în comuna Lereşti, Dumitru Lazea a urmat cursurile şcolii primare la Liceul „Dinicu Golescu" din Cîmpulung Muscel, apoi pe cele ale Şcolii militare de infanterie din acelaşi oraş. La sfîrşitul lui august 1940, locotenentul Lazea era comandantul Plutonului 3/7 grăniceri pază Diosig, judeţul Bihor, de la graniţa cu Ungaria. Conform instrucţiunilor primite, plutonul avea ordin ca în urma situaţiei create prin nedreptul dictat fascist de la Viena să se retragă în ziua de 4 septembrie 1940, după ora 20, pînă atunci trebuind să asigure paza frontierei.

În dimineaţa acelei zile de 4 septembrie 1940, locotenentul Lazea, însoţit de un caporal, a plecat din Diosig, de la reşedinţa plutonului, în comuna Secueni, pentru convorbiri telefonice urgente. S-a înapoiat pe la prînz şi i s-a adus la cunoştinţă că jandarmi şi soldaţi horthyşti, încălcînd consemnele primite, s-au strecurat în Diosig. Imediat, a ordonat plutonului să pornească în urmărirea acestora. În timpul îndeplinirii misiunii grănicerii români au fost atacaţi de soldaţi horthyşti. În confruntare, plutonul a pierdut cinci oameni şi a avut un rănit. Lazea a ordonat retragerea, încercînd să se adăpostească într-o curte, unde a fost însă împresurat de horthyşti, militari şi civili.

În urma celor întîmplate, locotenent-colonelul Pompiliu Pîrvulescu, comandantul Grupului 7 grăniceri-pază Alba Iulia, solicita la 15 septembrie 1940 comisiei mixte româno-maghiare de la Turda clarificarea situaţiei locotenentului Dumitru Lazea, despre care era informat că a fost rănit şi, neputînd fi evacuat de către grănicerii români, ar fi fost transportat la spitalul din Debreţin, unde a decedat şi a şi fost înmormîntat. Se cerea, de asemenea, deshumarea şi predarea cadavrului pentru a fi reînhumat în România. Din procesul-verbal încheiat în ziua de 30 septembrie 1940 de oficialităţi române şi ungare, la Lökösháza, rezultă că a fost identificat locotenentul de grăniceri Lazea, dar la cererea părţii române de a se efectua autopsia, comisia maghiară a declarat că nu permite deschiderea sicriului decît dacă va fi transportat pe linia de frontieră. A doua zi, 1 octombrie, părţile au semnat un act medical legal din care rezulta cauza morţii: hemoragie cauzată de ruperea arterei renale stîngi, provocată de un glonte de armă de foc. În aceeaşi zi, pe pămîntul patriei, fostului locotenent Lazea i s-au dat toate onorurile de către o subunitate românească de infanterie. Pe 3 octombrie, primea aceleaşi onoruri la Cîmpulung Muscel şi, apoi, în comuna sa natală, Lereşti, unde a fost înmormîntat.

Prof. Adrian SĂVOIU,
prof. Nicolae BĂDICU

PLANSELE NOASTRE

①-④ Glorioasa epocă inaugurată de cel de-al IX-lea Congres al partidului, epoca celor mai grandioase realizări obţinute de poporul nostru în toate domeniile vieţii politice, economice, sociale şi culturale, epocă purtînd numele conducătorului iubit, ctitor de ţară şi de istorie, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al partidului, preşedintele Republicii, a transformat chipul patriei, îmbogăţind-o cu mari ctitorii ce vor rămîne peste timp ca minunate efigii ale voinţei poporului român de a trăi şi munci în libertate, pace, demnitate şi independenţă, înflăcărat de înaltele idealuri ale socialismului şi comunismului.

În imagini, cîteva dintre măreţele ctitorii ale Epocii Nicolae Ceauşescu: a) Canalul Dunăre—Marea Neagră (care, împreună cu Canalul Poarta Albă—Midia-Năvodari, totalizează cca. 100 km), peste care se arcuiesc moderne poduri pentru circulaţia rutieră şi feroviară; b,c) metroul bucureştean, care în acest an va atinge o lungime de 60 km; d) moderne ansambluri urbanistice la Piatra Neamţ; e) complexe de odihnă şi sănătate pe malul Mării Negre, la Olimp; f) platforma de foraj marin „Gloria"

ALBUM ISTORIC

CTITORII ALE EPOCII

b

c

NICOLAE CEAUȘESCU

d

e

ALBUM ISTORIC

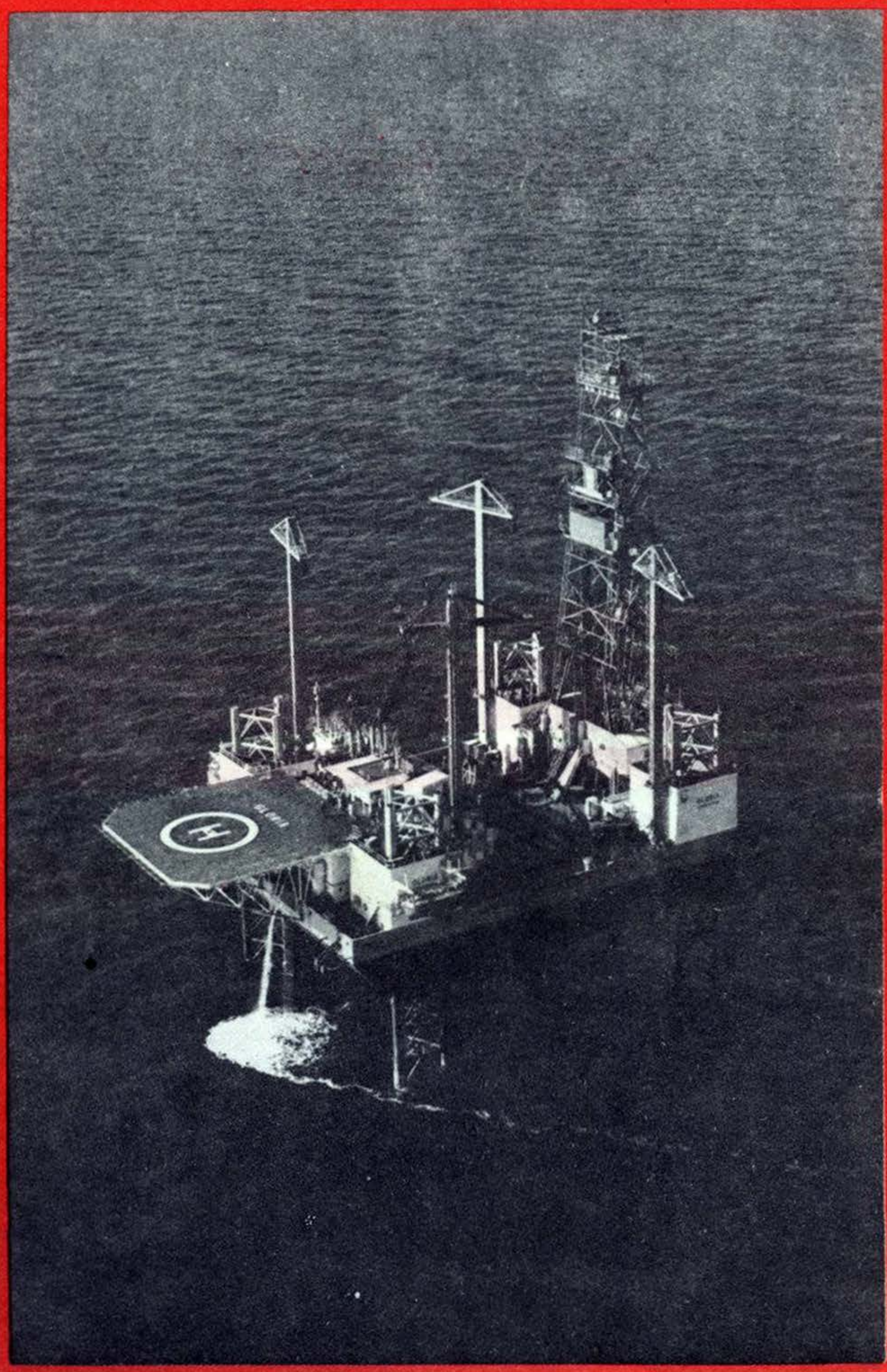

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXXV)

Cum am văzut în episodul trecut[1], după victoria lui Mitridate din portul Calcedon, conducerea armatei romane a fost încredințată lui Pompei, viitorul triumvir, alături de Crassus și Cezar.

Conducător militar abil, Pompei, a știut să desfacă încet-încet sistemul de alianțe pe care îl crease Mitridate și să-l izoleze pe acesta. A reușit chiar să cîștige prin corupție și pe unii din fiii și oamenii de încredere ai lui Mitridate, în primul rînd pe Pharnaces, moștenitorul tronului, care a declanșat o răscoală a armatei împotriva bătrînului rege. Retras la Panticapaeum (azi Kerci) din Bospor, pe care dorea să-l transforme în capitală a regatului Pontului și Bosporului Cimmerian, Mitridate s-a văzut asediat chiar de către fiul său.

Sfîrșitul regelui Pontului a fost dramatic. Pierzînd orice nădejde, a vrut să se sinucidă, dar otrava luată nu și-a făcut efectul, întrucît încă din tinerețe, temîndu-se să nu fie asasinat își obișnuise organismul cu diverse otrăvuri, luînd doze progresive ca antidot. (Procedeul a rămas cunoscut în medicină sub numele de mitridatizare). Pentru a-și curma zilele, a cerut atunci unui slujitor să-l străpungă cu pumnalul.

Destinul său dramatic a impresionat pe contemporani (Pompei însuși i-a făcut funeraliile, cu toate onorurile), ca și pe urmași. După cum am văzut marele scriitor francez Racine (1639-1699) și-a intitulat una dintre tragediile sale *Mithridate*. Marele dramaturg francez, cunoscător, între altele, al istoriei românilor și prin intermediul unei scrieri a lui Nicolae Milescu Spătarul (cum au dovedit-o recente cercetări), făcea în această piesă aprecieri elogioase privitoare la geto-daci, socotindu-i printre popoarele dezvoltate ale Europei, la a cărei „intrare" se situau: „Vă îndoiți — afirmă Mitridate într-una din replici — că Euxinul mă va duce în două zile/În locurile unde Dunărea vine să-și încheie curgerea?/ Că alianța jurată de scit mie/ Nu-mi va preda în aceste locuri intrarea Europei?/ Primită în porturile lor, crescînd în număr cu oștenii lor,/ Ne vom vedea tabăra înmulțită pas de pas,/ Daci, panonieni, mîndra Germanie/ Toți nu așteaptă decît o căpetenie împotriva tiraniei [împotriva Imperiului roman, care amenință independența popoarelor respective]".

Și alți oameni de cultură au fost impresionați de personalitatea și destinul tragic al regelui Pontului. Între aceștia, Mozart, autor al unei opere intitulate *Mitridat, Re di Ponto*.

Adversar neîmpăcat al tendințelor expansioniste ale romanilor, Mitridate VI Eupator rămîne în primul rînd unul dintre personajele de seamă ale istoriei antice, interesul pe care i l-au acordat de-a lungul vremii istoricii fiind o dovadă în acest sens.

Iată, în continuare, noi fragmente din scrierea lui J.F. Vaillant *Achemenidarum imperium sive Regum Ponti, Bosphori et Bithyniae historia:*

„Mitridate și-a dat cuvîntul că nu va face niciodată pace cu romanii din pricina lăcomiei acestora și că nu le va preda pe nimeni și că nu va întreprinde nimic altceva decît ceea ce este în folosul tuturor [semințiilor asiatice aliate].

Acel loc fortificat unde se retrăsese regele Mitridate este numit Inora de către Plutarh și Sinoria de către Strabon, fiind situat la hotarul dintre Armenia Mică și Armenia Mare.

Aici a împărțit daruri celor care l-au însoțit; le-a dăruit, de asemenea, veșminte de preț și, în afară de acest lucru, le-a dat o otravă mortală, spre a fi purtată de către fiecare din prietenii lui, pentru a nu cădea prizonieri în mîinile dușmanului.

Mitridate a mers apoi pe teritoriul unor neamuri scitice, mulți regi din acele ținuturi dîndu-i ascultare din pricina faimei faptelor de arme săvîrșite de el; a primit și a dat multe daruri și i-a atras și pe ei în alianța sa.

Însă pierzînd nădejdea trecerii prin ținutul locuit de zygi, din cauză că locurile erau foarte dificile, s-a îndreptat cu mare greutate către țărmul Mării [Negre].

Pompei, urmînd drumul către nord merse pe mare, călăuzindu-se cu ajutorul stelelor; Servilius veni în întîmpinare și se întîlni cu flota la rîul Phasis [rîu în Colchida antică în prezent Pasin, în Armenia]. Cu flota, [Pompei] putea controla Pontul, dar atacurile înverșunate ale lui Mitridate, care se ascunsese printre neamurile care locuiau în Bospor și pe malul Lacului Maeotid [Marea de Azov], i-au provocat mari greutăți.

După ce a devastat ținutul în care locuiau albanii și după ce s-a făcut pace cu ei și cu iberii [ambele neamuri locuind în Caucaz] Pompei s-a îndreptat către Armenia Mică, iar din Armenia a plecat în Siria, unde a stat pe timpul anotimpului friguros.

În vreme ce Pompei se afla în Siria și în Iudeea, Mitridate a ocolit Pontul Euxin și a ocupat Panticapaeum care se afla în Europa fiind un antrepozit situat în strîmtoarea Pontului. De aici, a trimis soli la Pompei, care zăbovea încă în Siria, făgăduind că va da tribut poporului roman, dacă i se va înapoia regatul părintesc. Cînd Pompei a pretins ca regele să vină el însuși pentru a cere acest lucru (după cum mai înainte venise și [regele Armeniei] Tigranes), Mitridate a refuzat, dar a fost de acord să-i trimită ostateci pe fiii și pe prietenii săi.

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1989.

El l-a desemnat, apoi, ca moştenitor al tronului Pontului pe unul dintre fiii săi, Pharnaces. Acesta [fiind însă devotat romanilor] i-a întins felurite capcane tatălui său.

Ştiind că armata regelui Pontului nu doreşte participarea la expediţia plănuită prin Alpi[1], [Pharnaces] i-a aţîţat în timpul nopţii pe dezertorii din tabăra romană, ce se alăturaseră lui Mitridate şi îşi aveau corturile în apropiere de Mitridate şi i-a îndemnat să se dezică de tatăl său; spre a-i convinge, le-a prezentat, exagerînd, pericolul în care s-ar afla dacă ar merge împreună cu Mitridate în Italia. În aceeaşi noapte i-a trimis pe soli către taberele aflate în apropiere; după ce i-a cîştigat de partea lui şi pe soldaţii care se aflau acolo, dimineaţa s-a declanşat răscoala.

La auzul strigătelor, Mitridate a trimis slujitori pentru a afla ce doresc: aceia, nepreţăcîndu-se, ziseră că vor ca fiul lui Mitridate să fie rege, adică să fie schimbat bătrînul deoarece era devotat eunucilor [ca în multe monarhii orientale şi în regatul Pontului puterea administrativă, financiară ş.a. era deţinută de dregători aleşi din rîndul eunucilor] şi, totodată, ucigaş al multora dintre fiii, comandanţii şi prietenii săi. Mitridate a ieşit înaintea soldaţilor, cu gîndul de a ţine un discurs, dar soldaţii au continuat să-l aclame pe Pharnaces ca rege şi i-au pus pe frunte un sul de pergament din templul sfînt, în semn de recunoaştere a atribuţiilor sale.

În aceeaşi zi, după ce l-a implorat în zadar pe fiul său, se spune că Mitridate a strigat că va muri, pronunţînd aceste cuvinte: «Datorită faptului că Pharnaces porunceşte ca să mor, vă rog, pe voi, dacă sînteţi dumnezeii strămoşilor mei, ca şi el, Pharnaces, să audă cîndva aceleaşi cuvinte de la proprii săi copii». Şi coborînd pe dată, a împărţit otravă tuturor soţiilor, concubinelor şi fiicelor sale.

Moartea lui Mitridate, după relatările lui Dio Cassius şi Apian, s-a petrecut astfel: «După ce acesta a scos otrava dintr-o cutioară pe care o purta tot timpul asupra sa o amestecă cu pumnalul, însă două fete cărora li se făcea educaţia la curtea lui, pe nume Mithridatis şi Nyssa, care fuseseră făgăduite de soţii regilor Egiptului şi al Ciprului, îl opriră să bea, golind ele cupa, puterea otrăvii pătrunzîndu-le în vine fără întîrziere; însă asupra lui Mitridate otrava [rămasă în cantitate mică] nu avea nici un efect, datorită obişnuinţei zilnice cu otrăvurile, prin care voia să se ferească de cei care ar fi vrut să-l otrăvească. A vrut atunci să-şi curme zilele cu sabia. Dar din pricina vîrstei şi a nenorocirilor pe care le îndurase, precum şi a otrăvii pe care o luase, era lipsit de vlagă, drept care lovitura de sabie pe care şi-a dat-o singur nu şi-a atins scopul».

Mitridate i-a poruncit atunci lui Bituitus sau, conform numelui care apare pe monede, lui Bitovius galul, să-l ucidă, ca nu cumva, prins de duşmani, să fie purtat în cortegiul triumfal al învingătorilor săi; acest gal, mişcat de rugăminţile regelui Mitridate, şi-a împlinit datoria.

În acest chip a pierit Mitridate la Panticapaeum, în Bosporul Cimmerian, un bărbat care ştia cînd trebuie să tacă şi cînd să vorbească, foarte aprig la vreme de război, deosebit prin însuşirile sale, iar într-o vreme ajutat de soartă; întotdeauna extrem de generos, cel dintîi la sfat, soldat cu arma în mînă cum scrie Velleius Paterculus (Cartea 2, cap. 18). În sfîrşit, se zice despre el (Cicero, în discursul despre *Lucullus*) că a fost cel mai măreţ rege de la Alexandru Macedon încoace.

După aceea, Pharnaces i-a îmbălsămat trupul în saramură, pentru a se conserva şi a putea fi transportat şi a dus cadavrul lui Mitridate la Sinope, pe bordul unei trireme şi împreună cu el a trimis şi un număr de ostateci, de neam grec şi barbar, rugîndu-se [de Pompei] să i se permită să stăpînească fie regatul părintesc sau doar regatul Bosporului; pe care fratele său Machares îl primise de la Mitridate.

În acest chip povesteşte Plutarh sfîrşitul lui Mitridate. Pe cînd Pompei nu era prea departe în Arabia, şi chiar în aceeaşi zi în care îşi stabilise tabăra lîngă cetatea Petra, au venit în goană din Pont soli aducînd fericita veste. Pompei a anunţat armata că Mitridate îşi pricinuise singur moartea, din pricină că fiul lui Pharnaces se despărţise de el. Le-a mai zis soldaţilor că Pharnaces ocupase acea regiune şi că a scris că face acest lucru în folosul său şi al romanilor. Apoi, după datină, armata a adus sacrificii rituale şi a benchetuit, după ce au fost ucişi şase sute de duşmani, care erau aproape în totalitate [soldaţi] ai lui Mitridate.

Pompei, după ce a fost încoronat [cu laurii victoriei] într-un chip atît de neaşteptat, deîndată şi-a pus în mişcare trupele din Arabia înapoi. Străbătînd toate provinciile care se aflau în drumul său, a ajuns la cetatea Amisum şi acolo a găsit multe daruri trimise de către Pharnaces, precum şi alte persoane din familia regală, ba chiar şi trupul lui Mitridate, pe care l-a recunoscut după cicatricele vechilor sale răni.

Mitridate a fost înalt de statură, după cum o arată armura sa trimisă de el la Delphi şi apoi la Nemeea. A avut o constituţie atît de robustă, încît era cel mai puternic la călărie şi la aruncarea suliţei şi într-o singură zi a parcurs o mie de stadii [aproximativ 185 km], schimbînd caii pe care călărea. Se pricepea, de asemenea, să conducă şi care [de luptă] avînd înhămaţi cîte opt cai.

Socotind că odată cu moartea lui Mitridate s-a încheiat duşmănia dintre romani şi cei din Pont, Pompei a încredinţat trupul acestuia celor care s-au îngrijit mai înainte de îmbălsămarea lui, spre a fi înmormîntat regeşte, după ce a mai adăugat el însuşi o sumă de bani. A dat poruncă apoi să se ridice la Sinope un monument regesc, spre a fi lăudat datorită remarcabilelor fapte săvîrşite de el, fiind cel mai mare dintre regii vremii sale. Alaiul triumfal al lui Pompei a fost impresionant, numărînd 700 corăbii şi 324 persoane, între care se numărau regi clientelari ai lui Mitridate, comandanţi de oşti şi guvernatori de provincii (satrapi) ai acestuia. Între aceştia se afla Tigranes, fiul lui Tigranes, regele Armeniei, împreună cu soţia şi cu fiica sa, precum şi soţia lui Tigranes cel Mare, Zosima. Apoi sora lui Mitridate şi cinci fii ai acestuia: Artapharnes, Cyrus, Oxathres, Darius, Xerxes, precum şi două fiice, Orsabaris şi Eupatra. A mai fost adus şi regele colchidilor, Olthaces, precum şi regele iudeilor Aristobulos, de asemeni tiranii cilicienilor, precum şi femei de neam regesc din seminţia sciţilor, trei comandanţi de oşti ai iberilor, doi comandanţi de oşti ai alba-

[1] Mitridate intenţiona să întreprindă o expediţie împotriva Italiei, trecînd prin ţinuturile sciţilor şi ale peonilor (Cf. Plutarh, *Vieţi paralele*, vol. IV, p. 284).

nilor, Menander din Laodiceea, care fusese comandantul cavaleriei armatei lui Mitridate. La triumf, au mai participat ostateci de neam alban şi iber, precum şi ostateci ai regelui din Commagena. Toţi aceştia au fost puşi să treacă prin faţa Senatului roman, după care — conform tradiţiei — urmau să fie decapitaţi, ceea ce Pompei nu a făcut, urmărindu-şi scopurile sale privind stăpînirea asupra Romei. Au fost aduse nenumărate trofee, în număr egal de la fiecare bătălie de la care au fost luate.

În convoiul triumfal — arată Apian — erau purtate şi efigiile celor care nu erau de faţă. Erau înfăţişaţi Tigranes şi Mitridate, luptînd, fiind învinşi şi puşi pe fugă. Era înfăţişată chiar apărarea lui Mitridate în timp ce era asediat, precum şi chipul în care a fugit pe furiş în timpul nopţii, iar în cele din urmă era înfăţişată însăşi moartea acestuia. Erau zugrăvite şi fecioarele care l-au întovărăşit, în moarte, pe Mitridate. Erau purtate tăblii cu chipurile fiilor şi fiicelor lui Mitridate, care muriseră înaintea lui, precum şi chipuri de zeităţi, înveşmîntate conform obiceiului locului.

Pompei însuşi mergea într-un car tras de doi cai, fiind îmbrăcat, după cum se zice, cu hlamida lui Alexandru Macedon. Carul lui Pompei era urmat de cei care l-au întovărăşit în acea expediţie, adică de comandanţi de oaste, care veneau parte călare, parte pe jos.

Acesta a fost întîiul triumf al lui Pompei, care a avut loc în cea de-a treia zi de la calendele lunii octombrie [la 4 octombrie]. Cu o zi înainte de calende [la 30 septembrie], de ziua sa de naştere, a primit — cum povesteşte Pliniu — o masă de joc de zaruri, în care zarurile jucătorilor erau confecţionate din două pietre cu latura de patru picioare [1,20 m]; pe masă erau o Lună din aur, în greutate de 30 de livre, nouă vase din aur bătute cu pietre preţioase, trei steaguri de aur, al Minervei, al lui Marte şi al lui Apollo. Treizeci şi trei de coroane din perle, un munte pătrat, de aur cu cerbi şi lei şi pomi de tot felul, înconjurat de o acoperitoare din aur. Printre bogăţii mai figura şi un muzeu [templu al muzelor] făcut din perle, pe al cărui acoperiş era montat un orologiu. Era înfăţişat, de asemenea, chipul lui Pompei realizat din perle.

[Pompei] a purtat în convoiul său triumfal care de luptă, precum şi tărgi încărcate cu aur şi tot felul de podoabe, printre care se afla şi patul fiului lui Darius Hystaspes, precum şi tronul şi sceptrul lui Mitridate Eupator de asemenea, se afla o efigie bust din aur al lui Mitridate Eupator de opt coţi, o statuie din argint a lui Pharnaces I (185-170 î.e.n.), precum şi care din aur şi din argint".

Destinul istoriei a făcut ca Pharnaces — urmaşul la tron şi, de fapt, cel ce contribuise decisiv la prăbuşirea părintelui său — Mitridate VI Eupator — să urmeze aceeaşi cale politică, de luptă împotriva tendinţelor expansioniste ale Romei, ce vizau independenţa unor state printre care şi Pontul.

Războiul cu Mitridate îl ridicase pe Pompei în culmea strălucirii. Întorcîndu-se din Orient, a încheiat, împreună cu Cezar şi Crassus, celebra înţelegere secretă cunoscută sub numele de primul triumvirat, în anul 60 î.e.n. prin care puterea în statul roman era împărţită între cei amintiţi mai sus, fiecare năzuind însă, de fapt, să ajungă singur stăpînitor. După înfrîngerea lui Crassus în războiul cu parţii şi moartea acestuia (la Carrhae, în Mesopotamia; anul 53 î.e.n.), conflictul a izbucnit făţiş. În anul 52 î.e.n., Pompei a fost desemnat *consul sine collega* (consul fără coleg[1]), iar la 7 ianurie 49 î.e.n., Cezar a fost demis din funcţiile publice, Pompei, fiind însărcinat cu apărarea republicii.

Trei zile mai tîrziu, Cezar trecea Rubiconul, rostind celebrele cuvinte *Alea iacta est* (zarurile au fost aruncate) declanşînd războiul civil. În faţa impetuozităţii soldaţilor săi, Pompei s-a retras în Grecia, de unde, după înfrîngerea de la Pharsalos (9 august 48 î.e.n.), s-a adăpostit în Egipt, unde a fost asasinat din ordinul regelui Ptolemaios XIII.

Devenit dictator al Romei, Cezar şi-a îndreptat atenţia spre teritoriile din Orient, mai întîi spre Egipt, unde a intervenit în conflictul pentru tron în favoarea Cleopatrei şi apoi în Asia Mică, acolo unde Pharnaces II dăduse semnalul luptei de eliberare. „Mîndru de soarta care i-a fost favorabilă — arată J.F. Vaillant în capitolul consacrat acestui rege, capitol realizat de asemenea prin coroborarea a numeroase relatări antice — Pharnaces a ocupat Pontul cu trupele sale. Acolo, regele învingător, care hotărîse să aibă aceeaşi soartă ca şi tatăl său [adică să conducă lupta de eliberare a neamurilor din Orient], a asediat multe cetăţi, a distrus bunurile cetăţenilor romani, mîndrindu-se că a luat înapoi regatul tatălui său.

Auzind vestea, Cezar a venit cu armata, mai întîi în Cappadocia, şi apoi în Pont, unde a primit solii trimişi de Pharnaces care au cerut îndurare în numele regelui, amintindu-i că Pharnaces nu i-a dat nici un ajutor lui Pompei. Pharnaces spera să-l determine în felul acesta, pe Cezar să plece din Pont. Cezar le-a răspuns însă că nu poate lăsa nepedepsite nedreptăţile făcute provinciilor [cetăţenilor romani din această provincie], pregătindu-şi oastea pentru lupta ce s-a dat la Zela.

În zorii zilei de 21 mai [47 î.e.n.] romanii i-au pus pe fugă pe ostaşii lui Pharnaces, care a fugit şi el însoţit de cîţiva călăreţi. Dînd ştire la Roma despre rapiditatea cu care a avut loc această încleştare, Cezar a scris doar trei cuvinte: *Veni, vidi, vici* (am venit, am văzut, am învins).

Pharnaces s-a refugiat la Sinope, iar Cezar s-a întors în Bithynia, numindu-l locţiitor pe Domitios. Acesta — după cum povesteşte Dio Cassius — l-a aruncat în închisoare şi apoi l-a omorît pe Pharnaces. Astfel fiul [Pharnaces] a fost învins de către Cezar, după cum tatăl [Mitridate] a fost învins de către Pompei".

Potrivit altor autori antici, Pharnaces şi-ar fi cauzat singur moartea, nesuportînd umilinţa robiei. Nici învingătorul său nu a avut însă o soartă mai favorabilă. În ziua idelor lui martie (15 martie) a anului 44 î.e.n., Cezar murea, asasinat în Senat chiar de fiul său adoptiv, Brutus. Care, la rîndul său, avea să moară în lupta cu Antonius, mort, apoi, în urma îndelungatului conflict cu Octavianus. ■

Ion POPESCU-PUŢURI

---

[1] În mod obişnuit Senatul desemna doi consuli.

DECEMBRIE 1944.

OPERAŢIA „STRAJĂ PE RIN"

În zorii zilei de 16 decembrie 1944, pe un timp nefavorabil, frontul american din Ardeni este spart într-un sector pe o lărgime de peste 100 km. După succesul operaţiei „Overlord" (Magazin istoric, nr. 3-5/1984), care l-a durut ca o umilinţă personală, Hitler vrea să se răzbune. Trădarea cîtorva generali, între care Rommel, preferatul său, îi picură în suflet otrava neîncrederii. Nu mai ascultă sugestiile statului său major, fiind hotărît să nu-şi mai urmeze decît propria inspiraţie.

Într-un moment în care Reichul nazist a intrat în agonie, Fiihrerul recurge la o încercare disperată: regrupează rămăşiţele trupelor de ocupaţie din Franţa şi Belgia, formează noi divizii şi le trimite într-o îndrăzneaţă contraofensivă în Belgia, în regiunea pădurii şi a munţilor Ardeni. Este o ultimă tentativă prin care Fiihrerul speră să înainteze spre Anvers.

Patru zile mai tîrziu, se conturează clar pericolul încercuirii forţelor americane. Conducătorii celui de-al treilea Reich nădăjduiesc din nou în victoria lui Hitler.

Dar în aceeaşi zi, 20 decembrie, pentru Aliaţi situaţia începe să se limpezească. Ei depăşesc momentul de panică. Generalul Eisenhower, aflat la postul său de comandă din Verdun, hotărăşte suspendarea ofensivei la est de Rin şi concentrarea tuturor rezervelor umane şi materiale spre Ardeni, unde trebuie limitată breşa realizată de trupele germane. Ike îi anunţă de hotărîrile sale pe preşedintele F.D. Roosevelt, comandantul suprem al forţelor militare ale S.U.A. Încercările ulterioare ale trupelor hitleriste de a o lărgi rămîn fără rezultat. Comandamentul hitlerist, care şi-a consumat toate rezervele, este obligat să-şi oprească contraofensiva, fără a-şi atinge obiectivele stabilite prin planul iniţial. Sub loviturile puternice ale forţelor aliate, trupele germane încep retragerea. La 30 ianuarie 1945, frontul din vestul continentului revine pe alinia mentul de la 16 decembrie 1944.

Între timp, pe Frontul de răsărit, la 12 ianuarie, a început o foarte puternică şi importantă ofensivă sovietică între Vistula şi Oder, care avea să dureze pînă la 3 februarie. Obligaţi să poarte lupte grele de apărare pe Frontul de est, germanii nu mai au practic forţe pentru a continua ofensiva în vest. La demersurile lui Eisenhower, Churchill intervenise pe lîngă Stalin, în vederea devansării acestei ofensive — pentru a veni în sprijinul frontului din apus — cu opt zile: „Vestea dumneavoastră este pentru noi cît se poate de încurajatoare", îi mulţumise Eisenhower lui Churchill, printr-o telegramă.

Tancuri americane față în față cu cele germane

Istoria bătăliei din Ardeni (Magazin istoric, nr. 4/1989) **a constituit obiectul a numeroase lucrări. Și totuși — afirmă** Michel Géoris, **autorul lucrării** Decembrie 1944. Nici o șansă pentru naziști, **apărută în 1985 în Editura France-Empire și a cărei versiune românească se află în pregătire la Editura politică —, mai sînt încă multe de spus.**

Asamblînd mărturii inedite și documente militare mai puțin cunoscute, Michel Géoris este în măsură să demonstreze că ofensiva germană a reprezentat o operație strategică minuțios pregătită. Totodată, publicistul istoric francez (autor al mai multor lucrări, printre care La Dynastie des Habsbourg — histoire—, **din care** Magazin istoric **a reprodus un fragment în nr. 8/1971 —,** Liège, août 1914 (récit de guerre), Un continent réfusé: le Congo), **afirmă că adevăratul învingător al lui von Rundstedt în bătălia Ardenilor a fost generalul american Patton, căruia, din păcate, cum susține Géoris, nu i s-a recunoscut pînă acum acest merit.**

În dimineața de 19 decembrie, generalul Patton a fost chemat la cartierul general al lui Eisenhower și întrebat de comandantul suprem al forțelor expediționare aliate cînd poate începe atacul. „Pe 22 decembrie, cu trei divizii", a răspuns comandantul Armatei 3 americane. „Acesta a fost momentul sublim al carierei sale", comentează Martin Blumenson, care, după o muncă de peste cinci ani în arhivele personale ale generalului Patton, a publicat lucrarea Les Carnets secrets du général Patton.

Mai tîrziu, Patton se va explica: „Cînd am spus că pot ataca pe 22, am provocat un adevărat șoc. Unii s-au arătat surprinși, alții încîntați, totuși eu am crezut că este posibil".

„Avea, într-adevăr, un termen foarte scurt pentru organizarea forțelor, scrie Blumenson. Promisiunea lui Patton era greu de realizat, surprinzătoare și foarte îndrăzneață. Ea comporta o întoarcere cu 90 grade a întregii armate, de la est către nord... un coșmar logistic: deplasarea diviziilor pe noi itinerare și încrederea că mijloacele de asigurare vor ajunge la timp din depozitele aflate în poziții total nepotrivite. Pe ansamblu, era o operație pe care numai un maestru putea să o inițieze".

Dar Patton știa pe ce miza. „Oamenii au un moral bun și se arată foarte încrezători", scria el pe 22 decembrie, iar la o conferință de presă, care a avut loc la 2 ianuarie 1945, la cartierul său general, mărturisea: „Sînt încîntat de situație... Încă nu am încetat să mă minunez de ce au putut face soldații noștri.

Dacă o să vă poarte gîndul la oamenii aceștia mărșăluind în noapte, în frig, pe trasee pe care nu le văzuseră niciodată, fără ca nici unul să se piardă și ajungînd la timp la destinație, o să aveți imaginea unei fapte eroice. Nu mai cunosc ceva asemănător în istoria militară ... În fața lor, îmi scot pălăria"[1].

Din lucrarea mai sus-menționată a lui Michel Géoris, reproducem cîteva pagini, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, fragmente în care, urmărindu-i pe protagoniștii bătăliei Ardenilor, înțelegem mai bine resorturile intime ale evoluției acțiunii lor și, mai ales, cum au pregătit germanii ultima lor mare ofensivă.

F.D.

---

[1] „Pionier al armei blindatelor la a cărei constituire a luat parte încă din 1917-1918, a exploatat pînă la limita extremă avantajele ce decurgeau din mobilitatea lor. Evita atacarea pozițiilor întărite și înainta rapid și prin surprindere în profunzimea dispozitivului advers" *(Comandanți militari. Dicționar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 251).

„Patton s-a dovedit un practician de prim rang al organizării și desfășurării acțiunilor de luptă cu tancuri pe teatrele europene ale celui de-al doilea război mondial. Disciplina sa strictă, rezistența și spiritul de sacrificiu de care dădea dovadă au determinat, în rîndul celor din subordinea sa, un sentiment excepțional de mîndrie" *(Encyclopaedia Britannica*, Micropaedia, vol. VII, p. 803).

Acum ori niciodată!

Pe frontul Ardenilor e liniște în această noapte geroasă de 15 spre 16 decembrie 1944. De la Montjoie la Echternach, pe o distanță de 140 km, se întinde o fîșie îngustă de teren accidentat, cu copaci răzleți și boschete descărnate: această rană a pădurii este zona neutră ce separă armatele americane de trupele germane. De două luni, frontul — ca și vremea — a încremenit în zăpadă, în gheață. De 60 zile, adversarii se scrutează de departe, cu ajutorul binoclurilor: un război de poziții.

Soldații americani n-au altceva de făcut decît să aștepte: nemții sînt la capătul puterilor, nu mai au decît cîteva tunuri. Și alea... trase de cai! În timp ce 75 000 infanteriști americani uită, în brațele lui Morfeu, de frig, de zăpadă și de plictiseală, la cîțiva kilometri depărtare, de cealaltă parte a zonei neutre, 250 000 soldați germani ascultă cu atenție încordată ordinul de zi semnat de mareșalul von Rundstedt:

lipsite de importanţă; apoi, s-a gîndit că este vorba despre o manevră de diversiune. A luat legătura cu generalul Hodges[1], care îşi stabilise punctul de comandă la Spa. Acesta i-a comunicat că Divizia 2 a generalului Gerow, aflată în dispozitiv pe direcţia barajelor de la Roer, a fost atacată din flancuri! Din oră în oră, situaţia devine tot mai gravă. La amiază, Marc Devinne sună de la Saint-Vith, unde s-a repliat cu forţele sale după ce a fost silit să se retragă din Manderfeld. Un ajutor pentru Jones. Tot e ceva!

Fuller răcneşte fără încetare ca să obţină un batalion de întărire; Middleton îl sfătuieşte să-i mobilizeze pe cei 300 oameni aflaţi în refacere la Clervaux. În agitaţia generală, Fuller nici măcar nu se gîndise la aşa ceva. Îi mobilizează imediat pe cei 300, înzestrîndu-i cu arme şi grenade, şi-i trimite, încadraţi de poliţia militară, în cartierele periferice. Îi adună apoi pe cei din aparatul adiministrativ şi pe bucătar, ordonîndu-le să organizeze apărarea castelului. Generalul Middleton trebuie acum să se încline în faţa evidenţei: germanii atacă pe întregul front, toate liniile de apărare sînt străpunse. Nu-i mai rămine decît să-l avertizeze cît mai repede pe Eisenhower.

Ofensiva Aliaţilor în Ardeni se opreşte. Un singur şef militar american protestează: generalul Patton. El vrea să ocupe regiunea Saar, să cucerească Trier şi să ajungă la Rin. Dar nu se face nimic din toate astea. Eisenhower refuză să înainteze fără să se ştie cu totul acoperit de Roosevelt.

La 1 septembrie 1944, cînd hotărîrea de principiu a declanşării operaţiei „Strajă pe Rin" era luată de multă vreme, Hitler îl convoacă pe von Rundstedt la Rastenburg. Vlăguit, îmbătrînit, mareşalul a pierdut mult din vechea sa prestanţă. Chiar dacă-şi păstrează aparenţa de tip rece şi tăios, von Rundstedt este un om terminat, zdrobit. Cînd Hitler îi spune ce aşteaptă de la el, protestează. Protestele sale nu-l impresionează însă pe Führer. Întrevederea durează doar cîteva minute. „Ramolitul ăsta bătrîn de von Rundstedt nu pricepe nimic, aşa că va trebui să-i ordon totul, pînă la cele mai mici detalii", îi spune Hitler lui Goering.

Începînd cu 5 septembrie, von Rundstedt preia funcţia de comandant-şef al Frontului de vest. Şeful său de stat major este un ofiţer remarcabil, generalul Westphal. Von Rundstedt îi cere să întocmească un bilanţ obiectiv al situaţiei. Pierderile s-au ridicat doar în luna august la 230 000 oameni. La 10 septembrie, mai rămîn cam 700 000 oameni, asta însă numai pentru că au sosit întăriri. Noii veniţi sînt de o calitate modestă: bătrîni obosiţi, tineri lipsiţi de experienţă.

La 7 septembrie, von Rundstedt îi trimite lui Hitler primul raport. Îi cere zece divizii de infanterie şi cît mai multe blindate. Ocuparea a doua zi, la 8 septembrie, de către Aliaţi a oraşului Liège îi justifică pesimismul. Dar Hitler a răspuns deja. Printr-un ordin: „Înainte de orice, refaceţi linia de apărare a Rinului". La 10 septembrie, 200 000 muncitori încep să refacă Zidul de vest (cunoscut de Aliaţi sub numele de Linia Siegfried), aflat într-o stare jalnică. Construită între 1936 şi 1940, Linia Siegfried este învechită: turelele şi ambrazurile concepute pentru tunurile de atunci nu se mai potrivesc armelor din 1944.

Tot la 10 septembrie, armata americană eliberează Bastogne... „Ordon ca Zidul de vest să fie apărat pînă la ultimul cartuş", decretează, la 15 septembrie, mareşalul, într-un ordin de zi solemn. În acel moment, mareşalul dispune de 50 divizii de infanterie (care, teoretic, cuprind, fiecare, 10 000 oameni, dar, în realitate, n-au decît 8 000), 14 divizii Panzer şi patru brigăzi de blindate.

Jumătate din aceste trupe nu valorează mare lucru.

Ciudata călătorie din noapte

La 15 octombrie, von Rundstedt cere şi obţine 150 000 oameni... dar aceştia abia ajung să compenseze pierderile! Von Rundstedt solicită încă opt divizii de infanterie şi trei divizii de blindate. Degeaba! Hitler nu-i trimite întăririle cerute, şi asta pentru că nu mai are de unde: Germania s-a golit de bărbaţi valizi. Este momentul în care partidul nazist hotărăşte să-i trimită pe front pe cei din Hitlerjugend. Li se face o instrucţie grăbită şi intensivă. Tineri de şaisprezece ani sînt puşi astfel la dispoziţia lui von Rundstedt. Consternat, mareşalul face ceea ce a făcut mereu în situaţii asemănătoare: adresează un viguros protest. Care rămîne — mai este nevoie s-o spunem — fără răspuns.

La 24 octombrie, generalii Krebs şi Westphal, şefii de stat-major ai mareşalilor Walther Model şi von Rundstedt, sînt introduşi în cabinetul Führerului. Acesta vrea să le facă o comunicare extrem de importantă. Hitler le pare în plină formă. „Da, trebuie atacat acolo unde Aliaţii stau cel mai slab. Trebuie să ne năpustim asupra Anversului, să tăiem frontul inamic în

[1] Generalul Courtney Hodges (1887-1966) comanda, din august 1944, Armata 1 americană.

două. De acum înainte, von Rundstedt este rugat să acționeze decisiv pe întregul Front de vest. Ziua «Z» n-a fost încă stabilită. Forțe proaspete vor fi puse la dispoziția mareșalilor. Keitel și Goering se vor ocupa personal de aprovizionare și aviație. Ce părere aveți?" Surprinși, descumpăniți, generalii emit jenat obiecții timide: trupele nu li se par destul de călite, aviația — prea puțină.

Cu un gest nervos, Hitler le respinge argumentele. La 1 noiembrie, Jodl îi transmite lui von Rundstedt ordinul definitiv, pe care Führerul a adăugat, scris de mînă, cu litere mari și nervoase: „Hotărîrea, organizarea și obiectivul acestei ofensive sînt irevocabile". Și totuși, Model și von Rundstedt se pun pe treabă. Primul propune, sub denumirea de „Ceturile toamnei", o ofensivă pe un front de 65 km, cu 20 divizii. Cel de al doilea avansează proiectul unei ofensive pe 35 km cu 17 divizii. Este vorba despre două planuri, în concordanță cu cele ale Führerului, dar mai moderate. La 3 noiembrie, ei le prezintă lui Jodl. A doua zi, Hitler răspunde: „Prea tîrziu. Totul a fost hotărît!"

Totuși, discuțiile dintre Hitler și mareșalii săi continuă. Uneori, Jodl însuși dă impresia că e cuprins de îndoială și că se orientează spre o soluție mai „rezonabilă". Dar Führerul nu vrea să audă nimic. Argumentelor tactice el le opune lungi considerații militare și istorice. Monologul său sacadat se încheie mereu astfel: „Luați exemplu de la Frederic cel Mare! El a învins coaliția antiprusacă fiindcă a fost îndrăzneț și a cutezat să-și asume riscuri enorme".

Și Führerul revine la una dintre ideile sale fixe: „Istoria este o perpetuă reîncepere". Între timp, consolidarea frontului continuă. Noaptea, convoaiele de oameni și materiale se scurg spre Rin, cît despre ziua „Z", aceasta este fixată pentru 7 decembrie, amînată pentru 10, apoi pentru 16. La 10 decembrie, Hitler sosește la Bas-Nauheim pentru a „ajuta" comandamentul din vest să pună la punct ultimele amănunte ale acestei operații, „care depășește cu mult competențele limitate ale generalilor mei", spune el credinciosului său secretar Martin Bormann[1]. A doua zi, în decorul magnific al castelului medieval de la Ziegenberg, la 160 kilometri de Frontul de vest, are loc o consfătuire impresionantă.

Hitler i-a convocat pe toți comandanții de divizii. Nimic mai pestriț decît această adunare: aristocrați militari de școală veche și parveniți ai regimului. În jurul orei 17, prima surpriză: un aghiotant al Führerului îi roagă pe ofițerii superiori să-și depună armele, la vestiar, și să-și prezinte servietele la un control minuțios. Cîteva momente mai tîrziu, o nouă surpriză: comandanții de divizii sînt înghesuiți în două autocare, care se mistuie apoi cu toată viteza în noapte. Din cauza ploii și a întunericului aproape de nepătruns, atmosfera acestei ciudate călătorii este dintre cele mai sinistre. După o jumătate de oră, autocarele se opresc în fața unei uriașe cazemate: Adlerhorst.

Trecînd prin fața unui șir dublu de S.S.-iști numai ochi și urechi, comandanții coboară într-un bunker. Aici, din metru în metru, un șir de scaune. La sosirea lor, zece generali S.S. deja prezenți se ridică și se postează în spatele lor, în picioare, pentru orice eventualitate. Este evident că Hitler se teme de reeditarea atentatului de la „Wolfschantze"[2].

Lungi tirade și avinturi lirice

Dar, iată, Hitler își face apariția, încadrat de Keitel și Jodl, primul — întruchiparea servilismului, al doilea — subordonatul perfect. Führerul este gîrbovit, pare îmbătrînit, brațul stîng îi tremură, dă impresia că nu e stăpîn pe picioarele sale. Se așază și începe un lung monolog, în care e vorba despre Frederic cel Mare, Napoleon, hoardele tătare, cazaci, misiunea istorică a Germaniei, care se bate pentru apărarea Europei de invazia barbarilor asiatici. În sfîrșit, ajunge la obiectul reuniunii: „Strajă pe Rin". Începe prin a-i justifica necesitatea. Brusc, tonul discursului se schimbă. S-a terminat cu lungile tirade și avînturile lirice. Este scurt, sacadat, precis: „Apărarea nu poate împiedica dezastrul; numai ofensiva poate redresa situația noastră catastrofală!" „Oricît de gravă ar fi situația, al III-lea Reich se va redresa și va lovi, repede și puternic. Rezultatul va fi hotărîtor pentru patrie!" Apoi expune planul ofensivei, în toate detaliile. La 16 decembrie, la 5.30 dimineața, trei armate vor declanșa ofensiva pe un front de 140 km, de la Montjoie la Echternach. Ele vor forța Meusa între Liège și Namur, vor ocoli Bruxelles și vor atinge Anversul în șapte sau opt zile.

Aliații nu-și vor mai reveni și vor cere pace. „Această ofensivă ne va decide soarta, viața sau moartea", continuă Hitler, care conchide: „Ofensiva va fi un război fără scrupule și fără milă; un val de groază trebuie să-l preceadă, orice rezistență va trebui zdrobită prin teroare". Apoi Hitler se retrage, lăsîndu-i pe participanți să sărbătorească a 69-a aniversare a mareșalului von Rundstedt. „Dacă nu atingem Meusa în două zile, sîntem terminați", îi declară Westphal lui Jodl.

Începînd cu ziua următoare, întregul dispozitiv ofensiv este gata: poduri mobile de lemn, acoperite cu paie, vor permite tancurilor să traverseze fără zgomot Zidul de vest; întăriri importante (80 000 oameni) stau la dispoziție; 12 milioane litri de benzină și 15 000 tone de muniții garantează o ofensivă lipsită de grija aprovizionării. Pentru a sprijini ofensiva, Goering a promis 3 000 avioane. „Vom avea, așadar, două mii", suspină, realist, Hitler. La 15 decembrie cei 250 000 oameni din cele 20 divizii sînt gata, tancurile lui Dietrich și von Manteuffel nu așteaptă decît un semnal pentru a se arunca asupra Anversului.

În această zi de 16 decembrie, gîndurile lui Eisenhower zboară pe undeva foarte departe. Generalul Whiteley, șeful Biroului operații din statul său major, a declarat în seara precedentă în fața generalilor aviației americane reuniți la Versailles: „Nimic de semnalat

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 8/1980; 6/1980, 12/1986.

în sectorul Ardenilor". Gîndurile comandantului suprem se îndreaptă în acest moment în primul rînd spre aprovizionare.

Urmind tactica lui Napoleon

De la începutul lui decembrie, un om îi prezice totuşi o contraofensivă germană în Ardeni: colonelul Dickson, din serviciul de informaţii al Armatei 1. Exact la 1 decembrie, în raportul său lunar despre acţiunile inamicului, Dickson scrie: „Întărirea unităţilor de artilerie şi de aviaţie pare să indice pregătirea unei contraofensive, care să urmeze imediat după ofensiva noastră". Treisprezece zile mai tîrziu, acelaşi colonel Dickson mai semnalează prezenţa pe frontul Ardenilor a numeroase unităţi de geniu înzestrate cu poduri mobile. Ceea ce indică, conchide el logic, că „germanii se pregătesc mai mult de o ofensivă decît de retragere".

Dar avertismentele lui Dickson se lovesc de scepticismul general, căci nu sînt oare toţi aceşti specialişti ai serviciilor speciale nişte „maniaci" ai secretului? Dovada că şefii militari nici nu bănuiesc contraofensiva lui von Rundstedt este că generalul Bradley (comandantul Grupului 12 armată american — *Magazin istoric*, nr. 5/1985) n-a considerat necesar să doteze cu nici o rezervă cele patru divizii de pe frontul din Ardeni.

Încredinţînd răspunderea ripostei aliate clocotitorului şi excentricului general George Patton, Eisenhower — care se pricepe la oameni — ştie ce face. Patton are, fără îndoială, stofă de mare comandant. În pofida aerelor sale de fanfaron, a duritătii aparente şi a energiei sale inepuizabile, el este un om foarte emotiv. Original, deconcertant, îi place să uluiască cu propuneri şocante, ciudate. Puţini dintre colegii săi reuşesc să înţeleagă şi să treacă peste această aparenţă de cabotinaj, pe care o întreţine constant, cu mare grijă.

Toate maniile, ticurile sale sînt voite. Pozează, de pildă, în individul cel mai dur din armată. Eisenhower e însă de părere că duioşia e cel mai mare defect al său. De fapt, Patton urmează cu fidelitate tactica lui Napoleon: prin conduita sa bizară, prin capriciile sale, el oferă în mod constant soldaţilor săi subiecte de discuţie... Aceştia încep prin a-şi injura comandantul..., dar ajung repede să nu-l mai creadă decît pe el.

Cu două săptămîni înainte ca germanii să lanseze ofensiva din Ardeni, doar într-o lună de zile, de la 3 noiembrie la 3 decembrie, Patton a eliberat 500 000 kilometri pătraţi, cu 873 oraşe şi sate. La 18 noiembrie, o nouă reuşită spectaculoasă a luat cu asalt şi a cucerit oraşul Metz. Cu inimă tandră şi vorbire dură, sportiv desăvîrşit, atlet remarcabil, trăgător de elită, cavaler în sensul real al cuvîntului, lui Patton îi place să braveze. Astfel, poartă tot timpul asupra sa un revolver uriaş într-un toc incrustat cu perle. Întocmai ca un seducător cow-boy.

Acesta este omul: încîntător şi enervant, în acelaşi timp, deosebit de eficient, pe care Eisenhower l-a ales să zdrobească ofensiva lui von Rundstedt. Şi o va zdrobi.

În ziua de 23 decembrie 1944, după ce a fost informat că orgoliosul mareşal britanic Montgomery [angajat şi el pe frontul din Ardeni, în calitate de comandant al Grupului 21 armată] a optat pentru prudenţă în acţiune, generalul Patton [comandantul Armatei 3 americane] şi-a convocat ofiţerii de stat major, cărora le-a spus pe un ton grav: „Montgomery afirmă că Armata 1 [general Hodges] nu dispune de forţă ofensivă suficientă pentru a ataca. El consideră că Armata 3, a noastră, este de-a dreptul scheletică. Propune să oprim acţiunea ofensivă din Ardeni şi să adoptăm o tactică defensivă. Dumneavoastră ce credeţi? Eisenhower doreşte să vă cunoască părerea".

Au urmat protestele ofiţerilor şi exclamaţii de susţinere a lui Patton şi, în final, intervenţia fermă a comandantului: „Eu iau următoarea decizie: ne vom menţine poziţiile şi vom contraataca". ■

În româneşte de
Adrian STĂNESCU

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **MOMENTE DIN LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU APĂRAREA INDEPENDENŢEI ŞI INTEGRITĂŢII PATRIEI. MAREA DEMONSTRAŢIE PATRIOTICĂ, ANTIFASCISTĂ ŞI ANTIRĂZBOINICĂ DE LA 1 MAI 1939** *(sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; coordonatorul lucrării: dr.* **Gheorghe Zaharia).**

Editura militară, Bucureşti, 1989, 231 pp., 19 lei: *studii consacrate marilor evenimente social-politice de acum o jumătate de secol şi profundelor lor semnificaţii interne şi internaţionale.*

● **David Prodan — PROBLEMA IOBĂGIEI ÎN TRANSILVANIA. 1700-1848.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1989, 398 pp., 41 lei: *volumul final al amplei analize consacrate şerbiei în Transilvania, din sec. XVI şi pînă la 1848 (vezi* Magazin istoric, *nr. 3/1989).*

● **Nicolae Edroiu — PE URMELE LUI HOREA.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1988, 224 pp. + 14 pl. ilustr., 16 lei: *evocarea personalităţii conducătorului marii epopei ţărăneşti din Transilvania, de la 1784.*

● **Aron Densuşianu — NEGRIADA** *(prefaţă de* **Georgeta Antonescu).**

Editura Minerva, Bucureşti, 1988, XXIII + 264 pp., 15 lei: *epopee din secolul trecut, avînd ca temă „descălecatul" lui Negru-vodă.*

● **Ion Toderaşcu — UNITATEA ROMÂNEASCĂ MEDIEVALĂ,** vol. I.

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1988, 244 pp., 38 lei: *aspecte şi momente reflectînd rădăcinile istorice ce au prefigurat înfăptuirea unităţii politice a poporului român.*

● **Radu Negrea — MONEDA. DE LA SCOICILE-MONEDĂ LA CECUL ELECTRONIC.**

Editura Albatros, Bucureşti, 1988, 240 pp., 12 lei: *o istorie a evoluţiei monedei*

● **STUDII ŞI COMUNICĂRI, VOL. II.**

Muzeul Curtea de Argeş, 1987, 135 pp.: *studii de istorie locală, începînd din epoca antică şi pînă în sec. XX.*

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

Un moment important în viața lui C. Stere, după stabilirea sa în România, l-a reprezentat examenul de absolvire a Facultății de drept din Iași. Un examen mai puțin obișnuit, atît licențiatul cît și lucrarea susținută de el făcînd o impresie profundă contemporanilor. Dar să urmărim reconstituirea acestui moment din viața lui.

CONSTANTIN STERE

„Știința spre a străbate la adevăr"

Constantin Stere și-a ales subiectul pentru teza de licență *(Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept)*, căutînd momentul cînd să se așeze la scris. Își dădea acum seama de caracterul limitativ, din punctul său de vedere, al facultății pentru care optase. Normal ar fi fost să opteze pentru litere, consacrîndu-se filosofiei. Dar a ales dreptul. E probabil că ori nu a fost alegere, ci s-a îndreptat, la nimereală, spre cea mai facilă dintre facultăți, ori a ales dreptul pentru că — își spunea poate — va practica avocatura, care îi va aduce independență față de bugetul statului. Acum, cînd o absolvea și trebuia să redacteze o teză de licență, își dădea seama că materialul de care dispunea și temele sale de meditație nu pot fi fructificate, cum se cuvine, într-o lucrare pentru obținerea licenței în drept. S-a supus deci, nu fără amarnice regrete, rigorilor. A și mărturisit faptul în prefață: „Aș fi voit să-mi iau un subiect pur sociologic, fiindcă îmi adunasem un material însemnat în această ramură de cunoștinți, căreia am consacrat mai mulți ani de muncă. Dar regulamentul în vigoare al facultăților noastre nu permite aceasta. Astfel n-am putut nici utiliza în totul materialul sociologic adunat, nici n-am putut consacra pentru subiectul atît de vast al tezei mele, să dau dezvoltare necesară chestiilor pur juridice. Am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să-mi ușurez sarcina: acolo unde am fost silit să emit păreri cari se puteau părea cam riscate am căutat, unde era cu putință, în loc să mă întind în dovezi, care ar fi cerut prea mult loc și timp, să mă sprijin pe scrierile autorităților recunoscute în știință, chiar dacă în multe privințe mă deosebeam în vederi. Același lucru l-am făcut chiar în privința dreptului roman primitiv". De aici încolo începeau scuzele. A adăugat-o și pe aceea de ordin stilistic: „Trebuie să cer scuze dacă stilul pe alocurea se va părea cam greoi și fraza necorectă. Născut și crescut într-o provincie română subjugată — care de aproape un

Constantin Stere (primul din stînga) și cumnatul său, scriitorul Spiridon Popescu, împreună cu o parte din membrii familiilor lor (soțiile celor doi scriitori erau surori)

veac a fost cu desăvîrşire sustrasă oricărei înrîuriri culturale din ţara-mamă, în care nu e permis să intre măcar un abecedar român şi în care limba română se vorbeşte şi astăzi aşa cum se vorbea în Moldova de oameni inculţi acum un veac — am fost nevoit în cei 3-4 ani să mă pun la nivelul tuturor progreselor realizate de atunci în limba noastră literară. Oricîtă bunăvoinţă şi muncă aş pune, n-am putut încă reuşi".

După atîtea preparative şi măsuri de prevedere, a expus materia cărţii. Miezul lucrării se află în al doilea capitol, *Originile societăţii şi individualitatea* (de peste o sută de pagini), plasat, prin obiect, în sociologie sau antropologie filosofică. E realmente interesant şi aici aflăm acele intuiţii sau enunţuri care apoi vor fi exprimate de Durkheim[1] în lucrările sale care i-au adus o îndreptăţită faimă. Stere şi, apoi Ralea s-au referit la aceasta. Faptul nu poate face mai mult decît să ateste o vocaţie nefolosită. Pentru că altfel, în ştiinţă ca şi în literatură, nu interesează prioritatea ci opera care s-a impus ca atare. De ar fi avut răgaz, acum sau mai tîrziu, repet, să-şi ducă intuiţiile pînă la finalizare şi apoi să traducă lucrarea într-o limbă de circulaţie, poate că destinul ştiinţific al lui Stere ar fi fost altul. Dar ne putem oare închipui un C. Stere cu un alt destin?

Celelalte capitole, fără a fi lipsite de interes, sînt tratate cam repede, mai mult enunţiativ şi cu dorinţa vădită de a expedia lucrurile fără a le ocoli cu totul. Comentariul critic original e abandonat, autorul recurgînd, masiv, la citarea unor autorităţi în materie de jurisprudenţă şi sociologie, cu ample — prea ample — citate. La un moment dat, citînd opinia lui Gumplowitz[2] despre stat, adăuga în notă: „Astfel se va înlesni şi problema mea. Am căutat să dau pînă acum o dezvoltare mai mare ideilor mele, dar văd că vacanţele se apropie şi eu n-am putut intra în subiectul propriu al tezei mele... Lipsindu-mi timpul, sunt acum silit să las mai mult să vorbească alţii, astfel dispensîndu-mă de dezvoltări mai largi, necesare, dacă aş vrea să supun criticei ideilor curente şi să caut să întemeiez vederile mele izvorîte din studii de mai mulţi ani asupra sociologiei. Las această problemă pentru vremea cînd voi fi în condiţii mai prielnice muncei ştiinţifice". Iar la sfîrşitul lucrării, pe ultima ei pagină, tot într-o notă la subsol, menţiona tot explicativ: „Sunt silit să sfîrşesc acest studiu astfel, fără a-l isprăvi în realitate sau, poate, chiar fără a-l începe în modul în care am dorit să-l fac, după planul meu primitiv [iniţial]. Singura scuză pentru mine poate fi: imensitatea subiectului pentru cadrul unei teze de licenţă şi speranţa de a relua acest subiect cu altă ocazie".

A isprăvit ultimele capitole ale lucrării, probabil, prin mai 1897. S-a repezit la Iaşi, încredinţînd-o spre tipărire tipografiei Goldner, aceea unde se imprimase şi *Evenimentul literar*. Corecturile le-o fi citit el, ajutat de vreunul dintre prieteni (poate Ibrăileanu) şi la data legiuită o avea gata spre a fi înaintată comisiei de examinare. Cartea avea notată pe copertă (roşie!), după titlu, două precizări: „Studiu sociologic şi politic" şi „Teză de licenţă în drept". Precizările erau necesare pentru a sublinia caracterul lucrării şi obiectul ei. Sigur că pentru o banală teză de licenţă nu era nevoie nici de o lucrare atît de erudită, nici de tipărirea ei. Am convenit însă că Stere îşi pusese mari nădejdi în acest eveniment din viaţa lui intelectuală care — în intenţia sa — trebuia să se constituie într-o eventuală rampă de lansare spre o carieră universitară. Speranţele sale erau îndreptăţite, ţinînd seama de calitatea ştiinţifică a profesorilor Facultăţii de drept a Universităţii din Iaşi. Chiar a doua zi după susţinerea tezei de către Stere, ziarul ieşean *Evenimentul* publica un amplu şi critic articol, pe întreaga pagină întîia, intitulat *Facultatea de drept*, care demonstra insuficienţele mari ale acesteia. Se menţiona, de pildă, că singurii profesori care îşi publicaseră cursurile erau Petre Missir, I. Tanoviceanu, Dim. Alexandrescu. Un curs (de Drept administrativ şi constituţional) ţinea Const. Dissescu. Dar informatul gazetar îl găsea „superficial". De ce nu ar fi avut drept Stere să năzuiască spre o catedră, ocupată de profesori — cei mai mulţi — improvizaţi? L-ar fi interesat, desigur, catedre predînd discipline cu profil teoretic, nu tehnic. Catedra de filosofia dreptului era ocupată însă de Petre V. Missir, bun profesor, ţinea un curs interesant, avea o solidă poziţie politică în gruparea conservatoare junimistă, iar studentul şi profesorul său se preţuiau reciproc. Rămînea în obiectiv catedra ocupată de C. Dissescu, şi el om politic cu oarecare suprafaţă în gruparea conservatoare a lui Take Ionescu, bun jurist, dar navetist (locuia la Bucureşti) şi, mult ocupat cu avocatura, predîndu-şi, de aceea, cursul (cînd se prezenta la ore!), cum diagnostica gazetarul de la *Evenimentul*, cu neascunsă superficialitate. La această catedră va avea, finalmente, cîştig de cauză eroul nostru. Pînă atunci va mai avea de aşteptat, în obidă, înfrigurare şi iritare.

Deocamdată ţintea să atragă atenţia asupra persoanei sale, semnalînd celor avizaţi, printr-o lucrare, că e mai mult decît o promisiune ştiinţifică, o efectivă certitudine. De aceea a pregătit, prin amintita strategie, acest moment al vieţii sale intelectuale. Şi-a publicat, în *Arhiva. Încercările filosofice*, a redactat o teză pretenţioasă, tipărind-o. Chiar şi dedicaţia explicativă către soţia sa, tipărită, între foaia de titlu şi prefaţă, în care amintea de jertfa ei de a-l urma, benevol, „pe ţermurile Oceanului Îngheţat, pe un osîndit, pe un izgonit din viaţa civilizată", urmărea să documenteze neştiutorilor curba sinuoasă a destinului său, tragedia trăită în anii de pînă la stabilirea în România. Forţa,

---

[1] Emile Durkheim (1858-1917), filosof şi sociolog francez de orientare pozitivistă; a subliniat caracterul obiectiv, legic şi specific al fenomenelor sociale. Lucrările cele mai importante: *Despre diviziunea muncii sociale* şi *Regulile metodei sociologice*.

[2] Ludwig Gumplowitz (1838-1909), sociolog şi jurist austriac, adept al darwinismului social şi al teoriei violenţei; dintre lucrările mai cunoscute amintim: *Sociologie şi politică*, *Lupta de rasă*.

în acest fel emoția publicului — restrîns — interesat în lectura unei astfel de lucrări, a profesorilor din comisie și, a eventualilor recenzenți. Apoi, regiei acesteia prealabile i s-a adăugat aceea a examenului, a semnalării ecourilor acestui examen și comentarea, în presă, a tezei.

Examenul a fost programat în ziua de duminică, 22 iunie 1897. Era o zi caldă, frumoasă de vară într-un Iași care, în mai fusese afectat de ploi multe cu inundarea cartierelor Păcurari, Nicolina, Tătărași. Stere va fi sosit la Iași cu cîteva zile (săptămîni) înainte și se pregătea pentru solemnitate. Se îngrijise ca prietenii săi, colaboratori sau redactori în presa locală și bucureșteană, să anunțe evenimentul. Ce-i drept, nu se făcea, cu examenul său, o excepție, ziarele ieșene publicînd, de regulă, astfel de știri (chiar și liste ale noilor bacalaureați). Dar în toate cazurile, inclusiv în acesta care ne interesează, trebuiau contactați, din vreme, redactorii pentru a insera știrile cu pricina la timp și „bine". Primele anunțuri au fost publicate în două gazete locale, *Noutatea* și *Opinia*, prietene candidatului.

Evenimentul tezei de licență nu s-a oprit însă la reportaje și anunțurile menționate. Pe lîngă știrile amintite despre susținerea tezei, au început să apară și recenzii asupra acesteia. *Drapelul*, în redacția căruia lucra Ion Teodorescu, scria că lucrarea lui Stere „nu este o teză de școlar, ci o lucrare de erudit — și încă un erudit pătruns de metodele științifice moderne", și se reproducea un fragment din lucrare. În alt număr se anunța unde poate fi procurată la București și la Iași. Despre lucrare a ținut să se pronunțe și foaia conservatoare ieșeană a lui Petre Missir, *Era nouă*. Articolașul pare a fi fost scris chiar de profesor care ținea, astfel, să exprime public ceea ce afirmase în sala de examen: „Teza d-lui Stere este mai puțin un studiu juridic, pe cît o lucrare remarcabilă de sociologie. Pentru a obține un titlu academic, dl. Sterea s-a deghizat deci în legist. D-sa este însă un cugetător și e natural că lucrarea publicată este cu totul de alt calibru decît sunt de obicei așa-numitele teze de licență, pe care le copiază elevii facultăților noastre după stocul disponibil de asemenea lucrări. Ne propunem cîndva să ne ocupăm în special de teoria susținută de dl. Sterea. Deocamdată, împărtășim cetitorilor noștri cuvintele calde de gratitudine pe care dl. Stere, basarabean de origină și siberian de patimi, le adresează celor ce l-au primit la noi cu brațele deschise". E probabil că această cronică, mai mult de complezență decît analitică, a trezit iritarea *Convorbirilor literare*. Pentru cei de la revista junimiștilor Stere era definitiv clasat drept socialist și marxist (li se părea chiar, evident eronat, că găsiseră ecouri marxiste în paginile lucrării) și considerau că e periculos că pînă și o publicație conservatoare, ca *Era nouă*, elogia această teză de licență. *Convorbirile* vedeau în această prezentare din *Era nouă*, probabil, o erezie periculoasă și o încurajare a unui adversar de idei (și politic) nu numai potențial dar și actual. Revista, prin pseudonimul Pollux — care era al lui Mihail Dragomirescu — a reacționat vădit iritată, într-o neobișnuit de lungă recenzie: „Ce-a motivat, se întreba intrigat Dragomirescu, concertul acesta de elogii pe care presa noastră le-a înălțat la apariția acestei teze? Pe ce este întemeiată această reclamă atît de negustorește și de revoltător înjghebată? Premisele și concluziunile aparțin lui Jhering[1], Gumplowitz, Menger[2], Darwin, Letourneau[3] și celorlalți. Rămîne meritul de a fi înfundat pe toți psihologii și sociologii prin celebra teorie asupra originii societății și prin ridicul de sucita aplicare a ipotezei evoluționiste. Și totuși dl. C.G. Stere o să ajungă o autoritate în țara aceasta fiindcă, din păcate, sunt elemente care să-l susție ca atare, și încă cele mai multe și mai cu glas". Apoi, comentîndu-se finalul cărții, se insinua, pentru a-l compromite pe autor, caracterul marxist al concepției sale: „Și de ce nu este desăvîrșit [statul modern — *n.n.*]? vă veți fi întrebat; răspunsul o să-l găsiți în ultimul capitol al cărții d-lui Stere asupra căruia planează spiritul lui Karl Marx și al lui Fr. Engels, la spatele lui Menger și Gumplowitz, pe care ni-i invocă mereu. Care este forma societății viitoare în care se va realiza individualitatea definitivă a omului? Credem că oricine a înțeles-o. Este aceea pe care a conceput-o Karl Marx și, după dînsul, Engels, cu toți urmașii lor: lumea socialistă, a cărei proorocire dl. Stere o scoate, cu chiu cu vai, din citatele lui Gumplowitz și ale lui Menger". Dragomirescu nu vedea în Stere decît un periculos socialist și, cum se afla în plină campanie contra lui Gherea, a socotit necesar să minimalizeze pînă la anulare cartea lui Stere, în ciuda faptului că ea anunța un veritabil cugetător. Nostimada a fost că Stere va deveni profesor universitar înaintea lui Dragomirescu. Și, poate și mai nostim, pentru recenzentul din 1897, pe temeiul științific al tezei de licență, violent atacată de Dragomirescu. Ceea ce evidențiază, încă o dată, inanitatea efortului calomniator al lui Dragomirescu.

Înainte de a i se aduce lui Stere reparația din 1901, cînd a devenit profesor la universitatea ieșeană, atacul lui Dragomirescu a primit o replică imediată, prin semnătura autorizată chiar a profesorului A.D. Xenopol. Într-o notă finală polemiza explicit cu recenzia lui Dragomirescu: „Presa îndeobște a prețuit favorabil lucrarea d-lui Stere. Numai *Convorbiri literare* au găsit cu cale să fie de altă

---

[1] Rudolf Jhering (1818-1892), jurist german, autor al mai multor lucrări consacrate dreptului roman, cea mai cunoscută fiind *Der Kampf um Recht* (Scopul în drept), tradusă în limba română de T. Păcățianu, în 1898.

[2] Carl Menger (1840-1921), unul dintre întemeietorii școlii austriece de economie, susținător al teoriei utilității marginale; principala lucrare *Principiile economiei politice*.

[3] Charles Letourneau (1831-1902), antropolog francez, evoluționist convins, președintele Societății de antropologie din Paris, profesor de istoria civilizației la Școala de antropologie, autor al mai multor lucrări: *Sociologie d'après l'ethnographie*, *Psychologie ethnique* etc.

părere. Un domn Pollux... şi-a pus în cuget să dărîme cu totul lucrarea conştiincioasă a d-lui Sterea". Şi pentru a contesta pretinsa „seriozitate" a acestui „critic" (ghilimelele care înconjoară amîndouă cuvintele îndeplinesc, evident, o funcţiune ironică) îi relevă contradicţii de apreciere. Cît despre lucrare, Xenopol nu ezită să afirme: „Trebuie să salutăm cu bucurie o teză ca aceea pe care o analizăm şi care se înfăţoşează... ca o lucrare proprie care caută să stabilească o idee nouă în ştiinţa juridică. Această idee este un adaos la concepţia generală a evoluţiei, emanciparea omului din sînul naturei, a conştiinţei omeneşti din neconştiinţa firei. Acest adaos constă în dovedirea aceleiaşi procedări şi pe cale juridică. Şi ideea personalităţii s-a desfăcut cu încetul din lanţurile neconştientului, din presiunea uriaşă a spiritului obştesc al neamurilor primitive. Aceasta e teza pe care o susţine dl. Sterea în scrierea d-sale. Dacă teoria d-sale nu e de tot nouă, adecă dacă ea a mai fost rostită în trecut de unii sociologi ca Jhering, meritul d-lui Sterea constă în dezvoltarea ideii de persoană în cadrul ei firesc, evoluţia omului din studiul naturei îndeobşte. În orice caz, nu ne aducem aminte să mai fi încercat cineva, înaintea d-lui Sterea, schimbarea evoluţiunei noţiunei de persoană în drept, concepţia autorului în întregimea ei este desigur originală. Meritul d-lui Sterea stă însă nu numai în punerea în lumină a ideii arătate, ci şi în modul cum a făcut-o. Astăzi ideile nu mai au valoare, cînd sînt rupte numai aşa din senin, ci ele trebuie să fie scoase din fapte şi întemeiate pe ele. În această privire dl. Sterea se arată ca un om ce a cetit mult, a adunat din scrierile numeroase filosofice, sociologice, juridice, materialul de care a avut trebuinţă şi pe el şi-a clădit teoria. Dacă scrierea sa conţine multe citaţiuni, aceste citaţiuni dovedesc că autorul a cetit cărţile ce le citează şi că nu a luat, după sistemul unor învăţaţi de la noi, citaţiile ca ţăranul din carăle de fîn ale altora spre a le pune într-al d-sale... Într-un cuvînt, teza d-lui Sterea reiesă mult, neasămănat de mult, din cadrul cunoscut al tezelor de licenţă; este o lucrare proprie a unui om care cugetă şi a cărui cugetare este înarmată cu ştiinţa trebuitoare spre a străbate la adevăr".

Ieşise, cum se vede, foarte bine din „bătălia" pentru obţinerea diplomei universitare. Acum era diplomat universitar şi aspira spre o carieră academică. Succesul tezei de licenţă (inclusiv polemica dintre *Convorbiri literare* şi *Arhiva*) îndreptăţea această speranţă. Dar ştia bine că accesul spre învăţămîntul universitar nu depinde numai de înzestrarea ştiinţifică a aspirantului. Avea însă, pentru această nădejde, planurile sale. Fireşte, politice, fără de care trecerea pragului universităţii devenea, deocamdată, imposibilă. Recoltase un real, mare succes intelectual. Era, de fapt, numai o premisă, ce-i drept trainică, pentru ceea ce tindea să înfăptuiască. Deopotrivă, pe plan intelectual-academic şi al militantismului civic. Amîndouă, nu ocoleau adevărul întrepătrunzîndu-se şi sprijinindu-se reciproc. Era deplin pregătit, aprig şi abil, să izbîndească. ■

Z. ORNEA

Universitatea din Iaşi la începutul sec. XX, iar în medalion un susţinător şi un simpatizant al tînărului licenţiat: istoricul A.D. Xenopol

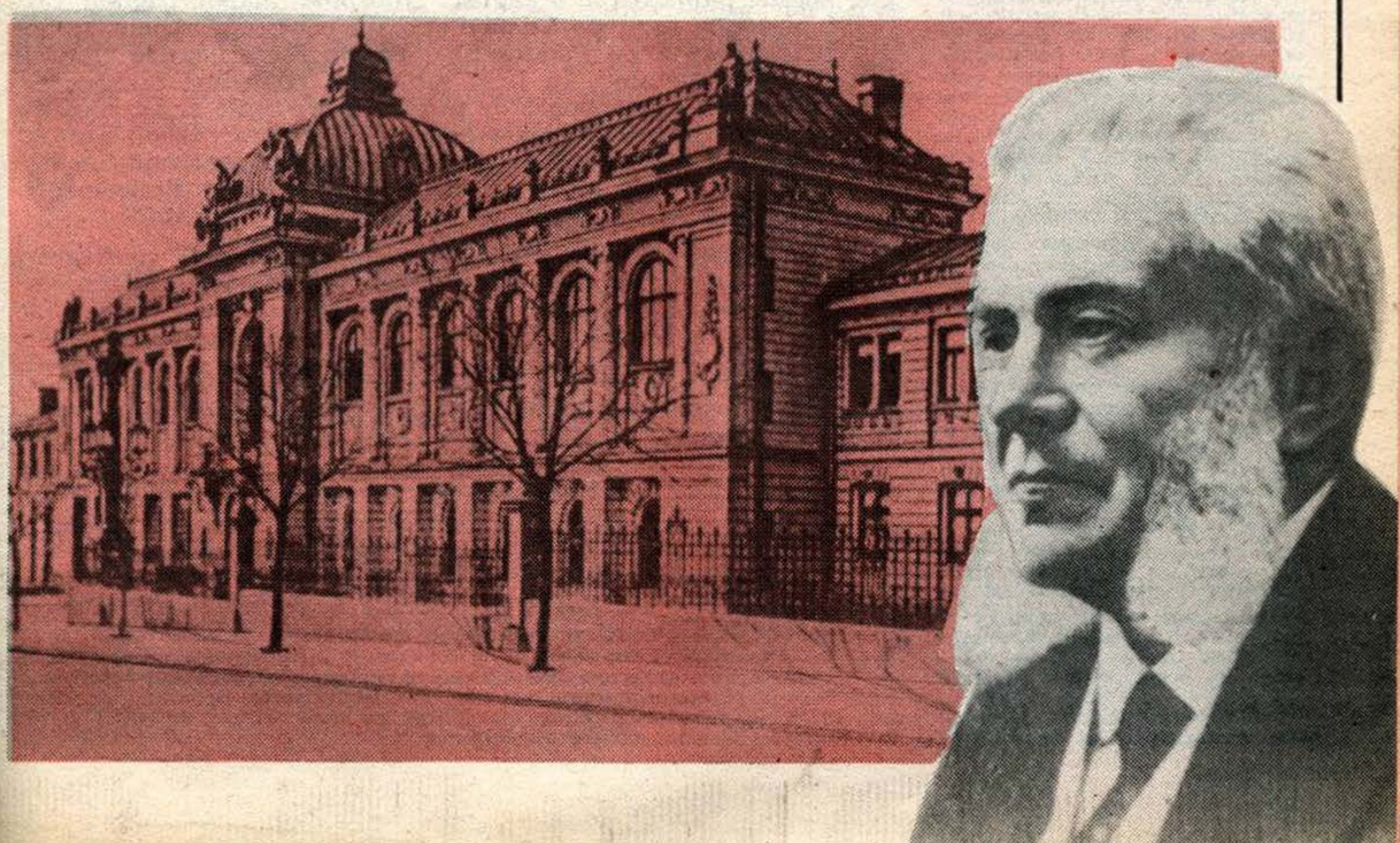

AUGUST 1939

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

În Paris, acum... 100 ani

5 mai 1889, orele 14. În prezența președintelui Republicii Franceze, Marie François Sadi Carnot, la Paris, în impozantul edificiu central ridicat pe Cîmpul lui Marte, are loc festivitatea deschiderii oficiale a Expoziției Universale, organizată — după cum subliniază Carnot — pentru a se putea admira ceea ce realizase omenirea „în secolul de muncă și progres" trecut de la declanșarea Revoluției franceze.

Punctul de maximă atracție al Expoziției din 1889 îl constituie o realizare tehnică fără precedent: cel mai înalt turn din lume, realizat de inginerul Alexandre Gustave Eiffel. Ridicat în 15 luni de zile, Turnul Eiffel, cu silueta sa zveltă, sfidează parcă legile gravitației, dominînd Parisul Expoziției, ca un simbol al forței creatoare a omului, al aspirațiilor sale de progres și civilizație.

Expoziția Universală de la Paris a reținut atenția opiniei publice românești încă din stadiul pregătirii ei. În scopul stimulării și sprijinirii unei participări românești cît mai bogate, au fost organizate un Comitet național român al Expoziției Universale (prezidat de George Bibescu, comisarul general al țării la expoziție) și comitete locale în principalele județe ale țării. La inițiativa și cu cheltuiala Comitetului național român, un grup de 40 persoane (elevi, studenți, ziariști, profesori etc.) a vizitat, între 17 august și 31 august 1889, expoziția din capitala franceză.

Unul dintre acești excursioniști români — din păcate nu am putut identifica numele său — ne-a lăsat un bogat caiet de impresii din timpul călătoriei la Paris, caiet care se păstrează la Cabinetul de manuscrise al Academiei

La 28 iulie 1939 se împlinesc 25 ani de la izbucnirea primei conflagrații mondiale, prin declarația de război adresată Serbiei de Austro-Ungaria, urmată, în scurt timp, de angrenarea altor state în conflict.

Evocînd evenimentele care au marcat desfășurarea conflagrației — în care România a intrat la 27 august 1916, în numele marelui ideal al refacerii unității naționale —, presa[1] bucureșteană din urmă cu cinci decenii aduce calde elogii eroismului ostașului român, poporului nostru, care, prin jertfe nenumărate, a înscris nepieritoare pagini de vitejie în cronica luptei pentru libertate și unitate națională.

„În istoria războiului pentru realizarea idealului nostru național — scrie *Universul* din 4 august —, ostașul român a înscris, prin acțiunile lui eroice și, mai presus de toate, prin credința și însuflețirea cu care a susținut lupta, paginile cele mai frumoase".

Privind retrospectiv evoluția evenimentelor internaționale în pătrarul de veac trecut de la izbucnirea primului război mondial, Mircea Grigorescu, prim-redactor al ziarului *Timpul*, scrie în paginile acestei publicații la 4 august: „Răsfoind, înapoi, paginile istoriei, lumea care se prepară astăzi aproape orbește să repete isprava din 1914 ar avea de învățat nenumărate lucruri crude și triste pentru contemporani". În fine, subliniază comentatorul, „economia mondială este dominată de pregătirile de luptă și s-a transformat, practic, într-o economie de război. Pentru război, aproape totul e gata pregătit. Ar fi de ajuns un semn, un amănunt, un fapt de importanța căruia nu ne-am da seama decît prea tîrziu, pentru ca războiul să se dezlănțuie și să se întindă fulgerător".

Perspectiva tot mai amenințătoare a unei noi conflagrații preocupă profund opinia publică românească. „Trăim vremuri care au substanța patetică a tragediilor antice — scrie Ionel Teodoreanu, în *România literară* —, singurul criteriu cronologic înspre timpul dus este ultimul război, iar înspre viitor, războiul care vine".

La rîndul său, istoricul Vasile Maciu — într-o recenzie la cartea lui Georges Duhamel, *Memorial de la Guerre blanche*, în care autorul francez comentează evenimentele care au dus la cotropirea Cehoslovaciei și Austriei de către naziști — scrie în *Însemnări ieșene*: „Istoria va judeca mîine și oamenii și interesele care au împins la pasivitatea din septembrie 1938 și la cea din martie 1939. O parte a maselor populare occidentale, induse în eroare de o anumită presă interesată, s-a dedat în septembrie și octombrie 1938 la manifestațiile ridicule și rușinoase cu prilejul reîntoarcerii d-lor

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

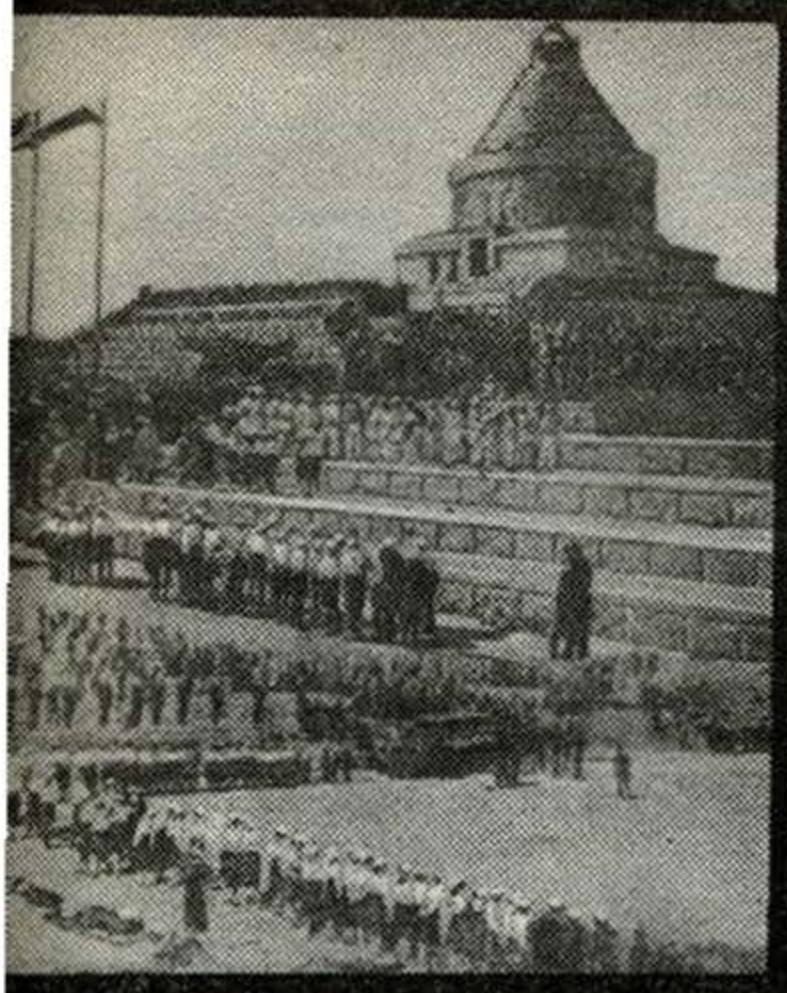

La Mărăşeşti, festivităţi comemorative ale eroicelor bătălii purtate de armata română în vara lui 1917 pentru apărarea pămîntului ţării

Daladier şi Chamberlain de la München în capitalele lor, aclamînd în aceştia pe salvatorii păcii, atunci cînd se deschideau largi porţile războiului!"

Desfăşurarea evenimentelor face previzibilă izbucnirea unei confruntări militare germano-polone care, după cum consemnează comentatorii politici din ţară şi străinătate, se poate extinde într-o nouă conflagraţie mondială. Focarul îl constituie oraşul liber Danzig, (în prezent Gdansk, în R.P. Polonă) spre care Germania hitleristă îşi îndreaptă tot mai stăruitor tentaculele, urmărind anexarea lui. În urma unei întrevederi avute la 12 august cu Ribbentrop, ministrul de externe nazist, Ciano, şeful diplomaţiei italiene, ţară aliată strîns cu cel de-al III-lea Reich, nota: „Voinţa sa de a declanşa războiul mi se pare de nezdruncinat. El respinge orice soluţie care ar fi susceptibilă de a satisface Germania şi de a evita, în acelaşi timp, conflictul. Sînt sigur că, dacă li s-ar da germanilor chiar mai mult decît cer, ei vor ataca totuşi, fiindcă sînt posedaţi de demonul distrugerii".

Un comentariu din revista *Azi*, din 31 iulie, anticipa pe baza provocărilor naziste la adresa Poloniei: „Măi Danzig, nu ştii ce nume teribil îţi este dat să porţi în lume. Şi cine ştie dacă peste o lună numele acesta nu va căpăta o semnificaţie cu totul îngrozitoare. Avioane au să zboare deasupra oraşelor, flăcări se vor ridica pe tot continentul".

Opinia publică înregistrează, cu speranţa într-o reuşită, desfăşurarea convorbirilor militare între delegaţiile U.R.S.S., Marii Britanii şi Franţei, începute la Moscova, la 12 august, în vederea încheierii unui tratat de asistenţă între cele trei state. În timp ce misiunea militară sovietică era condusă de K.E. Voroşilov, comisarul poporului pentru apărare, delegaţiile engleză şi franceză aveau în frunte pe amiralul Sir Reginald Drax şi, respectiv, generalul Joseph Doumenc, personalităţi militare de rangul doi, care nu erau membri ai guvernelor respective şi nici nu deţineau funcţii de răspundere în conducerea armatelor lor. Cele două delegaţii au sosit cu întîrziere la Moscova, după o călătorie îndelungată cu vaporul.

Relevînd importanţa unui tratat sovieto-anglo-francez, *Scînteia* din 20 august 1939 scrie: „Largi pături nu numai ale muncitorimii, ţărănimii, micii burghezii, dar şi burgheziei ţărilor neagresoare cer încheierea pactului, văd în el singura putinţă de a-l face pe agresor de a da înapoi, de a împiedica războiul". La rîndul ei, *Viaţa românească*, referindu-se la aceleaşi tratative de la Moscova, notează: „Un pact anglo-franco-rus s-ar baza pe nevoia elementară a acestor mari puteri de a se apăra în comun şi ar răspunde nevoii tuturor statelor libere din Europa de a se garanta contra unei agresiuni".

R.S. România, în Arhiva P.P. Negulescu. Din manuscrisul respectiv, am transcris paginile referitoare la Turnul Eiffel. Este, probabil, prima descriere a celebrului monument parizian, făcută de un român, la scurt timp de la inaugurarea sa. Să urmărim, în cadrul cronicii noastre, cîteva din notaţiile acestui vizitator al Turnului Eiffel.

„Uriaşul turn, al cărui nume nu este străin nimănui, se înalţă în frumosul parc al expoziţiei mai trufaş decît fiecare pavilion sau palat ce-l înconjură, căutînd cu vîrfu-i să a atinge regiunile cereşti. Înălţimea sa colosală de 300 m nu şi-a putut-o însuşi nici unul din monumentele marelui univers. Patru stîlpi sau căpriori, formînd unghiurile acestui monument, ajung să închidă la bază un pătrat cu latura de 100 m. Trei platforme sînt situate între bază şi vîrf. Prima la 57 m, a doua la 115 m şi a treia la 274 m. Deasupra acesteia din urmă se află un pavilion cu al cărui punct culminant se atinge în înălţime tocmai 300 m.

Construcţia lui s-a început la 28 ianuarie 1887. Materialul întrebuinţat s-a mărginit la 12 mii bucăţi metalice (şine), legate între ele prin ajutorul a 2 500 000 şuruburi, cîntărind în total 7 000 000 kg. Cheltuielile se ridică la cifra rotundă de 5 000 000 franci. Ce e drept, mare sumă! Cu toate acestea, dibaciul urzitor al turnului n-a rămas în pagubă, căci mare era şi numărul curioşilor veniţi la expoziţie, atraşi numai de acest monument.

[În 29 august] la ora 2 p.m. mă aflam însoţit de cîţiva prieteni în spaţiul dintre cele 4 picioare ale turnului. Ne anexarăm şi noi la coada celor înşiruiţi, care ca şi noi aşteptau să le vină rîndul de a pleca în călătoria aeriană.

Pe la ora 4 îmi veni şi mie timpul de a mă prezenta înaintea unei casierite la dreapta şi la stînga căreia şedeau doi husari francezi. Îmi liberă un mic bilet cu care putui să cer un loc în ascensorul ce în curînd avea să plece către a doua platformă.

AUGUST 1939

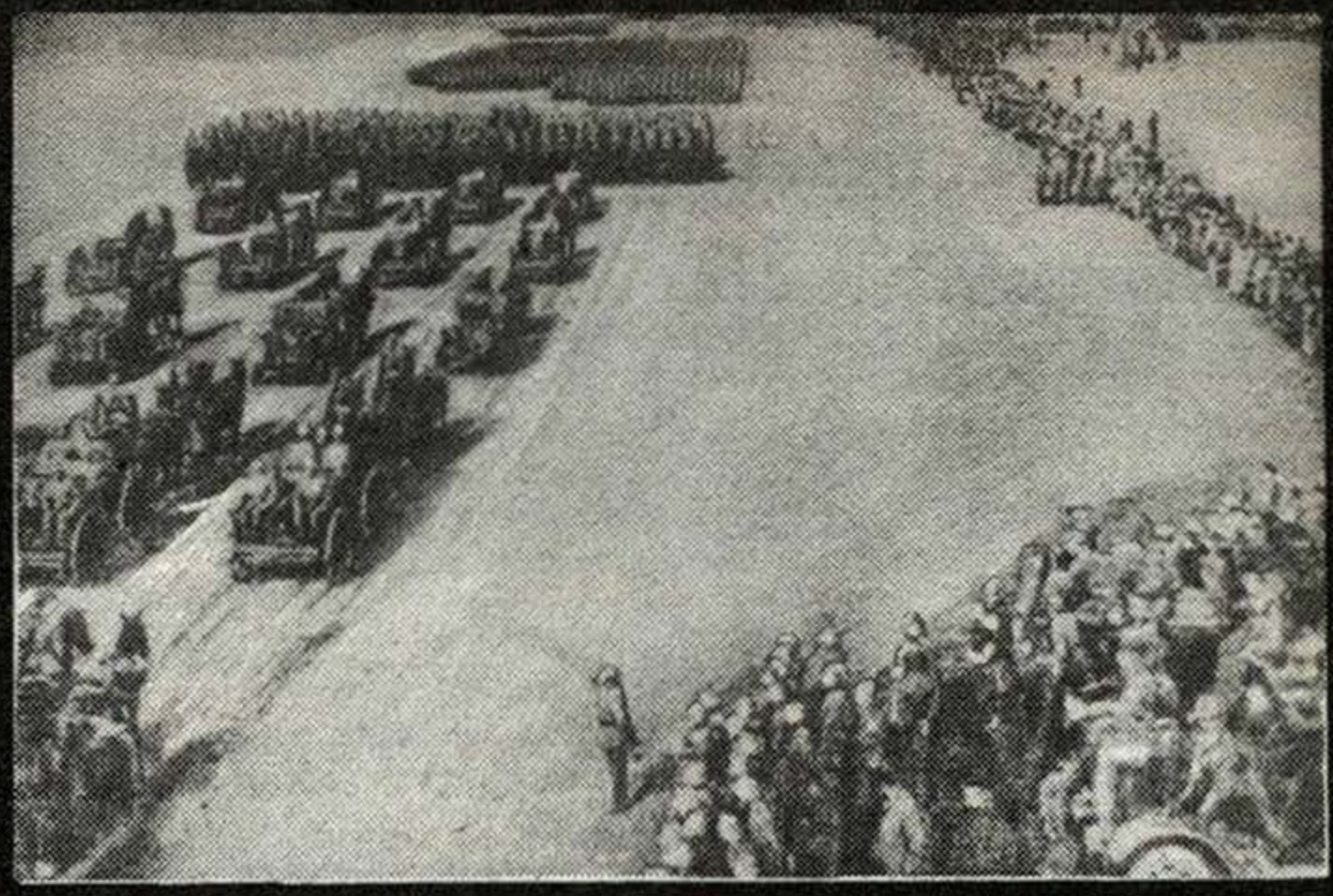

Demonstrație de forță a trupelor hitleriste în apropierea granițel cu Polonia

Închiși într-un mic vagonaș ne văzurăm ridicîndu-ne spre punctul numit, într-o direcțiune piezișă pe piciorul dinspre nord al turnului. Modul construcției turnului permitea pasagerilor să privească pe ferestrele ascensorului numeroasele monumente din jur, care rămîneau din ce în ce mai mici.

Peste vreo două minute, vagonul se opri și imediat o ușă ni se deschise. Ne aflam pe a doua platformă. Aci se găseau instalate mai multe clădiri (cabine), între care și un bufet, unde **publicul** putea să guste prăjiturile și berea din Turnul Eiffel, singurul loc de unde se putea procura cărți poștale cu portretul turnului pe dinsele, imprimat chiar pe această platformă în tipografia „Figaro", care a funcționat aci în tot timpul expoziției.

Mă grăbii și eu, spre a mă conforma cu mulțimea care mă înconjura, de a cumpăra cîteva cărți poștale prin care să anunț pe unii din prietenii mei din țară despre călătoria ce întreprindeam. Dar ocupat cu cumpărarea lor, mă văzui părăsit de tovarășii cu care plecasem pe jos. Singur și cu ceea ce tîrguisem în mînă, mă îndreptai către un birou din apropiere, unde să pot așterne cîteva propoziții scurte pe acele hîrtiuțe. Aci însă, ce să vezi? Nu numai că n-aveai loc la birou, dar n-aveai nici cu ce scrie, căci era atîta lume încît unii în lipsă de condeie (tocuri) se serveau numai de cîte o simplă peniță sau de vreun creionaș rătăcit prin strîmtele lor buzunare, iar ca birou le serveau genunchii ori pereții camerei.

După ce aruncai din fuga condeiului puținele rînduri ce aveam de scris, ieșii pe platformă. Privii puțin la mulțimea ce se preumbla prin parcul expoziției, precum și pe străzile Parisului și pentru că timpul aci trecea repede, trebui să iau loc în urma celor înșiruiți între două zăbrele de fier dispuse în linie șerpuită spre a fi în curînd transportat pe a patra platformă. După o așteptare de trei sferturi de oră intrai în ascensorul ce aștepta aici și la ușa căruia con-

Nu se ajunge însă la încheierea pactului preconizat, tratativele fiind întrerupte la 22 august. După cum declară mareșalul Voroșilov, conducătorul delegației sovietice, „negocierile cu misiunile militare engleză și franceză au fost întrerupte din cauza serioaselor deosebiri de vederi care s-au constatat în timpul convorbirilor" (*Universul*, 28 august).

La 23 august 1939, la Moscova este încheiat un tratat de neagresiune între Germania și U.R.S.S., ajungîndu-se în cîteva zile la o înțelegere între cele două țări privind stabilirea unei noi ordini politico-teritoriale între Marea Baltică și Dunăre. Documentul este semnat de cei doi miniștri de externe, german și sovietic, Ribbentrop și, respectiv, Molotov.

În țara noastră, ca și în întreaga lume, încheierea pactului germano-sovietic stîrnește stupoare și îngrijorare, România fiind direct vizată în statutul ei teritorial și politic și agravîndu-se izolarea ei pe plan internațional. Primul ministru, Armand Călinescu, nota în însemnările sale: „Lovitura de teatru a acordului germano-sovietic. Socotesc situația foarte gravă. S-au înțeles oare la o împărțire a Poloniei și României? Merg cu Gafencu la rege. Îl găsesc impresionat, dar neschimbat în opinii! Tot antigerman și pro-francofil și pro-anglofil"[1].

Implicațiile pactului germano-sovietic asupra României erau astfel explicate de Hitler într-o scrisoare din 25 august către Mussolini: „Prin acordurile încheiate, s-a asigurat atitudinea cea mai binevoitoare a Rusiei în cazul unui conflict și, înainte de toate, posibilitatea intervenției României în cazul unui astfel de conflict nu mai există. România nu se mai află în postura de a lua parte la vreun conflict împotriva Axei"[2].

Încheierea pactului germano-sovietic a avut o influență negativă și asupra activității P.C.R., a forțelor democratice și antifasciste din România, la această situație contribuind și noile directive date de Comintern care — după cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — „au provocat o adîncă confuzie și dezorientare în partid, au frînat pentru un timp activitatea sa, au creat pericolul îndepărtării de partid a unor largi categorii sociale, a numeroase grupări politice. Ele au avut repercusiuni grave asupra întregii activități desfășurate în România pentru unirea poporului împotriva fascismului și agresiunii Germaniei".

Evidențiind învățămintele care trebuiesc trase din desfășurarea faptelor istorice care, în urmă cu cinci decenii, au marcat declan-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1989.

[2] O analiză istorică a condițiilor și contextului în care a fost încheiat pactul germano-sovietic din 23 august 1939, în lucrarea: M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, București, 1988; vezi, de asemenea, Livia Dandara, *România în vîltoarea anului 1939*, București, 1985.

Delegația țării noastre participantă la festivalul folcloric internațional de la Nisa (Franța)

sarea celui de-al doilea război mondial, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază, în cuvîntarea rostită la Plenara C.C. al P.C.R. din 27-28 iunie 1989: „Este bine cunoscut că politica de concesii și de capitulare față de Germania nazistă, acordul de la Miinchen, inclusiv pactul Molotov-Ribbentrop, nu au oprit agresiunea ci au încurajat-o".

Peste Europa, notează Tudor Teodorescu-Braniște în revista *Azi*, din 20 august, „s-a lăsat o liniște grea, tragică în care nu se aude decît vuietul neîntrerupt al marilor uzine de înarmare".

Bazîndu-se pe hitleriști, horthyștii se dedau la acte provocatoare la adresa independenței, suveranității și integrității statului român. Au loc incidente de frontieră provocate de grănicerii maghiari, guvernul de la Budapesta mobilizînd la granița cu România cca. 250 000 soldați.

Prin luări ferme de atitudine, reprezentanți ai cetățenilor maghiari din România își exprimă dezacordul față de campaniile revizioniștilor horthyști. „Orice ar spune Radio Budapesta — scrie revista *Kimondom* — noi, secuii și ungurii din Ardeal, ne simțim bine în România, fiindcă aici sîntem în plină proprietate a drepturilor omenești și ale celor cetățenești. Ungurii din România sînt în curent cu faptul că orice încercare de revizionism constituie sămînță de război. Or, noi vrem pacea".

Presa bucureșteană prezintă rezultatele recentelor investigații arheologice efectuate în diferite locuri de pe cuprinsul țării. Astfel, *România*, din 11 august, semnalează descoperirea în castrul roman de la Porolissum (azi Moigrad, județul Sălaj) a opt table de bronz, scrise pe ambele părți, care alcătuiesc, după cum precizează prof. C. Daicoviciu, „piesele a două diplome militare de lăsare la vatră a soldaților veterani romani" și care „reprezintă o imensă valoare istorică, căci din ele se stabilește cu preciziune organizarea militară romană a Daciei în anul 110 e.n., precum și numele guvernatorului de atunci al Daciei". Ziarele prezintă, de asemenea, noi vestigii arheologice din Dobrogea, de la Dinogeția și de la Enisala. La Dinogeția, săpăturile sînt conduse de prof. Gheorghe Ștefan, iar la Enisala de prof. G. Avachian. „Deosebit de importantă — scrie *Timpul* din 12 august — este descoperirea a numeroase monede de la Mircea cel Bătrîn și de la Petru al Mușatei, precum și descoperirea unei bogate ceramice românești, dovada evidentă de puternică viață românească ce înflorea la Enisala încă din veacul al XIV-lea". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

ductorul striga neîncetat: Înaintați! Înaintați!, numărind în același timp persoanele care intrau înăuntru. Îndată ce numărul de 63 se împlini, intră și el închizînd ușa după sine. Aci găsii iarăși cîțiva din camarazii cu care plecasem de la bază. Deși știam foarte bine că soliditatea turnului era de netemut, cu toate acestea frica cuprinsese sufletele tuturor cînd se puse ascensorul în mișcare. Și aceasta cu atît mai mult cu cît de astădată vedeam că ascensorul urmează linia curat verticală și apoi cu o iuțeală cu mult mai simțită. Trecurăm a treia platformă unde ne schimbarăm într-un alt ascensor care echilibra pe cel dintîi și începusem a ne continua calea către vîrf, obișnuiți puțin cu această mișcare, cînd instantaneu un fior de nedescris trecu prin ceul fiecăruia. O detunătură se auzi și o zguduitură, abia simțită, se produse. Mîinile tuturor se prinseră, fără voie, iar cîteva dame, ce erau printre noi, nu putură să se abțină de a nu da strigăte de disperare. Credeam că ne așteaptă o catastrofă. Dar, în realitate, nu era nimic, căci ascensorul își continuă drumul pînă la sfîrșit. Descinserăm în fine pe a patra platformă sănătoși. Imediat ne informarăm despre cauza fricii noastre care fu următoarea: Comitetul expoziției luase hotărîrea ca în fiecare zi la ora 5 1/2 p.m. să se dea cîte o salvă de pușcă din balconul ce se ridica deasupra acestei platforme, hotărîre care fiindu-ne necunoscută a putut să producă în noi acea spaimă grozavă.

Platforma a patra, deși la o asemenea mare înălțime, avea cu toate acestea o suprafață destul de mare. Afară de partea centrală care era rezervată funcționării ascensorului și de jurul-împrejurul căreia erau mai multe prăvălioare în care se vindeau obiecte cu Turnul Eiffel pe ele, care să poată redeștepta în memoria celor suiți aici aducerea aminte de acest măreț monument al Franței, mai cuprindea încă un spațiu încăpător pentru mai mult de 200 oameni".

Unitatea românilor — eveniment cu răsunet european

La Simpozionul de istorie pe tema Aspecte ale unității române și italiene, organizat de Institutul de istorie „Nicolae Iorga" și Institutul italian de cultură din București (5-6 iunie 1989) au fost prezenți cu importante contribuții științifice istoricii italieni Arturo Colombo, Paolo Virgilio Gastaldi și Alfonso Scirocco, care au avut amabilitatea să răspundă unor întrebări adresate de redactorul revistei noastre Dorin Matei.

— Care sînt, după părerea dumneavoastră, trăsăturile comune ce caracterizează evoluția raporturilor româno-italiene în decursul timpului?

Prof. Gastaldi (titularul catedrei de istoria doctrinelor politice moderne și contemporane la Universitatea din Pavia): Originile noastre sînt comune. Dar eu cred că nu numai această origine a jucat un mare rol în apropierea celor două popoare de-a lungul istoriei lor. Este întotdeauna nevoie și de voința oamenilor. Și am să vă dau un exemplu, pentru a ilustra și mai bine ideea mea. Dacă doi frați se despart din fragedă pruncie și trăiesc departe, fără să se mai vadă, fără să știe unul de celălalt, primul la Reykjavik și cel de al doilea la Tombuktu, nu îi putem numi frați în adevăratul sens al cuvîntului. Așa și în cazul a două popoare: este nevoie de o voință reciprocă de a se căuta, de o conștiință a problemelor comune și de o mare solidaritate care să se transforme, atunci cînd este cazul, într-un ajutor politic mutual.

Prof. Colombo (profesor de istoria doctrinelor politice la Universitatea din Pavia, membru în comitetul de redacție al revistei Risorgimento; ultima sa carte, apărută în 1986, Padri della Patria. Protagonisti e testimoni di un altra Italia, s-a bucurat de un deosebit succes): Un alt factor care ne-a legat foarte mult a fost originea noastră europeană. Avem un patrimoniu european, cu o istorie multiseculară, care, mai presus de orice, poate garanta viitorul într-o lume amenințată de spectrul războiului nuclear. Este o cale dificilă, dar este singura, și noi, intelectualii, trebuie să ne considerăm puternic angajați în această direcție.

Prof. Scirocco (titularul catedrei de istorie a Risorgimento-ului din cadrul Facultății de litere a Universității din Neapole, membru în Consiliul de conducere al Institutului de istorie a Risorgimento-ului italian și în Comisia națională pentru publicarea operei lui Cavour, președintele Institutului din Campania pentru istoria ziaristicii; în 1980 a primit premiul „Napoli"): Și mie mi se pare că tocmai acest aspect — formarea unor convingeri comune în cadrul opiniei publice din țările noastre asupra problemelor cele mai importante privind politica europeană — a constituit și constituie un puternic factor de apropiere.

— Cum apreciați ajutorul reciproc pe care cele două popoare și l-au acordat în sec. XIX, în timpul luptei lor pentru unitate națională și independență?

Prof. Colombo: Am citat în lucrarea mea de cuvînt numele a patru mari patrioți români: Bălcescu, Rosetti, frații Brătianu. Pornind doar de la aceștia și avem dovada bogăției de contacte personale, de legături culturale și raporturi politice între fruntașii români și cei italieni.

Prof. Gastaldi: Secolul trecut a constituit într-adevăr o extraordinară dovadă în acest sens. Și românii și italienii aveau de rezolvat două probleme fundamentale pentru existența lor istorică: unitatea națională și independența. În acest proces ei și-au acordat un formidabil sprijin reciproc, practic și teoretic.

Prof. Scirocco: Cele două popoare și-au cucerit unitatea și independența luptînd din greu contra puterilor care doreau să păstreze în Europa situația stabilită la Congresul de la Viena. Țelul guvernelor României și Italiei în momentul 1859-1860 era tocmai să arate că se putea stabili o nouă configurație politică. Ele s-au grăbit să unifice organismele statale și au căutat să se înscrie în „concertul european" prin încheierea unor alianțe externe.

Prof. Colombo: Să nu uităm că românii și italienii au luptat în secolul trecut pentru a construi o nouă Europă, fără caste și privilegiați, garantată de democrație, de solidaritatea între popoare, diferite dar nu inamice, o Europă a păcii ca suprem obiectiv. Ajutorul mutual pe care și l-au acordat popoarele noastre atunci s-a dovedit extrem de prețios. Eu sper că această colaborare va continua și se va întări, va spori. Doar o Europă unită poate juca un rol în dezvoltarea valorilor culturale și a demnității umane, în care noi toți credem.

— Care sînt preocupările dumneavoastră actuale în domeniul cercetărilor istorice?

Prof. Gastaldi: Atenția mea se îndreaptă în primul rînd asupra ideilor politice din perioada Iluminismului și pînă astăzi, mai ales asupra democraților italieni și a legăturilor lor cu mediile culturale din Europa.

Prof. Colombo: Personal, am renunțat la vechiul sistem al istoriei evenimențiale și mă preocupă acum studierea curentelor politice, a opiniei publice, a rolului partidelor, prezența intelectualilor, rolul ziarelor în difuzarea ideilor nu numai în rîndul elitei, ci și al maselor. Se poate înțelege astfel mai bine rolul jucat de femei, (considerate multă vreme în afara „subiectelor istoriei") în societate.

Prof. Scirocco: Aprofundarea raporturilor între putere și cetățeni — spre exemplu: cum s-a desfășurat concret administrarea justiției în Mezzogiorno, în sec. XIX —, care au fost formele de solidaritate între muncitori și cele de manifestare ale asociațiilor muncitorești, iată principalele probleme care mă preocupă în prezent.

— Împărtășiți-ne opinia dumneavoastră despre colaborarea cu colegii români, modul în care considerați că trebuie să se desfășoare cooperarea intelectuală între țările noastre.

Prof. Colombo: Am fost pînă acum, începînd cu anul 1984, de patru ori în România. Apreciez colaborarea mea cu colegii români drept extrem de eficace și de importantă. Ea mă ajută — ne ajută, în general, pe noi, italienii, dar cred că și pe istoricii români — să înțeleg mai bine analogiile dintre, spre exemplu, instituțiile administrative și politice ale celor două țări în a doua jumătate a sec. XIX. Eu am inaugurat la Universitatea din Pavia un seminar permanent care are ca temă Figuri și probleme ale istoriei românești în sec. XIX și XX. Studenții italieni au putut astfel cunoaște și înțelege mai bine lungul drum al românilor spre unitate și moștenirea pe care mișcarea liberal-democratică română a putut să o transmită exponenților de frunte ai celei italiene, de la Mazzini la Garibaldi.

Prof. Gastaldi: Le port o mare stimă istoricilor români. Pe unii dintre ei îi cunosc de mulți ani și îi apreciez pentru rigoarea lor științifică. De asemenea, colaborarea cu istoricii români ne ajută în depistarea de noi informații, deosebit de prețioase pentru istoria noastră, cum sînt, de pildă, cele legate de istoria Risorgimento-ului ori legăturile unor revoluționari italieni — Mazzini, Garibaldi — cu luptătorii democrați-revoluționari români.

Prof. Scirocco: Am constatat că studierea politicii externe, a instituțiilor și ziaristicii oferă multe și importante ocazii pentru a confrunta rezultatele cercetărilor desfășurate în Italia și România. Întîlnirile între istoricii din cele două țări sînt extrem de fecunde în rezultate. În plus, ele oferă posibilitatea să confruntăm metodele celor două școli istoriografice și să ne îmbunătățim tehnicile de cercetare.

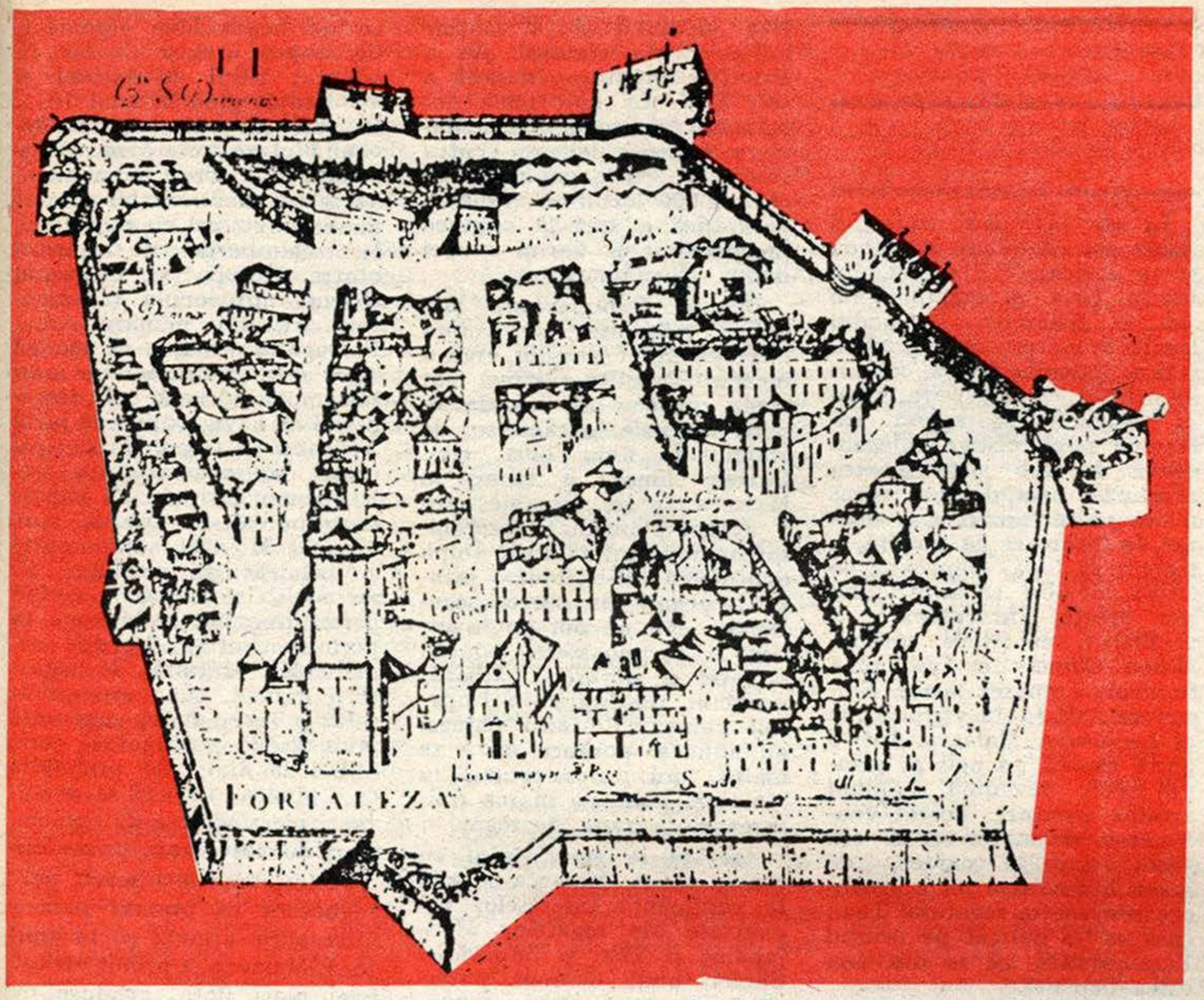

BIOGRAFIA UNUI ORAŞ

MALACCA

Federaţia Malaysia (Malesia, cum îi spun localnicii) se află în partea centrală şi sudică a peninsulei Malacca, din sud-estul Asiei (Malaysia peninsulară) şi în partea de nord şi nord-est a insulei Kalimantan (Borneo). Teritoriul ei de 332 995 km² este scăldat la apus de Oceanul Indian, în strîmtoarea Malacca, ce o desparte de insula indoneziană Sumatera, iar la răsărit şi sud de Marea Chinei de Sud. Malaysia, o federaţie de 13 state, este o ţară multinaţională: 46,8% malaysieni (bumiputra — fiii pămîntului), 34% chinezi, 8,9% indieni şi pakistanezi, restul fiind format din alte grupuri etnice minoritare. Cea mai mare producătoare din lume de cauciuc natural, staniu, ulei de palmier, Malaysia are totodată, importante resurse de lemn din jungla ecuatorială, ţiţei, piper, cacao, ananas etc.

Alături de Kuala Lumpur, unul dintre cele mai importante oraşe ale ţării este Malacca — declarat recent „oraş istoric" —, aşezare cu o istorie agitată, port pe ţărmul strîmtorii omonime, situat la circa 150 km sud-vest de Capitală.

În imaginea de sus: puternicul fort „A Famosa", construit de navigatorul portughez Afonso de Albuquerque.

O întîmplare de bun augur

În sec. XIV-XV, sud-estul Asiei era dominat de două state: regatul Madjapahit, din insula Java, și regatul Thai sau al Siamului. În sudul insulei Sumatera se afla micul stat al Palembangului, condus de prințul Parameswara, vasal al regatului Madjapahit. Încercînd să-și cîștige independența de sub suzeranitatea acestuia, prințul și-a atras mînia protectorului său. Acuzat de încercare de revoltă, a trebuit să fugă. Împreună cu cîțiva membri ai anturajului său, prințul Parameswara a străbătut, cu cîteva corăbii, Marea Chinei de Sud, pînă în insula Tumasek (astăzi Singapore), aflată în vîrful sudic al peninsulei Malacca. Într-o luptă scurtă, l-a ucis pe prințul local, devenind stăpînul acestor ținuturi. Fostul conducător al insulei însă era vasal regatului siamez, de aceea înlăturarea lui a provocat intervenția regatului Thai, ceea ce l-a obligat pe prințul Parameswara să ia din nou calea bejeniei.

Legenda spune că plutind cu corăbiile sale prin strîmtoare, spre nord, într-o zi el s-ar fi oprit la gura unui rîu, lîngă un sat de pescari, ca să vîneze. La un moment dat, unul dintre cîinii prințului a fost atacat de un șoarece de cîmp. Atunci Parameswara ar fi exclamat: „Îmi plac aceste locuri. Aici și un șoarece sare la luptă!" Luînd întîmplarea de bun augur, prințul s-a hotărît să se stabilească acolo. Și, pentru că hazardul făcuse ca atunci cînd luase această decizie să stea sub un „melaka" (denumirea în limba malaysiană a unui pom fructifer — „Phylantus emblica" — al cărui fruct se numește mirabolane și are un gust acrișor), el a botezat așezarea Melaka.

Cert este că legenda, ca mai toate legendele, are un sîmbure de adevăr. Tentativa prințului de a obține independența statului său a avut loc în ultima decadă a sec. XIV. În anul 1403, documentele consemnează că Malacca devenise deja un centru comercial, cu o populație de circa 2 000 locuitori. Situarea geografică a stat la originea prosperității ei, dar și a unei istorii zbuciumate.

Prințul Parameswara și-a extins stăpînirea și asupra împrejurimilor orașului, unde a început să cultive grîne. Tot acolo oamenii săi au descoperit primele zăcăminte de staniu. În anul 1404, cînd Curtea chineză a trimis la Malacca un sol, Parameswara a acceptat imediat suzeranitatea împăratului Chinei. După expedierea tributului, prințul a primit din partea suzeranului său un act de învestire și recunoaștere, odăjdii scumpe și umbrela galbenă, simbolul regalității în Imperiul chinez. Emisarii chinezi au adus și porunca de a se înălța un monument în Malacca, pentru a marca ridicarea ei la rang de regat.

Așezată la gura rîului cu același nume, Malacca se afla la confluența intereselor comerciale ale regatelor Madjapahit și Thai și împărăției Chinei, unde domnea puternica dinastie Ming (1368-1644)[1]. În port apa era suficient de adîncă, ceea ce permitea corăbiilor să se apropie foarte mult de mal. Vînturile musonice băteau de două ori pe an, în direcții convenabile. La începutul anului, musonul de nord-est aducea corăbiile chineze, siameze, javaneze iar din luna mai, musonul de sud-vest le împingea pe cele arabe și indiene. Portul era mereu plin de corăbii, între care se distingeau joncile chinezești cu ochi pictați la prova.

„A Famosa"

În anul 1424, cînd prințul Parameswara a murit, el a lăsat o așezare înfloritoare, cu un negoț bine organizat. Cei șapte urmași ai săi au adoptat titlul de sultani și au domnit pînă în anul 1511. În sec. XV, Portugalia, devenită mare putere navală și comercială, dorea să monopolizeze cel mai rentabil comerț al secolului: cel cu mirodenii. În schimburile de mărfuri dintre Europa și Extremul Orient, mirodeniile reprezentau articolul numărul unu. Portugalia urmărea să smulgă acest comerț din mîinile arabilor, folosind noua cale descoperită de navigatorii ei în jurul Africii, pe la Capul Bunei Speranțe. Malacca devenea astfel, pentru lusitani, un important punct de tranzit spre insulele Moluce, supranumite și insulele mirodeniilor. Ei au sosit la Malacca, cerînd permisiunea să stabilească în port un contoar (agenție comercială). Sfătuită de negustorii indieni, conducerea orașului a încercat să captureze mica flotilă portugheză, care, aflînd la timp de primejdia ce o pîndea, a reușit să se salveze, pierzînd însă 20 oameni care au fost luați prizonieri.

Întîmplarea le-a servit portughezilor ca pretext pentru intervenția armată și, în anul 1511, Malacca „a primit vizita" unei mari flote, conduse de Afonso de Albuquerque[2], inițiatorul expansiunii portugheze în Asia. În puternica luptă ce a avut loc, la care au participat sultanul Malaccăi, Mahmud, și fiul său, călărind pe elefanți dresați, superioritatea portugheză a fost evidentă: la 24 august 1511, orașul a căzut. Malacca și-a pierdut independența. De Albuquerque a organizat apoi administrarea portugheză a teritoriului și a ridicat un puternic fort, „A Famosa" (faimosul), care vreme de 130 ani a rezistat multor atacuri ale conducătorilor statelor din peninsula Malacca. Interiorul

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1978, 5/1983.

[2] Navigatorul portughez Afonso de Albuquerque (1453-1515), exponentul politicii de hegemonie maritimă a Portugaliei, a pus stăpînire, în numele coroanei lusitane, pe căile maritime spre Extremul Orient. El a cucerit Goa, în 1510, și Malacca, în 1511, unde a implantat contoare portugheze.

fortului găzduia colonia de portughezi, care își avea acolo și birourile.

Comerțul organizat de iberici era foarte rentabil: piperul, de pildă, cumpărat în Orient, era vîndut în Portugalia la un preț de 40 ori mai mare.

În anul 1580, Spania a anexat Portugalia, iar în 1594 portul Lisabona a fost închis pentru negustorii olandezi și englezi. În aceste condiții, nord-europenii au fost siliți să se îndrepte spre răsărit, pentru negoțul cu mirodenii și alte mărfuri. Astfel se explică apariția olandezilor și englezilor în apele Asiei de Sud-Est. În 1602, companiile comerciale olandeze unificate au creat „Compania unită a Indiilor orientale". Deși interesul ei major îl constituia cucerirea insulelor mirodeniilor, o primă hotărîre a companiei a fost să pună stăpînire pe Malacca, atît pentru poziția ei geografică convenabilă, cît și pentru că se afla sub controlul concurentului portughez.

În iulie 1640, după ce au supus blocadei portul Malacca și au bombardat fortul „A Famosa", olandezii au debarcat și au încercuit orașul. În ianuarie 1641, în urma unui asediu de șapte luni, Malacca, pradă foametei și molimelor, a căzut în mîinile cuceritorilor.

Dar noii stăpînitori au hotărît să mute centrul principal al teritoriilor cucerite de ei în Asia de Sud-Est în orașul Batavia (astăzi Jakarta) din insula Java, Malacca fiind menținută sub dominație numai pentru a nu fi folosită de o altă putere maritimă. Încă de la început, olandezii și-au atras ostilitatea localnicilor, deoarece, deținînd monopolul întregului comerț, ei ofereau prețuri cu mult mai mici decît cele practicate pînă atunci. Stăpînirea lor a durat 150 ani.

Lungul drum spre Merdeka

În aceeași perioadă, mările lumii erau brăzdate și de navele unei alte companii, la fel de viguroase — Compania engleză a Indiilor răsăritene, căreia regina Elisabeta I (1558-1603) îi conferise, în anul 1600, dreptul de monopol comercial pentru orice bunuri ce proveneau din regiunile de la est de Capul Bunei Speranțe. Englezii căutau locuri de amplasare a contoarelor lor și în zona Asiei de Sud-Est. Ei urmăreau să-și amenajeze un port în partea mai adăpostită a golfului Bengal, pentru a-și construi antrepozite, a-și repara și realimenta corăbiile, aflate în drum spre China sau venind de acolo. În 1786, negustorii britanici s-au stabilit în insula Penang, situată la circa 500 km nord de Malacca. Dar Penangul se afla prea departe de Moluce, insulele mirodeniilor, ca să poată juca un rol important ca bază de tranzit.

Opt ani mai tîrziu, în timpul Revoluției franceze, Olanda a fost ocupată de armata franceză (decembrie 1794). Evenimentul s-a repercutat indirect și asupra destinului orașului Malacca. Bazele navale olandeze au intrat și ele sub controlul Franței. Pentru a evita ocuparea de către francezi și a posesiunilor coloniale olandeze, guvernul, aflat în exil, a încheiat o convenție cu britanicii, care prevedea ca toate coloniile Olandei să fie ocupate de englezi pe durata războiului, urmînd ca ei să le înapoieze metropolei posesoare la sfîrșitul ostilităților. În acest context, în 1795, Malacca intra în stăpînirea englezilor, pînă în 1818, cînd olandezii au reocupat-o, pentru o perioadă de numai șase ani, adică pînă în 1824, cînd, în conformitate cu tratatul anglo-olandez de la Londra, din 17 martie 1824, orașul și zona adiacentă au fost cedate Regatului Unit.

Cu cinci ani în urmă, englezii ocupaseră insula Singapore, din sudul peninsulei Malacca, iar în 1826 au reunit Malacca, Singapore și Penang în „Straits Settlements", constituind, din 1867, o singură colonie a coroanei engleze. Dominația engleză asupra orașului Malacca s-a înstăpînit astfel pentru întreg secolul XIX și aproape jumătate din veacul nostru.

La scurt timp după izbucnirea războiului în Pacific (decembrie 1941), militariștii japonezi au debarcat în nordul peninsulei Malacca și, în scurt timp, au cucerit-o în totalitate, cu excepția Singaporelui, unde garnizoana engleză a opus o rezistență puternică, pînă în februarie 1942[1], cînd s-a predat. Ocupația japoneză s-a manifestat printr-un val de represiuni, asasinate, foamete și muncă forțată, cărora malaysienii le-au răspuns printr-o rezistență extrem de activă[2]. Mulți dintre ei au fost trimiși de către japonezi în campania din Birmania, unde, din cauza climei și a tratamentului inuman, mortalitatea a înregistrat indici foarte ridicați[3].

Odată cu capitularea Japoniei, la 2 septembrie 1945, războiul a luat sfîrșit și pentru orașul Malacca. Ultimii japonezi s-au predat la începutul lunii septembrie, Marea Britanie reintrînd în rolul ei de „putere protectoare". Poporul malaysian s-a angajat pe calea luptei de eliberare națională. După o serie de negocieri între personalitățile politice malaysiene și reprezentanții guvernului englez, negocieri care au durat mai mulți ani, Abdul Rahman Putra, întîiul prim-ministru al noului stat independent, a proclamat, pe principalul stadion al orașului Kuala Lumpur, nașterea Malaysiei moderne. „Merdeka!" — Libertate! a fost cuvîntul rostit de primul ministru și reluat apoi de toți participanții la adunarea din ziua de 31 august 1957, cînd, în tumultul mulțimii entuziaste, s-a înălțat noul drapel național. ■

Mihai CONRAD

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 2/1967; 11, 12/1988; 12/1986, 1-4/1987.

PĂLTINIŞ

Aşezat pe povîrnişurile Munţilor Cibinului, între 1380 şi 1470 metri înălţime, Păltinişul este staţiunea aflată la cea mai mare altitudine din ţara noastră. Totodată, se numără şi printre cele mai vechi. Primele cabane au fost construite aici între anii 1894 şi 1898 şi tot în această perioadă de pionierat a turismului nostru montan au fost amenajate primele poteci prevăzute cu marcaje, spre vîrful Onceşti şi Cheile Cibinului. În decursul anilor, numărul amenajărilor (cabane şi hoteluri, restaurante, pîrtii de schi pentru adulţi şi copii, staţie de telescaune şi teleschi), ca şi al potecilor turistice, a sporit, staţiunea înscriindu-se ca una dintre cele mai complexe din ţară.

Într-un anume fel, Păltinişul — aflat la 34 km depărtare de Sibiu — reprezintă pentru sibieni o staţiune similară Poienei Braşov pentru braşoveni. Din oraş se ajunge în staţiune urmînd mai întîi un traseu în lungul pîrîului Şteaza, apoi cu serpentine ce urcă tot mai îndrăzneţ spre inima munţilor.

Peisajul, de un pitoresc deosebit, prilejuieşte şi o întîlnire de neuitat cu istoria.

Prima şi cea mai semnificativă întîlnire de acest fel ne-o oferă municipiul *Sibiu*, principalul loc de plecare spre staţiune. Menţionat documentar pentru prima oară în anul 1191, cu numele *Cibinium*, Sibiul datează de bună seamă, dinaintea acestei date, deoarece în anul respectiv aici şi-a avut reşedinţa un „*praepositum Cibiniensem*" (un dregător al autorităţii centrale), ceea ce presupune existenţa încă de atunci a unei aşezări stabile, cu tradiţie.

Distrus în timpul invaziei tătarilor (1241-1242), Sibiul s-a refăcut rapid, devenind unul dintre cele mai importante centre meşteşugăreşti şi negustoreşti ale Transilvaniei. El s-a numărat printre oraşele transilvane ce a întreţinut ample legături economice şi politice cu Ţara Românească. Numeroşi voievozi de la sud şi răsărit de Carpaţi au acordat privilegii comerciale negustorilor din Sibiu, care, la rîndul lor, au furnizat produse cerute de pieţele de peste munţi, aceste fructuoase raporturi contribuind la dezvoltarea oraşului.

Numeroase obiective stau mărturie a rolului pe care Sibiul l-a avut în decursul istoriei. Între acestea în primul rînd cetatea, ale cărei ziduri şi bastioane se păstrează în mai multe locuri. Există, de asemenea, monumentale construcţii eclezias-tice şi laice, grupate îndeosebi în jurul celor două pieţe. Între clădirile de mare valoare arhitectonică ale oraşului, amintim Palatul Brukenthal, ce adăposteşte colecţia de artă şi istorie, precum şi biblioteca fostului guvernator al Transilvaniei[1], primăria veche,

Staţiunea Păltiniş într-o imagine de acum o jumătate de veac

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1978.

monument în stil gotic cu adaosuri de ornamente Renaissance, unde se află Muzeul de istorie județean, Casa cojocarilor (în stil gotic tîrziu), Turnul Sfatului, cu o bogată perspectivă spre toate împrejurimile orașului.

La Sibiu și-au avut reședința numeroase organisme politice și culturale, care au militat pentru înfăptuirea marilor aspirații ale românilor: sediul Comitetului național român în timpul Revoluției de la 1848, Biblioteca ASTRA, redacția *Tribunei* ș.a.m.d. Tuturor acestor mărturii ale bogatului trecut, municipiul le adaugă impresionantele construcții ale prezentului, într-o arhitectură ce îmbină ingenios tradiția cu liniile moderne arhitecturale.

Istoria ne însoțește însă și de-a lungul traseului spre Păltiniș. Chiar la ieșirea din Dumbrava Sibiului — pădure seculară în inima căreia se află cunoscutul muzeu etnografic al tehnicii populare — un drum lateral face legătura cu *Cisnădioara*, vechi sat a cărui biserică-cetate, monument de artă romanică datînd din 1223, străjuiește de pe o culme localitatea de azi.

Revenind pe drumul spre Păltiniș, turistul amator de istorie întîlnește localitatea *Rășinari*, unul dintre cele mai vechi sate — menționat documentar la 1467 — cu o bogată viață culturală. „Locuitorii — îi descria la început de veac Nicolae Iorga — erau odinioară niște «codreni» foarte săraci, strîngători de rășină, pe care o vindeau sașilor. Apoi ei căpătară turme, din care se hrăneau mai mult decît din holde pe acest pămînt pietros de sub muntele brazilor și stîncilor. Întărindu-se, înlesnindu-se și alcătuindu-se tot mai bine, ei putură dura de-a lungul celor două văi spumegătoare case de lemn bine încheiate și clădiri de piatră, care toate păstrează însă tipul casei românești de munte. Ei ajunseseră oameni hotărîți, mîndri, fără frică de «domni»... ținînd la hotarul și la cinstea lor...

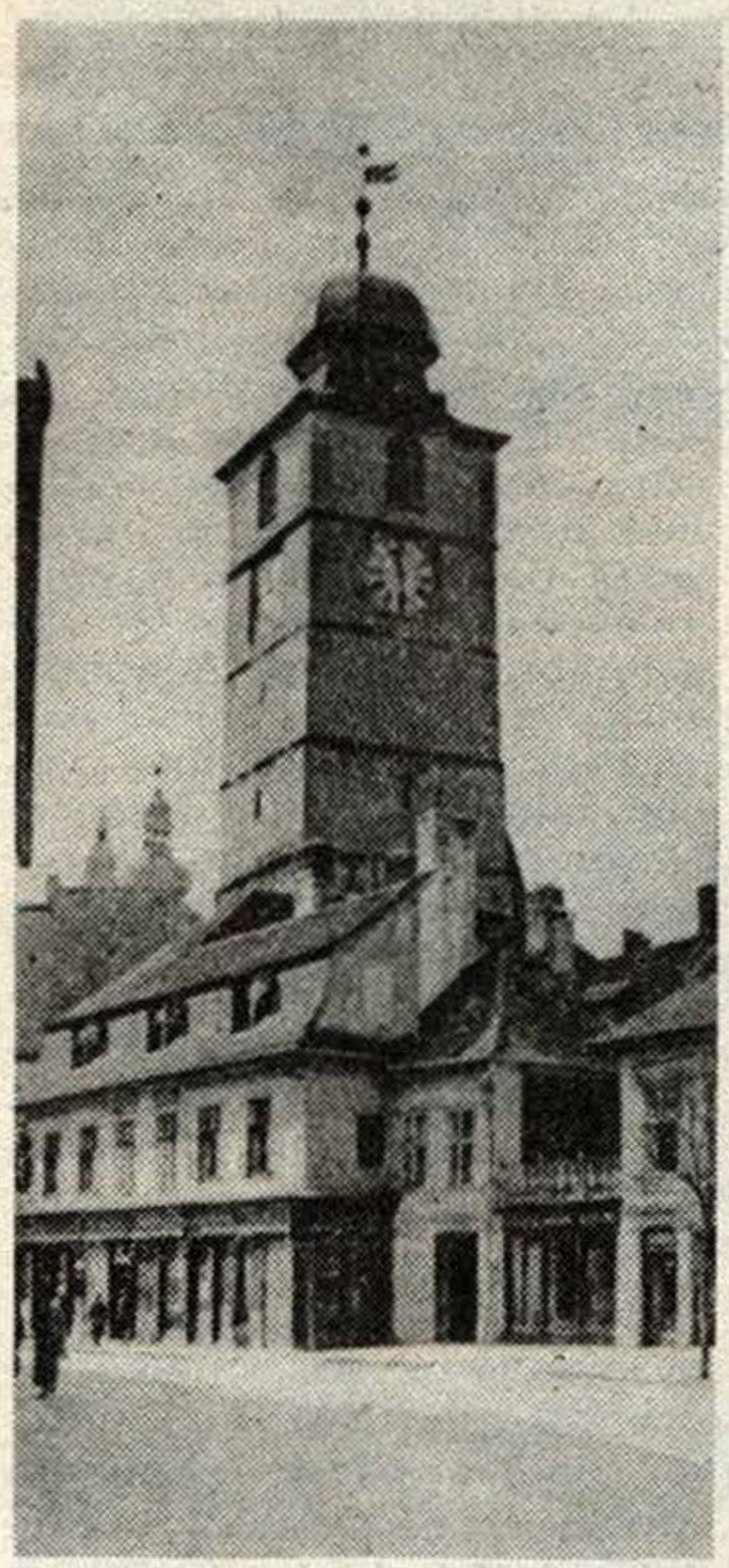

Turnul Sfatului din Sibiu — monument istoric și de artă

Ei se luptară pentru pămînt cu «maghistratul» Sibiului, aducînd înainte mărturii de la Craiul Matiaș și de la bătrînul domn muntean Radu, tatăl lui Mircea, pe care-l numeau Negrul".

De-a lungul anilor, din acest loc s-au ridicat personalități de seamă, luptători pentru unitatea și libertatea poporului român, promotori în diferite domenii ale culturii: Andrei Șaguna, mitropolit al Ardealului și unul dintre conducătorii de seamă ai Revoluției transilvane de la 1848 (al cărui mausoleu se află în centrul localității), Octavian Goga (casa lui natală, organizată ca muzeu memorial se află pe o uliță în apropierea centrului comunei). La Rășinari au trăit și Sava Popovici Bărcian, unul din valoroșii cărturari de la început de veac XVIII, Ilarie Mitrea — cunoscut explorator ș.a.

Multe alte localități de la poalele Cibinului s-au afirmat prin istoria lor îndelungată, prin contribuția pe care au adus-o la făurirea statului național român. Din *Sadu* (un traseu turistic unește Păltinișul de această localitate, unde se află cel mai vechi lac de acumulare din țară, construit cu ocazia înălțării aici a primei hidrocentrale) sînt originari Ion Inochentie Micu (promotor al mișcării de emancipare națională a românilor la jumătatea sec. XVIII), Samuil Micu (unul dintre corifeii Școlii Ardelene), precum și cărturarul iluminist, primul medic oftalmolog român, Ioan Piuariu Molnar. În *Rod*, sat menționat documentar la anul 1419, s-a născut Aaron Florian, istoric și revoluționar pașoptist; din *Săliște* s-au ridicat Ioan Lupaș și Onisifor Ghibu, luptători pentru unitate națională în 1918.

De menționat și faptul că la *Poiana Sibiului* (localitate de asemenea, veche, datînd din anul 1522) a ființat cea mai veche publicație a păstorilor, intitulată *Stîna*.

Munții Cibinului (sau ai Cîndrelului) au reprezentat una dintre fortărețele dacice, și, totodată, unul dintre centrele lor de cultură și civilizație. Aici, pe baza cercetărilor arheologice, au fost identificate două *davae*: *Căpîlna* și *Tilișca* (această din urmă așezare cu un deosebit rol economic, probat și de descoperirea unor tipare monetare dacice).

Tradițiilor istorice, Păltinișul și zona înconjurătoare le adaugă realizările prezentului, dintre care cele mai semnificative sînt marile amenajări hidroelectrice de pe Valea Frumoasei (străbătută și descrisă odinioară de Mihai Sadoveanu) și de pe Rîu Mare, a căror înfăptuire adaugă noi frumuseți și deschide noi perspective de dezvoltare, inclusiv din punct de vedere turistic. ■

Gheorghe DAVID

telex...telex...

● 50 așezări, datînd din vremea culturilor neolitice Boian și Gumelnița și pînă în sec. X e.n., au fost identificate pe raza localității Nanov, situată în vecinătatea municipiului Alexandria ● Picturile rupestre descoperite în județul Sunid, din R.P. Chineză, oferă noi date despre modul de viață al oamenilor, despre flora și fauna din China de nord, în urmă cu 3 000 ani ● Autorul metodei scoaterii navelor la suprafață prin pomparea aerului în recipiente atașate de epavă — se arată într-o scrisoare a lui Vincențiu Babeș către Nicolae Popea — este un român transilvănean, Lazăr Popovici, care și-a brevetat invenția în 1839. Scrisoarea amintită datează din anul 1864; ea a fost recent depistată în fondurile Muzeului de istorie din Arad, fiindu-ne comunicată de Dan Demșea ● După cincisprezece ani de stăruitoare căutări a fost identificat acum traseul drumului roman ce unea castrul de la Războieni-Cetate cu acela de la Călărași, jud. Cluj. ● Pe baza unor recente descoperiri, arheologii egipteni au stabilit că verigheta se purta în perioada Egiptului antic; vechii egipteni considerau că „artera dragostei" ținea de la inimă pînă la inelar ● Lingviști americani afirmă că sînt pe punctul de a reconstitui unica limbă vorbită de oameni acum 100 000 ani ● O raritate numismatică ne semnalează Cezar Bosoancă, membru al Societății numismatice. Este vorba despre o monedă folosită de minerii din Banat, în sec. XVIII. Minerii plătiți cu asemenea monede își puteau procura cele trebuincioase *numai* de la prăvăliile stăpînilor minei, firește la prețurile impuse de aceștia ● Cunoscutul muzeu Ermitaj din Leningrad împlinește 225 ani în 1989. Cele 225 tablouri de maestri flamanzi și olandezi, aduse de la Berlin de Ecaterina II pentru a împodobi camerele Palatului de Iarnă, au constituit primele colecții ● Încă una dintre inscripțiile ce alcătuiesc așa-numita cronică de la Bucovăț a fost descifrată; ea ne furnizează data exactă a nașterii voievodului Mihnea II: 26 octombrie 1565 ● A apărut ediția a doua a lui *Oxford English Dictionary*. Este cea mai mare carte din lume și cîntărește 62,2 kilograme. În cele 20 volume sînt explicate 290 500 cuvinte; dicționarul numără în total 350 milioane caractere tipografice. Prima ediție (1928) a fost terminată în 70 ani, actuala în numai 5 ani, grație calculatorului. Întregul text a fost înregistrat și pe un disc compact, cu suprafața cît palma unui om ● La British Library din Londra a fost descoperită o poezie necunoscută a lui Dante (1265-1321). Scrisă pe verso-ul unui manuscris din sec. XIV, a rămas ascunsă ochilor cercetătorilor vreme de șase veacuri ● În 1991, deci în preajma aniversării a 500 ani de la călătoria lui Columb către America, ar urma să fie lansat filmul avînd ca protagoniști pe Max von Sydow și Patrick Swayze. Subiectul: descoperirea Americii de către vikingul Leif Eiriksson ● Expoziția *Antichități egiptene în colecțiile din România* — reunind și cîteva piese considerate unicate mondiale (fragment dintr-o statuie a lui Tutankhamon, statnete reprezentînd-o pe Isis lactans etc.) — organizată de Complexul muzeal județean de istorie Cluj, în colaborare cu alte instituții muzeale și universitare din țară — a fost prezentată pînă acum la Cluj-Napoca, Tîrgu Mureș, Deva, Timișoara, Oradea, Arad, București, Constanța, urmînd a fi organizată și la Tulcea.

CLIO ANUNȚĂ

CĂLĂREȚUL DE BRONZ — ORIGINAL SAU COPIE?

Statuia ecvestră a împăratului Marc Aureliu, din centrul vechii Piețe a Capitoliului (ale cărei planuri au fost trasate de Michelangelo Buonarroti), este unul dintre cele mai cunoscute monumente ale Romei. Locuitorii Capitalei italiene au primit cu emoție știrea că poluarea provocată de gazele de eșapament, ploile acide și alți agenți ai mediului au produs răni adînci sculpturii. În anul 1981, ea a fost „internată" într-un atelier de restaurare, pentru a i se aplica un „tratament" care a durat aproape opt ani. Cei mai buni specialiști italieni s-au întrecut în a readuce la viață celebrele siluete în bronz ale calului și călărețului, executate cu optsprezece secole în urmă (cca. 170 e.n.).

În sfîrșit — a anunțat presa italiană —, lucrările de restaurare s-au încheiat, vechiul monument și-a recăpătat aspectul original, urmînd a fi transportat, cît de curînd, pe locul său din piață. Deocamdată, el se află încă într-o încăpere a atelierului. Dar de la această știre au trecut cîteva luni și călărețul de bronz nu a ieșit la lumina zilei. Restauratorii nu vor să-l mai lase expus capriciilor naturii. Ei susțin că eforturile lor ar fi anulate, dacă monumentul ar intra din nou în mediul poluant al orașului. Locul său este într-un muzeu — afirmă specialiștii —, iar în Piața Capitoliului trebuie plasată o copie a celebrei sculpturi.

De altfel, în Italia, procedeul se practică. Cu ani în urmă, locuitorii Florenței l-au trimis pe celebrul „David" al lui Michelangelo (executat în anii 1501-1504) tot într-un muzeu, în locul lui, de la intrarea în Palazzo Vecchio, fiind plasată o copie. Deocamdată este greu de spus ce vor admira pe viitor vizitatorii Romei în Piața Capitoliului: anticul călăreț de bronz sau o copie executată azi.

F. D.

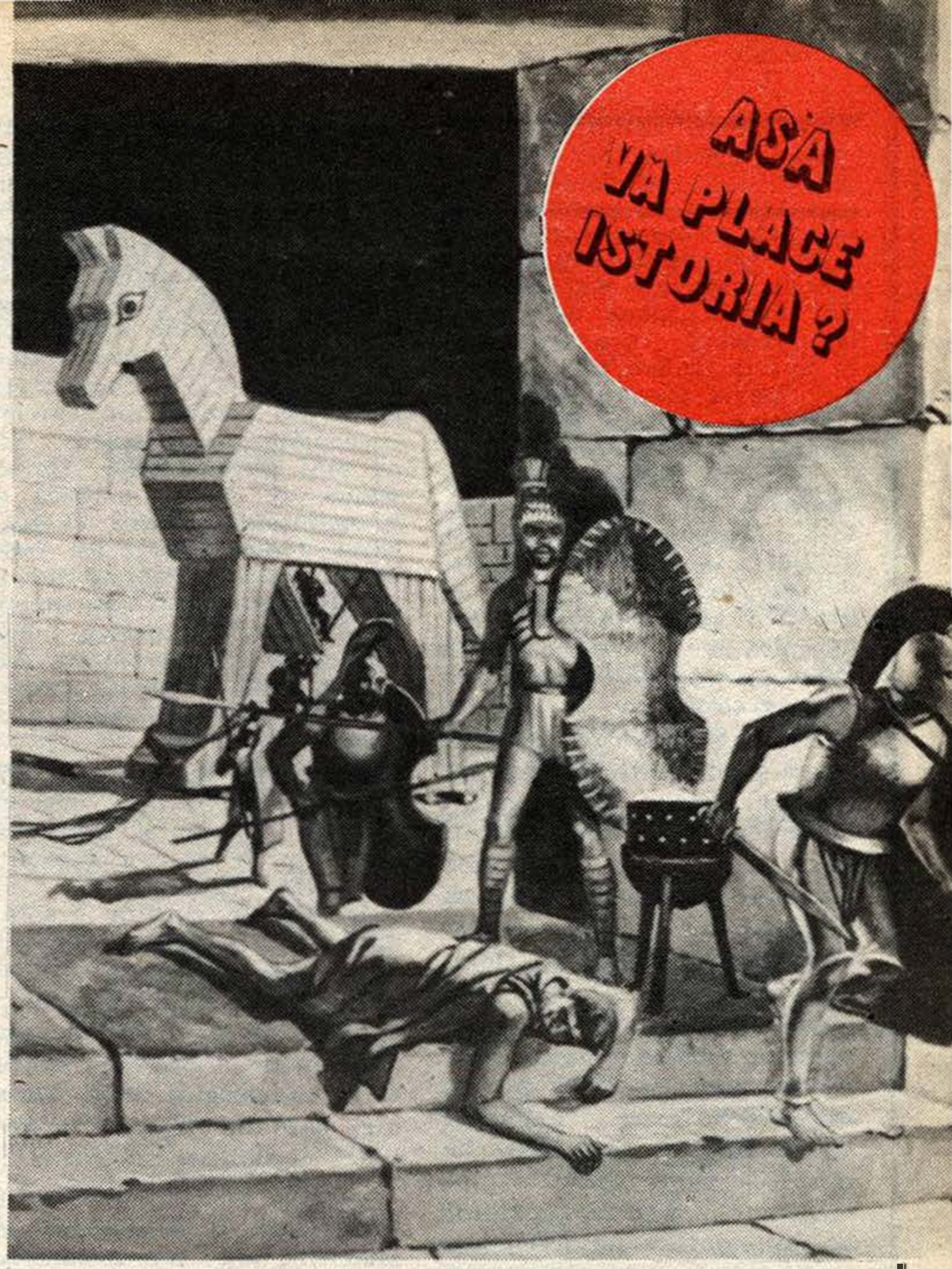

A AVUT LOC RĂZBOIUL TROIEI?

În 1935, atunci cînd Europa începuse să se alarmeze de zgomotele cizmelor de dincolo de Rin, la Paris era reprezentată o piesă a scriitorului şi diplomatului Jean Giraudoux, intitulată Războiul Troiei nu va avea loc[1]. **Eroii lui Homer erau, în această piesă, purtătorii de cuvînt ai opiniilor care se confruntau atunci în Franţa, pentru preîntîmpinarea pericolului nazist.**

Giraudoux nu era primul care dădea viaţă întîmplărilor trăite de ahei (vezi miniglosarul nostru) **şi troieni. Încă de la redactarea de către Homer, spre mijlocul veacului VIII î.e.n., a epopeilor** Iliada **şi** Odiseea, **eroii acestui război — care durase zece ani şi se încheiase prin distrugerea cetăţii Troia — stimulaseră imaginaţia dramaturgilor şi poeţilor. În Atena democratică a sec. V î.e.n., cei trei mari poeţi tragici, Eschil, Sofocle şi Euripide, aduseseră pe scenă destinele lor dramatice, care inspiraseră apoi şi pe scriitorii francezi din veacul XVII, în special pe Racine. La începutul sec. XX, irlandezul James Joyce pornea de la povestirea din** Odiseea **pentru a descrie călătoria eroului său, un Ulise modern, în romanul cu titlul omonim (apărut în româneşte, în 1984; traducere şi note de Mircea Ivănescu), operă al cărei stil a influenţat considerabil literatura contemporană.**

Şi acestea nu sînt decît cîteva dintre numeroasele exemple de posteritate glorioasă a eroilor lui Homer. Agamemnon, Menelau, Ulise, Ahile, Hector, Priam, Elena, Andromaca şi Penelopa fac demult parte din patrimoniul comun al culturii universale.

---

[1] Reproducem acest articol, într-o formă prescurtată şi cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, din revista franceză *L'histoire*, nr. 104 (octombrie 1987). Autoarea lui, *Claude Mossé*, profesor la Universitatea Paris VII, a semnat mai multe lucrări în domeniu: *Les institutions politiques grecques à l'époque classique*, *Le travail en Grèce et à Rome*, *Le monde grec et l'Orient* (în colaborare) etc.

Dar cum s-a desfăşurat, de fapt, acest război, ai cărui protagonişti ne sînt atît de familiari? Ca să spunem lucrurilor pe nume: a) noi nu cunoaştem conflictul decît prin intermediul celor două epopei atribuite, prin tradiţie lui Homer şi scrise cam la 500 ani după consumarea războiului; b) nici *Iliada*, nici *Odiseea* nu povestesc, de fapt, războiul Troiei. *Iliada* relatează numai cîteva zile din ultimul an al luptei aheilor pentru cucerirea cetăţii Troia, iar *Odiseea* — pericolele înfruntate de Ulise, în timpul călătoriei sale de întoarcere. Aflăm aici, întîmplător şi indirect, cum s-a terminat conflictul, prin faimoasa înşelătorie cu calul de lemn, ce a dus la victoria aheilor.

După 2 500 ani

Dar să amintim, pe scurt, faptele, așa cum sînt relatate de Homer. Elena este soția lui Menelau, care domnește în Sparta. Într-o zi, la curtea din Sparta sosește Paris, fiul lui Priam, regele Troiei, un tînăr de o rară frumusețe și de o mare îndrăzneală, care abuzează de legile ospitalității, răpind-o pe Elena și ducînd-o la Troia. Grecii trimit soli, printre care pe Ulise, pentru a cere înapoierea reginei, dar sînt refuzați. Astfel izbucnește un război care durează zece ani.

Evident, istoricul este tentat să-și pună întrebări privind fundalul istoric al povestirii homerice. Încă din antichitate, s-a încercat cunoașterea cauzelor reale ale războiului, motivele lui, durata exactă, organizarea armatelor. Herodot (cca. 484 — cca. 425 î.e.n.) își începea istoria războaielor medice — conflictele dintre greci și perși (mezi), din sec. V î.e.n. — amintind că ele fuseseră declanșate de răpiri de femei. Istoricul grec credea că răpirile dinaintea acestui conflict nu avuseseră astfel de consecințe dramatice.

Tucidide (455/454-400/399 î.e.n.) se îndoia că războiul Troiei ar fi avut amploarea pe care i-o atribuiseră cei vechi. El făcea eforturi să înțeleagă cum reușise Agamemnon, conducătorul oastei aheilor în război, și regele Micenei, o cetate destul de măruntă (în viziunea lui Tucidide), să adune o expediție atît de amplă. Calculînd numărul luptătorilor angajați în tabăra greacă după „catalogul navelor" din cîntul II al *Iliadei*, Tucidide explica durata mare a conflictului prin lipsa de bani și de mijloace de subzistență, ceea ce i-ar fi obligat pe greci, în ciuda numărului lor, să prelungească asediul, folosindu-și o parte din forțe în alte activități, destinate procurării hranei. În orice caz, războiul Troiei, conchidea Tucidide, nu putea fi comparat cu cel prezentat de el, războiul peloponesiac (431-404 î.e.n.)[1].

După 2 500 ani, în 1963, un arheolog american, Carl Blegen, încheia comunicarea asupra săpăturilor arheologice organizate de Universitatea din Cincinnati în localitatea Hissarlîk (Troia) din Turcia[2] cu următoarea afirmație: „Nu ne mai putem îndoi, ținînd seama de starea actuală a cunoștințelor noastre, că războiul Troiei a fost un fapt istoric și că în timpul lui o coaliție de aheeni sau micenieni, sub conducerea unui rege a cărui suzeranitate era recunoscută, a luptat împotriva poporului din Troia și a aliaților săi".

Săpăturile de la Hissarlîk începuseră în ultimul sfert al secolului trecut, la inițiativa unui om de afaceri german, Heinrich Schliemann[3]. Îndrăgostit de cultura greacă, dornic să regăsească locurile unde s-au desfășurat principalele evenimente evocate în poemele atribuite lui Homer, Schliemann a inițiat și săpăturile arheologice de la Micene[4], care au relevat importanța civilizației miceniene.

În iulie 1873, Schliemann a avut șansa de a descoperi la Hissarlîk un tezaur compus din numeroase obiecte; el l-a denumit imediat „tezaurul lui Priam". Săpăturile au continuat pe șantierul arheologic de la Hissarlîk pînă la moartea lui Schliemann, în 1891. La acea dată, arheologii aveau certitudinea că celebrul „tezaur al lui Priam" data în realitate de la începutul mileniului II î.e.n., fiind deci anterior războiului Troiei, pe care cronologiile anticilor îl situau în ultimele decenii ale veacului XIII î.e.n.

În cronologia arheologică, cetatea care corespundea perioadei de la sfîrșitul sec. XIII — de atunci, cercetătorii au denumit-o Troia VII — fusese arsă. Glorioasa cetate înconjurată de ziduri, pe care grecii o asediaseră timp de zece ani, cu greu putea fi cucerită. S-a încercat rezolvarea dificultății, căutîndu-se în altă parte localizarea Troiei lui Priam. Dar rezultatele săpăturilor întreprinse în satucul Bunarbași, aflat la două ore și jumătate mers de Hissarlîk, au fost la fel de decepționante. Oricum, Hissarlîk rămînea locul cel mai credibil.

Între timp, săpăturile efectuate la Micene scoseseră la lumină o civilizație care, în ciuda unor sensibile diferențe, avea numeroase similitudini cu cea revelată în Creta, ca urmare a săpăturilor lui Sir Arthur Evans (1851-1941). Schliemann nu se îndoia că obiectele de preț descoperite în mormintele din Micene erau mărturii ale splendorii regatului lui Agamemnon. Dar progresul cercetărilor întreprinse în alte localități peloponesiene, la Tirynth și la Pylos, aducînd o mai bună cunoaștere a civilizației miceniene, au readus deodată în atenție „problema homerică". Problema existenței lui Homer, a atribuirii celor două poeme unuia sau mai multor autori și a interpolărilor ulterioare, care fuseseră pînă atunci exclusiv de resortul filologilor, au apărut deodată în miezul dezbaterilor dintre arheologi. Odată cu descoperirea civilizației miceniene, s-au născut noi întrebări: Homer a prezentat evenimente care au avut loc în timpul vieții sale? Sau a fost istoricul unui război care s-a desfășurat la sfîrșitul epocii miceniene?

„Anacronismele" poemelor

Descoperirile arheologice au fost folosite pentru a justifica intuiția lui Schliemann. Agamemnon fusese, într-adevăr, conducătorul unei vaste coaliții a grecilor, forța regatului său fiind atestată de rui-

---

[1] Tucidide este autorul *Istoriei războiului peloponesiac*, apărut și în versiune românească, la Editura științifică (1966).

[2-4] *Magazin istoric*, nr. 3/1970, 11/1973; 1/1967, 5/1984; 4/1968, 11/1974.

nele impozante ale palatului de la Micene. Asediul Troiei, poziție strategică în apropierea Strîmtorilor, s-a datorat dorinței de expansiune a micenienilor, ale căror nave străbăteau bazinul oriental al Mediteranei: ei stabiliseră centre comerciale pe insulele și pe continentul asiatic, iar navele lor atingeau chiar țărmurile occidentale ale Europei. Miturile și legendele stau mărturie întinderii și influenței civilizației miceniene. Susținătorii interpretării miceniene a poemelor homerice sugerau arheologilor să găsească în textul poemelor referiri la locuri incontestabil miceniene și la obiecte comparabile cu cele găsite în timpul săpăturilor arheologice, cum ar fi casca pe care o purta Ulise în cîntul X, lucrată din piele de bou, scutul și faimoasele care de luptă

Cei care vedeau în Homer cronicarul epocii sale, considerîndu-l deci contemporan cu evenimentele, puneau accentul pe numeroasele „anacronisme" cuprinse în poeme: folosirea fierului, necunoscut de micenieni, incinerarea morților, adunările războinicilor, prezicătoarele cetății, anumite forme de luptă care anunțau apariția falangei hoplite și, de asemenea, cunoașterea, cel puțin în *Odiseea*, a lumii coloniale occidentale, a cărei dezvoltare era contemporană redactării poemelor.

Două fapte noi au dat problemei homerice și celei a istoricității războiului Troiei un curs neașteptat. Primul a fost, la începutul anilor 1930, rezultatul lucrărilor lui Milman Parry. Pornind de la un fapt cunoscut și studiat de mult timp, repetarea formulelor ritmice ale celor două poeme, antropologul american a pus în relație această tehnică de memorare cu practicile analoage pe care el le observase la cîntăreții populari iugoslavi. Era vorba despre practicile unei lumi a oralității, barzii iugoslavi, ca și aezii greci, îmbogățind cu fiecare cîntare poemul cu noi episoade și cu noi dezvoltări. Milman Parry și colaboratorii săi explicau astfel anumite anacronisme și incoerențe. Teza lor permitea, de asemenea, să se explice cum susținătorii celor două interpretări istorice ale poemelor puteau găsi în textul homeric argumente pentru a-și susține fiecare teoria lui.

Dar, cu siguranță, era vorba despre un text rezultat al unei îndelungate tradiții orale, transmise prin aezi itineranți. Odată cu prăbușirea palatelor miceniene, scrisul a dispărut aproape complet, făcîndu-și reapariția în lumea greacă la sfîrșitul veacului IX sau începutul veacului VIII, sub forma unui alfabet adaptat din alfabetul fenician. Poetul pe care noi îl numim Homer s-a servit de acest nou suport, pentru a da povestirii războiului Troiei și întoarcerii lui Ulise forma pe care o cunoaștem.

Dar oricum, această povestire nu este lucrarea unui istoric. După marele istoric englez Moses Finley[1], *Iliada* și *Odiseea* reprezintă „punctul culminant al unei îndelungate tradiții a poeziei orale, practicate de cîntăreți [barzi] profesioniști, care se deplasau în întreaga lume greacă". Această tradiție orală explică anacronismele și înfrumusețările, subliniate deja de Tucidide. Ca eveniment istoric, războiul Troiei trebuia deci reconsiderat.

Miniglosar

Aheeni (ahei): nume prin care grecii sînt cel mai adesea denumiți în poemele homerice; Aed (plural aezi): poet și cîntăreț profesionist, care se deplasează dintr-un loc în altul, pentru a povesti, acompaniindu-se cu lira, faptele măreție ale eroilor de altădată; Basileus: termen care desemnează în poemele homerice, în același timp, pe comandantul suprem, pe rege și, uneori, pe membrii consiliului său; Cronologie arheologică: *cronologia bazată pe stratigrafie și pe studiul ceramicii;* Heraclizi: *urmașii lui Heracle care, imediat după terminarea războiului Troiei, i-ar fi condus pe grecii dorieni la cucerirea Peloponesului, alungîndu-i pe aheeni (ahei);* Hopliți: *luptători din infanteria grea, purtînd cască, armură, lance și scut rotund cu mîner dublu, care luptau în formație, denumită falangă;* Micenieni: *populațiile grecești care, între sec. XVI și XIII î.e.n., au cunoscut tipul de civilizație al cărei element caracteristic a fost palatul de la Micene;* Oikos: *în sens restrîns, casă; în sens mai larg, toată gospodăria, cu avuția, ocoreturile și persoanele care locuiau și lucrau acolo.* Feacieni (feaci): *popor imaginar care ar fi colonizat insula Scheria, unde furtuna l-a dus pe Ulise. Feacii erau marinari, specializați în transportul cu bacul, care au permis eroului să regăsească lumea reală;* Tafieni: *popor imaginar menționat doar în Odiseea; desfășura îndeosebi activități comerciale.*

În lumea lui Odiseu

Al doilea fapt nou a intervenit în 1952. Doi istorici englezi, Michael Ventris și John Chadwick, au reușit să descifreze o scriere care servea la transcrierea limbii grecești. O serie de tăblițe de argilă, păstrate datorită „arderii" suferite în timpul incendierii palatului de la Micene, constituiau arhive extrem de precise, dovedind o organizare centralizată a tuturor activităților economice din jurul palatului și presupunînd, prin urmare, existența unei birocrații a scribilor, așa cum întîlnim în statele din lumea orientală, în Mesopotamia sau în Egiptul faraonic.

Numeroasele studii care au urmat descifrării scrierii au permis precizarea naturii acestei organizări din jurul palatului de la Micene, pe care nu o cunoaștem decît prin intermediul arheologiei. În vîrful ierarhiei se găsea un *wanax*, regele, stăpînul palatului și al oamenilor, a căror muncă asigura existența tuturor. S-a pus, de asemenea, în evidență o ierarhie complexă de funcții de la *lawagetas*, personaj important, în care majoritatea cercetătorilor moderni văd un șef militar, pînă la meșteșu-

[1] Din lucrările acestuia, în limba română s-au tradus *Prin lumea lui Odiseu* (1968) și *Vechii greci* (1974).

gari și sclavi, situați la baza scării sociale, trecînd prin *telestes*, soldați în serviciul palatului, preoți și preotese și *damo*, oamenii care trăiau în satele dependente de palat.

Or, ceea ce se întrevedea încetul cu încetul din organizarea societății miceniene confirma că o separa o mare distanță de lumea poemelor homerice. Desigur, tăbliţele conţineau termeni care se regăsesc în limba poemelor *(temenos*, de exemplu, pentru a desemna domeniul propriu al regelui), iar zeii panteonului homeric, cu excepția lui Apollon, apar. Dar regele lui Homer se numește *basileus*, nu *wanax* și, mai ales, poemele nu menționează nicăieri existența unei birocrații a scribilor și o organizare economică complexă, ca aceea dezvăluită de tăbliţe.

Această constatare, pe care o permitea lectura tăbliţelor, a fost făcută de Moses Finley, care a publicat, în 1954, lucrarea *The World of Odysseus*. Aplicînd noțiunea de model, împrumutată din științele sociale, și ținînd seama de lucrările lui Milman Parry și ale elevilor săi, el a tras concluzia că este imposibilă o similitudine între lumea lui Ulise și cea micenianã.

Lectura poemelor releva un sistem complet diferit de instituții și valori sociale. „Lumea lui Ulise" apărea ca o lume a micilor unități, centrate pe *oikos*, gospodăria. „Casa lui Ulise" era uneori reprezentată ca un palat plin de aur și de obiecte prețioase, dar, cel mai adesea, ca o simplă casă de la țară, condusă de soția stăpînului, Penelopa.

În jurul stăpînului și stăpînei casei, oamenii munceau pe ogoare și femeile acasă, ca servitoare sau doici. Stăpîna rămînea cel mai adesea acasă, înconjurată de servitoare, torcînd și țesînd. Stăpînul se îmbarca uneori pentru a conduce vreo incursiune sau pentru a vizita un vecin. Căci, pentru a-și procura bunurile pe care gospodăria sa nu le putea produce, nu erau decît două căi: jaful sau schimbul de bunuri. Într-adevăr, comerțul era în mîinile fenicienilor sau ale popoarelor pirate, ca misterioșii tafieni din *Odiseea*. Cît despre produsele meșteșugărești, acestea erau confecționate de *demiurgoi*, meșteșugari itineranți, care mergeau de pe un *oikos* pe altul și cărora stăpînul le asigura materia primă, pe care ei o prelucrau, în schimbul unei plăți în natură, cum trebuia să primească Poseidon, cînd s-a angajat la nobilul Laomedon, pentru a ridica zidurile care înconjurau Troia *(Iliada)*. „Pentru tăiatul ciulinilor și plantarea copacilor, eu îți voi da tot anul hrană, îmbrăcăminte și încălțăminte", îi promite Eurimaca lui Ulise, deghizat în cerșetor *(Odiseea)*.

Cu „taxiul" pe cîmpul de luptă

O asemenea lume conduce la o realitate care nu este cea a palatelor miceniene. După Finley, nu era nici cea a lumii contemporane redactării poemelor. Mai puțin ierarhizată decît societatea micenianã, societatea homerică era la fel de diferită de lumea cetăților de la începutul sec. VIII î.e.n., în care toți membrii comunității civice participau în comun la luarea deciziilor. Desigur, în *Iliada* și *Odiseea*, apar numeroase adunări, dar ele se mulțumesc să aprobe deciziile luate de rege și de sfetnicii săi. Cînd, în *Iliada*, Thersit, care nu era nobil, pretinde să-și spună părerea, el primește lovituri de băț de la Ulise, în aplauzele asistenței.

Lumea homerică se distinge, de asemenea, de lumea cetăților, prin absența unui centru urban, unde să se țină adunările și a cărui organizare să exprime structurile societății și natura puterii politice. Singura cetate prezentă în poeme, Scheria, cetatea feacilor, este o „lume de nicăieri", o cetate imaginară. Ea este, fără îndoială, cea mai bună dovadă a redactării mai tîrzii a *Odiseei*, probabil posteriorã cu o jumătate de secol redactării *Iliadei*.

„Lumea lui Ulise" nu este deci nici lumea palatelor miceniene, nici cea a cetăților contemporane redactării poemelor. Această lume se situează în perioada intermediară, pe care arheologii o numesc „veacurile întunecate", între sec. XII și IX î.e.n. și, mai precis, prin veacul X.

Demonstrația lui Finley, rezumată aici în linii mari, a produs scandal la apariția cărții *The World of Odysseus*. Totuși, „revizitînd" lumea lui Ulise, după 20 ani de la prima ediție a cărții sale, Finley a putut demonstra adversarilor săi, cu ajutorul a numeroase exemple, că, departe de a dezminți teza sa, progresele arheologiei și ale filologiei au confirmat-o. În timpul acestor 20 ani, într-adevăr, descifrarea și studierea tăbliţelor au permis o cunoaștere mai bună a lumii miceniene, iar „veacurile întunecate" au pierdut puțin din misterul lor.

Dacă Troia, care a dispărut în mod brutal la sfîrșitul sec. XIII î.e.n., nu este decît un mic orășel, dacă eroii lui Homer nu au de la micenieni decît numele cetăților lor de origine sau, mai precis, decît supremația acordată lui Agamemnon, regele Micenei, și dacă, așa cum gîndea Finley, lumea lui Ulise este cea a micilor comunități grecești care au supraviețuit „veacurilor întunecate", nu ar fi oare drept să presupunem că războiul Troiei nu a avut loc? Sau, mai degrabă, că aezii au înfrumusețat un episod secundar, cucerirea de către un mic grup de greci a unui orășel asiatic? Să ne amintim de *Cîntecul lui Roland*, compus în sec. XII e.n., care a făcut din mica hărțuire de la Roncevaux, ce se desfășurase cu trei secole înainte la frontiera Pirineilor, o luptă între creștini și „sarazini"[1].

Arheologia dovedește că Troia VII a fost distrusă in mod violent la sfirșitul vea-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1981.

culuí XIII î.e.n., dar nici un document contemporan nu menţionează o vastă expediţie venită din Grecia, care ar explica acest eveniment. În schimb, numeroase mărturii atestă jafuri şi devastări în Cipru şi în nordul Siriei, de aceea putem fi tentaţi să punem distrugerea cetăţii Troia VII în relaţie cu aceste devastări, contemporane cu distrugerea principalelor centre miceniene.

Poetul care a compus *Iliada* către mijlocul secolului VIII î.e.n. era, fără îndoială, originar din Ionia. Moştenitor al unei îndelungate tradiţii orale, transmise şi amplificate de generaţii de aezi, el a compus o operă literară al cărei subiect era un război legendar, pe care el îl situa într-un trecut îndepărtat, în timpul eroilor. În această construcţie, imaginară şi reală în acelaşi timp, se amestecau mituri moştenite din trecut, amintiri mai recente şi realităţi contemporane. În acest război, se lupta pe jos, dar amintirea unei epoci în care arma principală era carul de luptă l-a incitat pe poet să facă din el un fel de „taxi" — expresia este a lui Finley —, destinat să transporte eroii pe cîmpul de luptă. Şi luptătorii se spintecau vitejeşte, în timp ce schimbau între ei lungi discursuri, căci inamicul troian, cel pe care grecii din epoca clasică îl considerau „barbar", vorbea aceeaşi limbă şi împărtăşea aceleaşi valori, ca şi adversarul său.

Nu vom şti probabil niciodată dacă şi cînd a avut loc războiul Troiei. În schimb, discuţiile pe care le-a suscitat ne-au învăţat că munca istoricului constă în primul rînd, în faţa unui text cum ar fi *Iliada* sau *Odiseea*, să ştie să-şi pună întrebări. Este, fără îndoială, cea mai importantă lecţie pe care marele istoric Moses Finley ne-a lăsat-o. ■

În româneşte de
Mihai POPESCU

CLIO ANUNŢĂ

CULORILE ŞI ISTORIA

Poate oferi istoricilor studiul culorilor şi al pigmenţilor folosiţi în realizarea operelor de artă antice sau medievale noi date pentru a descifra trecutul omenirii? Da, răspunde Catherine Vincent, autoarea unui articol apărut în ziarul *Le Monde*, care prezintă rezultatele de ultimă oră obţinute în acest domeniu.

Astfel, specialişti francezi, în colaborare cu conservatori de la Biblioteca naţională din Paris, au stabilit că în manuscrise din sec. XII culoarea bleu era obţinută dintr-o piatră semipreţioasă, lapis-lazuli, adusă din Afganistan. Or, pînă acum, folosirea acestui pigment, extrem de costisitor, era atestată în Europa doar din sec. XIV. Dar nu numai atît: prezenţa sa a fost identificată şi în picturile murale din epoca romană.

Culorile folosite de artişti constituie atît indicatori cronologici, cît şi pentru nivelul de trai dintr-o epocă sau al unei persoane. Existau pigmenţi mai scumpi şi alţii mai ieftini. Ni s-a păstrat chiar, prin intermediul lui Pliniu cel Bătrîn, o listă a tarifelor, care ne permite să comparăm costul diverselor realizări artistice. Putem stabili astfel nivelul cultural, social şi economic al comanditarilor lor. Mai mult chiar, specialiştii au stabilit că înlocuirea unui stil decorativ cu altul nu se datora numai voinţei unei persoane sau unei mode, ci era determinată şi de modificările survenite în tehnica de realizare a operelor de artă.

Aşa cum spunea Michel Pastoureau, director de studii la Ecole pratique des hautes études din Paris, „pentru istoric, asemenea antropologului, culoarea nu se defineşte în primul rînd prin criterii fizice sau chimice, ci mai ales prin ceea ce realizează cu ea oamenii dintr-o societate anume".

Repetiţie la Teatrul Naţional. Cunoscutul regizor Soare Z. Soare (1894-1944) se adresează pe un ton mai ridicat unuia dintre actori:

— Domnule, trebuie să pui mai multă convingere în vocea dumitale; la Berlin am cunoscut un actor care făcea o lume întreagă să plîngă citind o banală listă de bucate!

— Cred şi eu, s-a auzit vocea lui George Calboreanu (de faţă şi el la discuţie), probabil citea şi preţurile...

●

— Ce artă preţuiţi mai mult la o femeie?, l-a întrebat o doamnă pe cunoscutul dramaturg Bernard Shaw (1856-1950).

— Arta de a arăta mai bine decît e, a replicat prompt dramaturgul.

●

Într-un salon parizian, cunoscutul scriitor francez André Maurois (1885-1967) era felicitat pentru recenta sa alegere la Academie.

— Frumoasă carieră! Aveţi noroc, domnule Maurois, i-a zis unul dintre cunoscuţi.

La care proaspătul „nemuritor", cum sînt numiţi în Franţa membrii înaltului for de cultură, i-a răspuns surîzînd:

— Noroc... Firesc, aşa se defineşte de obicei succesul altora...

●

După triumful de la Praga, opera lui Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) *Don Giovanni* a avut o primire mult mai rece la Viena, oraşul în care locuia marele compozitor. Împăratul Iosif II (1765-1790) a exclamat:

— Este o lucrare divină, dar nu e o bucată potrivită pentru dinţii vienezilor mei!

— Să le lăsăm timpul necesar s-o mestece, Maiestate, ar fi replicat Mozart.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT!

Nu uitaţi să reînnoiţi abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum ştiţi, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poştale şi la toţi factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc. de la oraşe şi sate.

Precizăm că preţul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poştală de remitere la domicilii (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primeşte revista la locul de muncă.

CRONICĂ EROICĂ

Împlinirea a patru decenii şi jumătate de la eroicele evenimente din august 1944, care au marcat începutul Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, este omagiată şi de corespondenţii noştri care, în scrisorile lor, evocă fapte de vitejie din zilele insurecţiei, din cronica participării ţării noastre la războiul antihitlerist.

Astfel, prof. IONEL ŞT. ALEXANDRU, din Brăila, ne scrie despre luptele insurecţionale desfăşurate în judeţul Brăila. Pe baza documentelor de arhivă păstrate la Filiala judeţului Brăila a Arhivelor Statului, sînt evocate faptele de eroism ale unor luptători civili şi militari care au contribuit la înfrîngerea inamicului. Printre cei căzuţi la datorie s-a aflat şi învăţătorul Constantin Condruz care, la 28 august 1944, în luptele purtate în comuna Gemenele, a stăvilit, cu preţul vieţii sale şi a încă altor 21 eroi, înaintarea hitleriştilor. Despre luptele de pe raza comunei Gemenele se relatează şi în lucrarea Focuri în Bărăgan, de colonel în rezervă Costachi Mîndru, Editura Militară, Bucureşti, 1973.

La rîndul său, prof. FLORIAN BIOLĂNESCU, din Cîmpina, consemnează — pe baza mărturiilor unor participanţi — momente semnificative din timpul luptelor purtate pe teritoriul oraşului Băicoi în zilele de 25-31 august 1944. Între unităţile care au luptat în această zonă se afla şi Bateria 150 antiaeriană care, alături de ostaşi din Regimentul 9 vînători de gardă, au neutralizat importante forţe inamice, printre care un tren blindat în staţia C.F.R. Găgeni şi mai multe autovehicule. Cu ajutorul muncitorilor petrolişti din Ploieşti şi Tîntea, ostaşii acestor subunităţi au adus o contribuţie importantă la zdrobirea Diviziei 5 antiaeriene hitleriste.

Veteranul GHEORGHE M. STOIAN, din Cernavodă, ne relatează episoade din crîncenele lupte la care am luat parte pentru eliberarea satului Cornești şi a comunei Adămuş, jud. Mureş, despre care aţi scris şi în nr. 1/1989; în acea vreme eram plutonier, la comanda unui pluton din compania armament greu din cadrul Regimentului 34 infanterie.

Prof. CONSTANTIN D. TEIŞANU, din Ploieşti, ne trimite însemnări din timpul luptelor la care a participat în perioada 1-20 septembrie 1944, pentru alungarea hitleriştilor din partea de sud-vest a Bazinului, ca sublocotenent, comandant de pluton în cadrul Batalionului 1 000 A independent. Luptele — scrie corespondentul nostru — au fost multe, variate, şi grele. Am avut pierderi mari: morţi şi răniţi peste 50 la sută. În plutonul meu au rămas 27 de oameni, din 60 cu care pornisem la luptă. Din cei 6 ofiţeri ai companiei, ne-am întors doi, comandantul şi semnatarul acestor rînduri. Toţi soldaţii au fost decoraţi cu „Virtutea militară", căpitanul Ciocîrlan, comandantul companiei, a primit ordinul „Mihai Viteazul", iar subsemnatul ordinul „Coroana României".

ÎNTOARCEREA DE PE FRONT

IOAN COSTEA, din com. Poieni, jud. Cluj, veteran din războiul antihitlerist, ne trimite fotografia de mai sus. Ea a fost făcută la 18 iulie 1945 la Oradea, cu prilejul defilării ostaşilor din Divizia 3 munte. Întorşi victorioşi de pe front. Am fost — ne relatează cititorul nostru — sergent în cadrul Batalionului 6 din această divizie şi am luptat împreună cu camarazii mei pentru zdrobirea inamicului pe frontul din Transilvania, apoi în Ungaria şi Cehoslovacia. Ziua Victoriei ne-a prins în împrejurimile oraşului Praga.

163 500 kg AUR DACIC

ION CÎRJA, din Cîmpeni—Certege, jud. Alba, după ce ne scrie că este un mare iubitor de istorie şi pasionat cititor al revistei noastre, ne solicită cîteva date biografice referitoare la istoricul francez Jérôme Carcopino, al cărui nume l-am întîlnit în mai multe numere ale revistei, scrie corespondentul nostru.

O prezentare a activităţii ştiinţifice a cunoscutului istoric, specialist de renume în trecutul Romei (şi a lumii antice) am publicat în nr. 1/1980. Mai precizăm că J. Carcopino (1881-1970) este autorul a peste 350 studii şi volume de arheologie, epigrafie şi istorie greco-romană.

Prieten cu N. Iorga şi V. Pârvan, pe care l-a evocat în mai multe rînduri (în nr. 12/1982, am reprodus fragmente din necrologul închinat lui V. Pârvan şi publicat în Revue des Études Anciennes) J. Carcopino a cercetat cu pasiune şi istoria străveche a poporului român. Astfel, în primul număr al revistei Dacia (1924), scoasă de V. Pârvan pentru cercetătorii din străinătate, J. Carcopino a publicat un important studiu consacrat prăzii luate de Traian din Dacia, după înfrîngerea lui Decebal. Învăţatul francez, folosind o ingenioasă metodă de lucru, stabileşte că romanii au capturat din Dacia 163 500 kg aur, 331 000 kg argint, la care se mai adaugă şi 50 000 războinici captivi. Datorită acestor imense prăzi — subliniază J. Carcopino în lucrarea sa Viaţa cotidiană în Roma la apogeul Imperiului (1939, traducerea românească la Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979) — Traian a putut să redreseze finanţele imperiului, să iniţieze executarea multor construcţii urbanistice şi monumente de artă (între care Forul cu celebra Columnă trăiană).

PICTORUL LIVADITTI

În completarea rubricii În Bucureşti, acum 50 ani, reproducem un pasaj din scrisoarea lui PETRE GRIGORESCU, din Bucureşti, în august 1939, revista Viaţa românească publică o evocare a unui pictor mai puţin cunoscut din secolul trecut, Niccolò Livaditti (1802-c. 1860), care a activat în Moldova.

Născut la Triest în familia unui negustor de origine greacă, înstărit, Livaditti s-a stabilit prin 1830 la Iaşi, nevoit să părăsească Italia, fiind un adept al ideilor lui Mazzini, cu care s-ar fi aflat şi în coresponden-

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ță. La Iași, se remarcă prin talentul cu care a pictat cortina noului teatru, înființat în 1832. „Decorațiile — scria Albina românească — s-au zugrăvit de dl. Livaditti, carele pe cortină (perdeaua întîia) au înfățișat muzele, fiecare în a lor îndeletnicire".

Intrat în relații cu mai multe familii de boieri moldoveni, execută pentru acestea diferite tablouri (între altele, i-a pictat și pe tatăl lui V. Alecsandri împreună cu cei doi fii, Iancu și Vasile), dînd totodată lecții de pictură (între elevii săi s-a aflat și unul dintre pictorii revoluționari de la 1848, I. Negulici, 1812-1851).

În istoria artelor plastice de la noi, creația lui Livaditti se înscrie ca o contribuție reprezentativă la dezvoltarea portretisticii, el avînd, după cum menționează revista citată, „frumoase însușiri de portretist".

DIFUZAREA REVISTEI

Cititorii și abonații noștri NICOLAE I. BURCUȘ, din Găești, și TEODOR CROITORU, din com. Ciacova, jud. Timiș, ne-au semnalat faptul că nu primiseră abonamentele la revista noastră pe una și, respectiv, două luni de zile.

Ca și în alte astfel de nedorite situații, ne-am adresat Direcțiilor de poștă și telecomunicații ale județelor în raza cărora domiciliază cei doi abonați. În mod operativ, acestea au luat măsurile de rigoare pentru ca cititorii noștri să intre în posesia exemplarelor ce le lipseau din colecție. Aflăm aceasta din răspunsurile primite din partea ec. Elena Pașcalău, director adjunct, și ec. Ion Marin, șef secție (pentru Direcția județeană de poștă și telecomunicații Dîmbovița), respectiv, ing. Traian Vesa, director, și ec. Păuna Löw, șef secție (pentru Direcția județeană de poștă și telecomunicații Timiș), care în finalul scrisorii lor menționează: „Vă asigurăm de toată atenția ce o vom acorda activității pentru buna servire a publicului din județul Timiș și vă mulțumim pentru sprijinul acordat în activitate".

ASOCIAȚIE

GHEORGHE ISTRĂTESCU, din Iași, ne trimite cîteva informații referitoare la o asociație culturală bucovineană care a jucat un rol deosebit în lupta pentru unitate națională a românilor: Reuniunea română de lectură (devenită în 1865 Societatea pentru cultură și literatură română din Bucovina). În cuvîntul de inaugurare a asociației — înființată la 1 mai 1862 la Cernăuți — Alexandru Hurmuzachi spunea: „Societatea noastră s-a născut în puterea ideii de conștiință și demnitate națională, recunoscută ca principiu de toate popoarele civilizate. Să nu încetăm să fim români. Cînd dorim și cercăm a ne cultiva, ca și pe tărîmul acesta, și mai cu seamă pe acesta, să fim și să rămînem români, ca cultivîndu-ne să nu ne depărtăm, să nu ne înstrăinăm națiunii, poporului, al cărui fii sîntem, ci, din contră, să contribuim și noi după puterile noastre, să aducem și noi partea noastră la cultura lui împărtășindu-ne, totodată, și noi la rezultatele fraților noștri".

Reuniunea, arăta ziarul România din 2 mai 1939, „a avut de la început un răsunet puternic între intelectualii bucovineni. E caracteristic că inițiatorii ei nu s-au mărginit să săvîrșească numai o operă locală de redeșteptare națională și culturală, dar și de unitate sufletească românească. Ea a avut membri, colaboratori și susținători dintre cărturarii români de pretutindeni, nu numai din Bucovina. Printre cei care au sprijinit activitatea Reuniunii au fost, astfel, Timotei Cipariu, G. Barițiu, Vincențiu Babeș, A. Șaguna, A.T. Laurian, Al. Papiu-Ilarian, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, D. Bolintineanu.

Date suplimentare despre această asociație în lucrarea: Petre Dan, Asociații, cluburi, ligi, societăți. Dicționar cronologic, București, 1983.

STATUIE

ALEXANDRU TEODORESCU, elev din București: Am citit în presă despre reamplasarea statuii lui George Duca în fața Gării de Nord, în urma lucrărilor de amenajare a stației de metrou de aici. Aș dori să cunosc cîteva date despre biografia sa ca și din trecutul căilor ferate de la noi.

Gheorghe (și nu George, cum apare pe socul statuii) Duca (1847-1899) a fost un pasionat inginer constructor, director al Școlii de poduri, șosele și mine din București. În 1888, a fost numit director general al C.F.R., contribuind la modernizarea transporturilor ferate de la noi. Astfel, a introdus semnalizarea mecanică și aparatele centrale de manevră, comunicarea telefonică cu cabinele de acari și a mărit capacitatea liniilor existente. A executat tronsonul Brăila și Barboși și a început dublarea liniei București-Ploiești.

În 1904, la cinci ani de la moartea sa — prin colectă publică — personalul C.F.R. i-a ridicat statuia (în imagine)

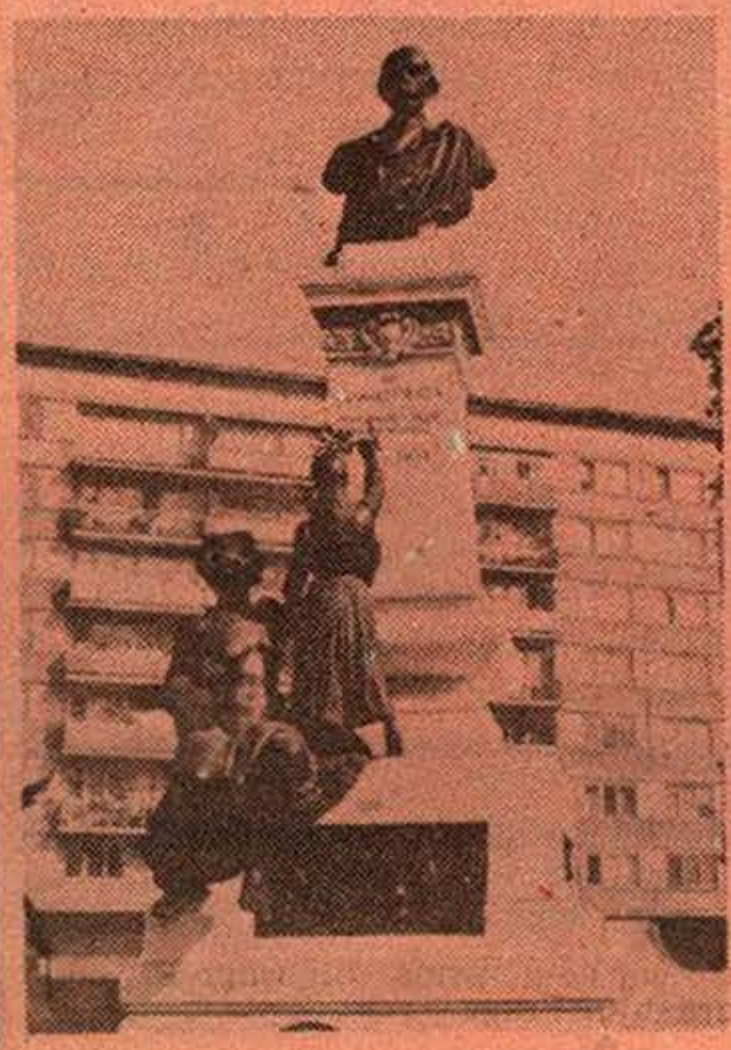

amplasată în piața Gării de Nord. În timpul executării stației de metrou, statuia a fost demontată, ea fiind remontată după încheierea lucrărilor.

Datele și fotografia ne-au fost puse la dispoziție de ing. Dumitru Iordănescu, autor, împreună cu Constantin Georgescu, al monografiei în două volume Construcții pentru transporturi în România, lucrare editată de Centrala de construcții căi ferate, București, 1986.

COLECȚII COMPLETE

Am întîlnit și în corespondența acestei luni scrisori venite de la cititori din toate colțurile țării prin care aceștia ne comunică bucuria și mîndria lor de a fi posesorii unor colecții complete Magazin istoric.

Unul dintre aceștia este locotenent-colonelul în rezervă SILVIAN SEVASTIAN, din Brăila. Profesorul CORNELIU VESA, din Timișoara, ne mărturisește că este un fervent cititor și admirator al revistei. VLADIMIR IANCEOGLU, din com. Zăbrani, jud. Arad, menționează că și-a alcătuit colecția sa completă datorită abonamentului permanent la revistă. ȘTEFAN AXENTE, din Galați, str. Saturn, nr. 12, bl. C4, ap. 8, solicită ajutorul celorlalți posesori de colecții complete spre a-și întregi propria colecție cu singurele numere ce-i lipsesc: 1, 2, 3 din 1967.

PRINTR-O NEGLIJENȚĂ

TRAIAN ALEXANDRU, din București, ne scrie că a citit cu interes cele două articole apărute în nr. 3-4/1989 ale revistei Magazin istoric referitoare la episodul Varennes. În continuare, corespondentul nostru ne comunică apariția, în 1988, în Franța, a unei cărți semnate de Michel de Lombarès și intitulată Anchetă asupra eșecului de la Varennes. Reanalizînd documentele de epocă, autorul ajunge la concluzia că Drouet, șeful stației de poștă din Sainte-Menehould, gonea atît de aprig prin noapte, spre Varennes, pentru că... uitase să controleze pașapoartele pasagerilor din berlină și nu dintr-un zel patriotic. Legenda pe care și-a creat-o i-a adus însă o recompensă de 30 000 livre și felicitările (ulterioare) ale lui Napoleon, care l-ar fi spus: „Domnule Drouet, ați schimbat fața lumii".

NU LA NOI

DORIN FLORIAN, din Satu Mare; EUGEN TEREȘNEU, din Bran, jud. Brașov; IOAN LĂZĂU, din com. Tulca, jud. Bihor; Pentru procurarea lucrărilor prezentate de noi în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție, vă sugerăm să vă adresați librăriei „Cartea prin poștă", Calea Moșilor, nr. 62-68, sectorul 3, București, Cod 70 043.

Cristian POPIȘTEANU

CONTENTS (Romanian History) M. Muşat, I. Ceauşescu, E. Preda, C. Antip, C. Popişteanu The 23 August 1944: The Revolution of Social and National Liberation, Anti-fascist and Anti-imperialist ● M.G. Lehrer „Transylvania — Romanian Land" — A Book Document (Interview with the Author's Wife) ● R.R. Rosetti Stephen the Great (II) ● I. Popescu-Puţuri Confluences of Ancient Civilizations (XXXV) ● Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — Writer and Politician (II) ● In Bucharest, 50 Years Ago ● A. Colombo, P.V. Gastaldi, A. Scirocco (Italy) The Romanians' Unity —an Event of European History (Interviews) ● G. David Păltiniş — Chronological Landmarks

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. Muşat, I. Ceauşescu, E. Preda, C. Antip, C. Popişteanu Le 23 Août 1944: La révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et anti-impérialiste ● M.G. Lehrer „La Transylvanie — terre roumaine", un livre-document (interview avec la femme de l'auteur) ● R.R. Rosetti Etienne le Grand (II) ● I. Popescu-Puţuri Confluences de civilisations anciennes (XXXV) ● Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — écrivain et homme politique (II) ● A Bucarest, il y a 50 ans ● A. Colombo, P.V. Gastaldi, A. Scirocco (Italie) L'unité des Roumains — un événement de l'histoire européenne (interviews) ● G. David Păltiniş — repéres en temps

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Мунат, И. Чаушеску, Е. Преда, К. Антип, К. Попиштяну 23-го Августа 1944 г.: Антифашистская и антиимпериалистическая революция социального и национального освобождения ● М.Г. Лерер „Трансильвания — румынская земля" — книга-документ (интервью у жены автора) ● Р.Р. Росетти Штефан Великий (II) ● И. Попеску-Пуцурь Слияния древних цивилизаций (XXXV) ● З. Орня Константин Стере (1865-1936) — писатель и политический деятель (II) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● А. Коломбо, П.В. Гасталди, А. Широкко (Италия) Единство румын — событие европейской истории (интервью) ● Г. Давид Пэлтиниш — ориентиры времени

INHALT (Rumänische Geschichte) M. Muşat, I. Ceauşescu, E. Preda, C. Antip, C. Popişteanu 23. August 1944: Die antifaschistische und antiimperialistische Revolution der sozialen und nationalen Befreiung ● M.G. Lehrer „Siebenbürgen — rumänischer Boden", ein Dokumentbuch (Interview mit der Gattin des Autors) ● R.R. Rosetti Ştefan der Grosse (II) ● I. Popescu-Puţuri Konfluenzen antiker Zivilisationen (XXXV) ● Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — Schriftsteller und Politiker (II) ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● A. Colombo, P.V. Gastaldi, A. Scirocco (Italien) Die Einheit der Rumänen — ein Ereignis der europäischer Geschichte (Interviews) ● G. David Păltiniş — zeitliche Anhaltspunkte

SUMARIO (Historia rumana) M. Muşat, I. Ceauşescu, E. Preda, C. Antip, C. Popişteanu El 23 de Agosto de 1944: la revolución de liberación social y nacional, antifascista y antiimperialista ● M.G. Lehrer „Transilvania — tierra rumana", un libro documento (interviú con la esposa del autor) ● R.R. Rosetti Estéban el Grande (II) ● I. Popescu-Puţuri Confluencias de civilizaciones antiguas (XXXV) ● Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — escritor y hombre politico (II) ● En Bucarest, hace 50 años ● A. Colombo, P.V. Gastaldi, A. Scirocco (Italia) La unidad de los rumanos — acontecimiento de la historia europea (intervius) ● G. David Viaje por Păltiniş

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vinzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

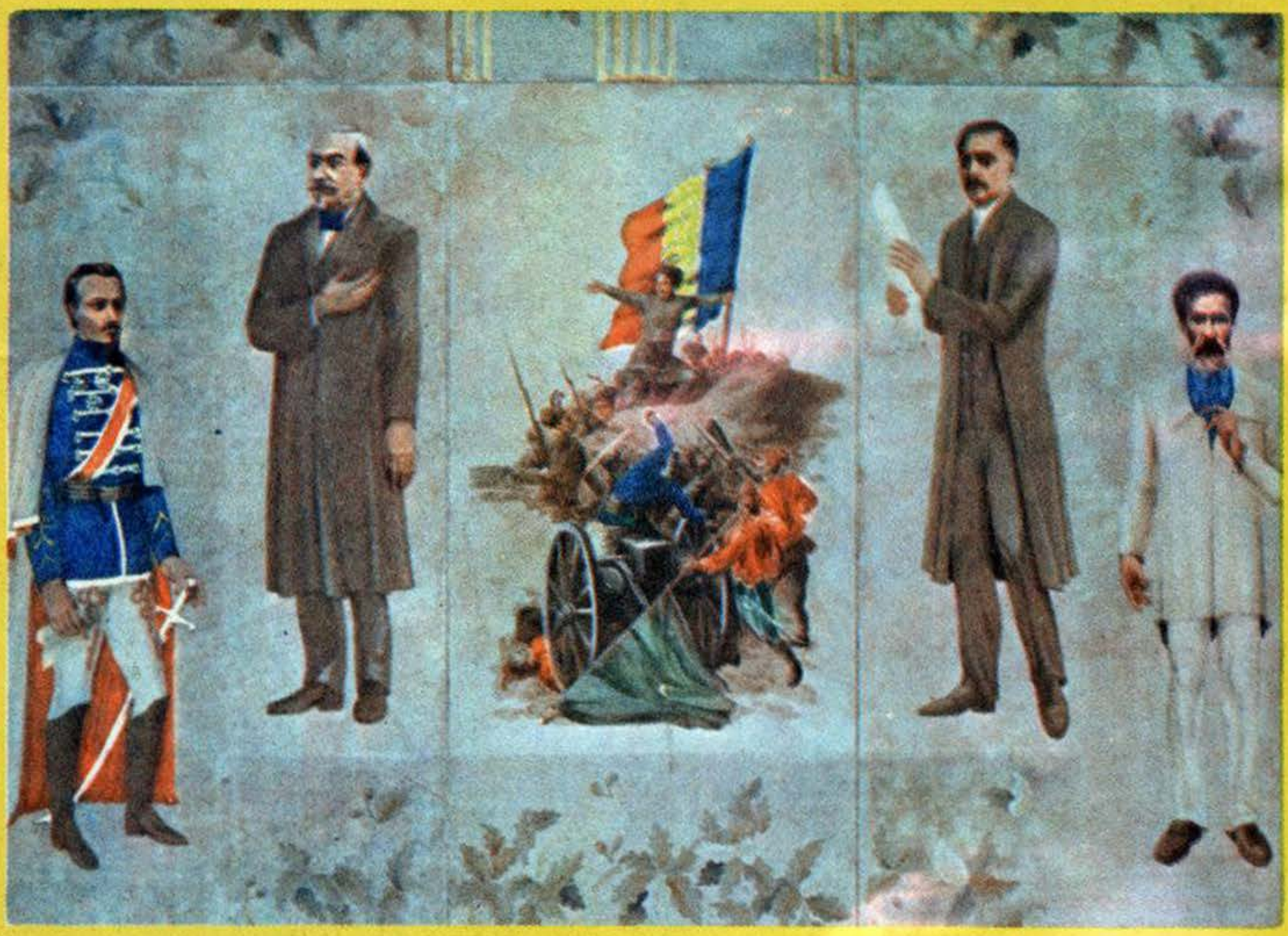
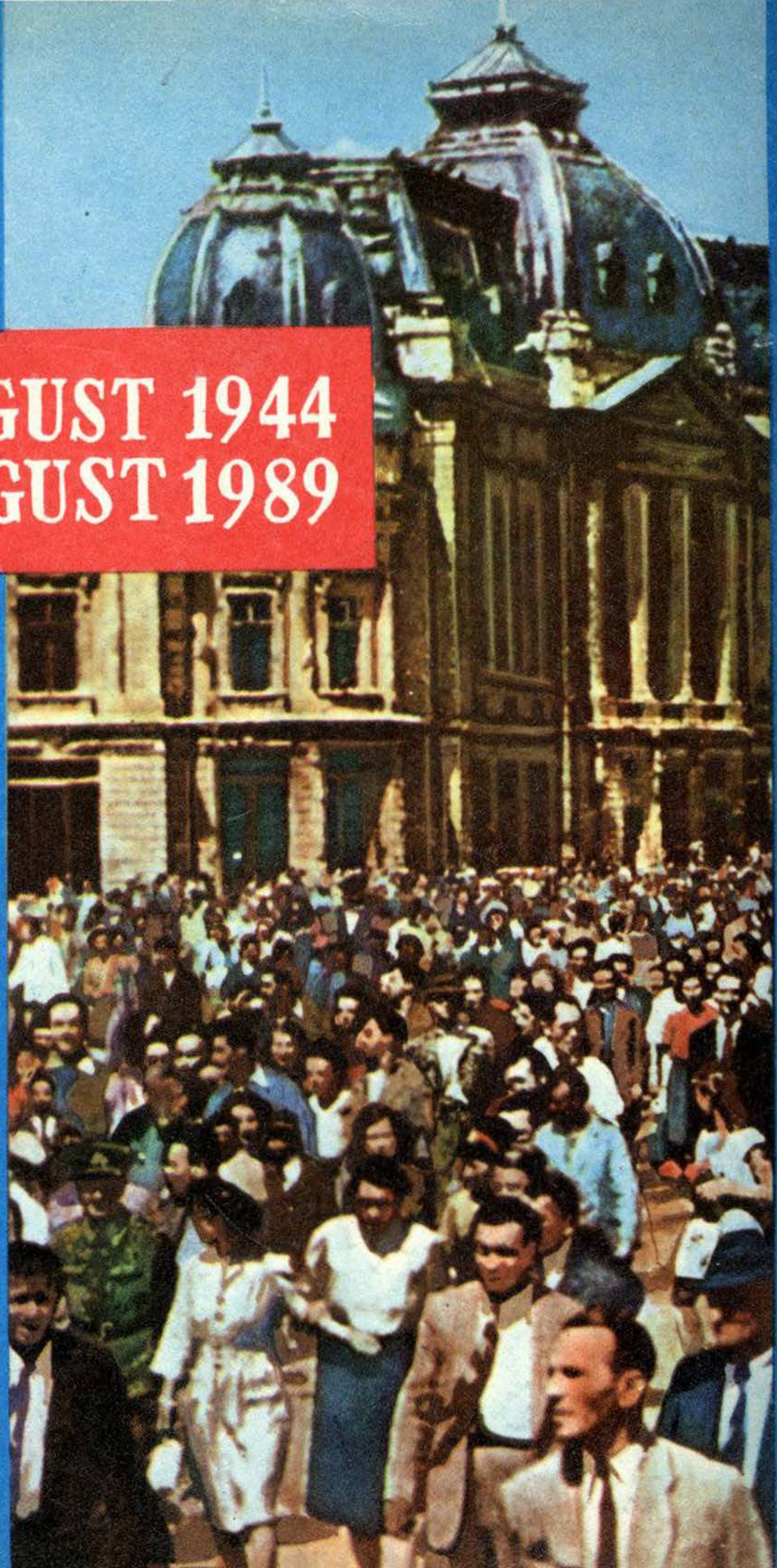
23 AUGUST 1944
23 AUGUST 1989